

Irak

een onzekere toekomst

Auteur: Kristiaan van Korlaar

Studentnummer 0202665

Begeleider: Prof. dr. B.G.J. de Graaff

Scriptie geschreven in het kader van de Master
Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief

Universiteit Utrecht

Houten, 22 maart 2010

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1. De problematiek van etnisch nationalisme	12
2. Vroege geschiedenis van de staat Irak	21
3. Van dictatuur tot democratie	27
4. Splitsing door etnische conflicten	36
5. Etniciteit en politiek	48
6. Het Eenheidsscenario	58
Conclusies	65
Literatuurlijst & Bronnen	72

Inleiding

In maart 2003 vielen de Verenigde Staten samen met een aantal bondgenoten waaronder Groot-Brittannië Irak binnen. Saddam Hoessein, de dictator en tevens de langstzittende leider die het land ooit gekend heeft, zou banden onderhouden met de terroristische organisatie Al-Qaeda, verantwoordelijk voor de aanslagen van 11 september 2001. Ook zou Irak in het bezit zijn van massavernietigingswapens en hiermee een bedreiging vormen voor de Verenigde Staten en voor de rest van de wereld. De Verenigde Staten besloten om het regime van Saddam Hoessein (1937-2006) preventief te verwijderen voordat de dreiging omgezet zou worden in werkelijkheid. De situatie creëerde internationale verontwaardiging over de toelaatbaarheid van preventief militair ingrijpen. Vele landen spraken zich uit over de Amerikaanse intenties om de bewoners van het stroomgebied tussen de Eufraat en de Tigris te betrekken bij de zoektocht naar de schuldigen van de aanslagen in de Verenigde Staten. Volgens de voorstanders van dit militaire ingrijpen, de leden van de Coalition of the Willing¹, was de militaire invasie van 2003 de juiste beslissing op het juiste moment. Het regime van Saddam Hoessein onderdrukte de Iraakse bevolking. Door de oorlogen met Iran en Koeweit en de sancties die de internationale gemeenschap in de jaren negentig aan het land had opgelegd, was het regime verzwakt. Het verwijderen van Saddam Hoessein zou bijdragen aan de veiligheid in de wereld en de mogelijkheid geven om vrede en voorspoed te creëren in een regio die reeds decennia lang gebukt ging onder dictatuur. De invasie veroorzaakte een golf van verontwaardiging en velen trokken in diverse landen de straat op om te protesteren. Een aantal landen, waaronder Duitsland en Frankrijk, toont zich een fel tegenstander van de invasie. Joschka Fischer, de Duitse minister van buitenlandse zaken, stelde dat een invasie een militaire en politieke reorganisatie van het gehele Midden-Oosten tot gevolg zou hebben.² Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties Kofi Annan noemde de invasie illegaal en stelde dat de beslissing om tot een invasie over te gaan door de VN Veiligheidsraad genomen had moeten worden.³ Veel gehoorde kritiek was dat door het verwijderen van de dictator de stabiliteit van de regio zou verdwijnen. In de ontstane chaos zou enkel nog het recht van de sterkste gelden. Een Irak zonder Saddam Hoessein zou meer mensenlevens eisen dan een Irak dat voortging onder juk van de dictator.

Inmiddels een aantal jaren verder lijkt het er inderdaad op dat de tegenstanders van de invasie

1 The White House news release – Operation Iraqi Freedom (27 maart 2003)

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/03/20030327-10.html>

2 Rippert, Ulrich & Schwarz, Peter – German chancellor speaks against US war vs. Iraq – *World Socialist Web Site* (12 augustus 2002) <http://www.wsws.org/articles/2002/aug2002/iraq-a12.shtml>

3 BBC News – Iraq war illegal, says Annan (16 september 2004) http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3661134.stm

grotendeels gelijk hebben gekregen. Na de initiële vreugde over het verdrijven van de dictator volgde voor veel Irakezen de realiteit. Saddam Hoessein was sinds 1979 uitgegroeid tot de absolute autoriteit in het land. Het bestuur van de staat en alle instituties waren geconstrueerd rondom de persoon Saddam Hoessein, waardoor honderdduizenden Irakezen direct of indirect banden hadden met het regime. Het verdwijnen van zijn persoon creëerde een situatie waarbij het dagelijkse leven van de ene op de andere dag grotendeels tot stilstand kwam. Ambtenaren verschenen niet meer op het werk. Alle dienstverlening, openbare faciliteiten, stromend drinkwater, riolering, elektriciteit, voedselvoorziening, alles viel weg. Toen deze faciliteiten ook niet snel werden hersteld nam de onvrede onder de bevolking toe.

Sinds de creatie van de staat Irak in 1921 hebben de Soennieten de macht in handen gehad. Deze elite vormt tevens de kleinste etnische gemeenschap in het land. Met de val van Saddam Hoessein was de macht van de Soennieten gebroken. De overige twee etnische groeperingen: de Sjiitische meerderheid en de Koerdische bewoners van het noorden, hebben nooit direct invloed kunnen uitoefenen op het bestuur. Deze ongelijkheid heeft ertoe geleid dat Irak zich nooit ontwikkeld heeft tot een staat met een eigen nationale identiteit. Sinds de creatie van de staat zijn er diverse pogingen ondernomen om dit te bewerkstelligen, bijvoorbeeld op onderwijsniveau. De etnische groepen identificeren zich echter nog altijd overwegend met de eigen gemeenschap. De jaren van dictatuur en onoverkomelijke verschillen hebben het bestaan van deze drie etnische groeperingen in stand gehouden en de tegenstellingen alleen maar versterkt. Het resultaat is dat Irak een gebrek heeft aan Irakezen. De bevrijding van deze jarenlange dictatuur veroorzaakte dan ook een golf van etnisch nationalisme waarbij geweld tegen de andere etnische groep eerder regel dan uitzondering was.

De eerste verkiezingen in het 'nieuwe Irak' werden gehouden in 2005, slechts twee jaar na het omver werpen van de dictatuur. Uit de uitslag bleek dat de inwoners van Irak slechts vertrouwen hadden in de eigen etnische groep. In de jaren na de verkiezingen werd het geweld heviger. Internationale media spraken van een burgeroorlog.⁴ Door middel van het overbrengen van meer troepen hebben de Amerikanen geprobeerd een einde te maken aan de negatieve spiraal. De meerderheid van de Irakezen was echter van mening dat de aanwezigheid van de Amerikanen en de overige coalitietroepen het geweld alleen maar verergerde. Fundamentalistische moslims spraken van een moderne kruistocht tegen de Islam en tegen de Islamitische wereld. Strijders trokken massaal naar Irak om daar de heilige oorlog tegen de westerse overheersing te voeren. De voorstanders van de oorlog in Irak kregen het ook steeds moeilijker om medestanders te vinden. De

4 Fearon, James D. – Iraq's Civil War – *Foreign Affairs* (maart/april 2007)
<http://www.foreignaffairs.com/articles/62443/james-d-fearon/iraqs-civil-war>

banden die het bewind van Saddam Hoessein zou onderhouden met Al-Qaeda werden nooit ontdekt. De massavernietigingswapens werden niet gevonden. In de Verenigde Staten ontstonden debatten over het doel van de aanwezigheid in Irak.⁵ Gebrek aan vooruitgang in Irak en economische problemen in het eens machtigste land ter wereld zorgden ervoor dat het politieke tij zich keerde tegen de Amerikaanse president George Bush. De republikeinen verloren de presidentiële verkiezingen van 2008, waardoor de democratische kandidaat Barrack Obama in 2009 beëdigd kon worden als 44e president. Met zijn aantreden is ook het beleid ten aanzien van Irak veranderd. Het Amerikaanse leger moet zich in de komende jaren meer gaan concentreren op Afghanistan. De kopstukken van Al-Qaeda zouden zich nog altijd in het grensgebied tussen Afghanistan en Pakistan bevinden. Het Amerikaanse politieke draagvlak voor de oorlog in Irak is hiermee weggefallen. De laatste Amerikaanse troepen moeten medio 2011 uit Irak zijn weggetrokken.

In 2009 was de situatie in Irak vergeleken met voorgaande jaren relatief rustig te noemen. De Verenigde Staten zijn in juni 2009 begonnen met de eerste fase van het terugtrekken van de troepen door het stoppen met de patrouilles in de buitenwijken van de steden. Sinds 2007 werden deze patrouilles uitgevoerd om het sektarische geweld tegen te gaan. De situatie was zorgelijk. Als het geweld van 2007 zich verder zou doorzetten had dit kunnen leiden tot een burgeroorlog. Dit zou desastreus zijn voor de toekomst van de Irak, desastreus voor het aanzien van de Verenigde Staten en ook voor George Bush, die zich sinds zijn aantreden tot taak had gesteld om vrede, veiligheid en vrijheid in de wereld te verspreiden. Alhoewel de ruim 130.000 manschappen nog enige tijd in Irak zullen doorbrengen, zal het bewaken van de veiligheid in de steden overgelaten worden aan de plaatselijke autoriteiten. Op 30 juni 2009 werd de overdracht van autoriteit aan de Iraakse troepen feestelijk gevierd. De dag werd ook uitgeroepen tot nationale feestdag. Dit stond in schril contrast met het aantal bomaanslagen dat werd gepleegd in de dagen voorafgaand aan de plechtigheid, waarbij honderden mensen het leven verloren. Tijdens de Irak-oorlog is gebleken dat belangrijke gebeurtenissen gericht op het continueren van de staat voortdurend worden voorafgegaan door extreme vormen van geweld.

De komende jaren moet blijken of Irak zich als zelfstandige natie kan handhaven. De Amerikanen hebben geprobeerd van Irak een democratie naar westers voorbeeld te maken. De vraag is echter of een land dat in zijn gehele bestaan enkel en alleen autocratie heeft gekend zich in een paar jaar tijd kan omvormen tot democratie. Ook moeten er vraagtekens worden gezet bij het voortbestaan van

5 Murtha, John – H.J.RES. 73 – To redeploy US forces from Iraq (17 november 2005) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c109:H.J.RES.73>; | Associated Press – House rejects Iraq withdrawal deadline (16 juni 2006) <http://www.msnbc.msn.com/id/13338901/>; | Obama, Barack – S.433 – Iraq War De-Escalation Act of 2007 (30 januari 2007) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/bdquery/z?d110:S433>:

Irak als zodanig. De verschillen tussen de drie etnische groeperingen zijn ondanks vele pogingen van de Iraakse regering nooit verdwenen. Saddam Hoessein was een Soenniet. Zodoende streven de Soennieten naar het behoud van hun bevoorrechte positie. De Sjiïeten willen niets liever dan zoveel mogelijk macht bij de Soennieten vandaan halen. De jaren van dictatuur staan vers in het geheugen, hele generaties zijn er mee opgegroeid. In het noorden van Irak bevinden zich de Koerden. Deze etnische groep heeft na de val van het Osmaanse Rijk al pogingen ondernomen om een eigen staat te creëren. Ze kregen echter geen medewerking van Frankrijk en Groot-Brittannië. Tijdens het bewind van Saddam Hoessein waren de Koerden vaak het slachtoffer van zijn wrede pogingen om elke vorm van nationalisme de kop in te drukken.

Het is dit etnisch nationalisme dat een gevaar vormt voor de toekomst van het land. Sinds 2003 wordt Irak geteisterd door diverse vormen van conflicten tussen de verschillende bevolkingsgroepen. Etnisch nationalisme op zichzelf brengt een uiterst ingewikkelde problematiek met zich mee. Conflicten gaan vaak hand in hand met de cultuur of religie van de etnische groep waardoor het bestaan van een conflict onderdeel is geworden van de manier van leven. Wereldwijd hebben etnisch-nationalistische conflicten sinds de Tweede Wereldoorlog meer mensenlevens geëist dan elk ander conflict.⁶ Miljoenen mensen zijn op de vlucht geslagen voor etnische strijd binnen de landsgrenzen van een staat, of voor etnische groepen die van buiten de landsgrenzen binnenvallen. Volgens Jack Snyder, auteur van het boek *From Voting to Violence*, kan etnisch nationalisme ook ontstaan tijdens een democratisch transitieproces, wanneer de politieke en administratieve instituties van een staat nooit volledig tot ontwikkeling zijn gekomen.⁷ Het voortdurend opblazen van etnopolitiek geweld in conflictgebieden wijst erop dat een permanente oplossing voor deze problematiek zeer moeilijk te vinden is. Om de conflicten in Irak tot een einde te brengen, en de toekomst van het land te waarborgen, wordt vanuit de internationale gemeenschap veelal aangestuurd op de creatie van het westerse ideaal: een parlementaire constitutionele democratie.

Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog heeft deze vorm van democratie zich in de westerse wereld ontwikkeld tot de meest voorkomende vorm van landsbestuur. Voorstanders van deze vorm van bestuur kijken naar de ontwikkeling van het Europa sinds de Tweede Wereldoorlog en stellen dat er dankzij deze regeringsvorm niet langer ruimte bestaat voor conflict en strijd. Een land dient bestuurd te worden door middel van een democratisch gekozen regering, onder het wakend oog van een democratisch gekozen volksvertegenwoordiging. Dit alles vindt plaats volgens de regels en richtlijnen uit een van tevoren opgesteld document. Het vertrouwen in deze vorm van democratie is

6 Harff, Barbara & Gurr, Ted Robert – *Ethnic Conflict in World Politics* (Oxford 2004), p. 1

7 Snyder, Jack – *From Voting to Violence* (New York 2000), p. 38

echter zo groot dat het bijna religieuze proporties kan aannemen. Democratie wordt hierbij verbonden met verworvenheden van de moderne welvaartsstaat zoals vrijheid, economische voorspoed en persoonlijk welbehagen. Deze liberale of constitutionele democratie is echter het hoogtepunt van een politieke ontwikkeling die haar wortels heeft in de Franse Revolutie van 1789. Na honderden jaren van politieke ontwikkeling bevindt het huidige Europa zich vandaag de dag in een tijdperk waarbij economische en politieke strijd de voorkeur krijgen boven militaire strijd. Het creëren van een parlementaire constitutionele democratie in een staat die sinds zijn creatie enkel en alleen autocratie heeft gekend, is en blijft echter een experiment.

Om conclusies te trekken over de toekomst van Irak dient men vooral terug te kijken naar de geschiedenis van het land. Het land is een creatie, gemaakt tijdens imperialistische tijden zonder hierbij rekening te houden met de lokale bevolking. Na de val van het Osmaanse Rijk werden de drie provinciën Basra, Bagdad en Mosul door Groot-Brittannië vanwege administratieve redenen samengevoegd tot het huidige Irak. In de wereldpolitiek zoals deze zich ontwikkeld heeft na de Tweede Wereldoorlog is geen ruimte voor het verleggen van een territorium. Nu wordt dan ook standvastig vastgehouden aan de door Groot-Brittannië vastgestelde grenzen, ondanks het feit dat ze enkel en alleen zijn ontstaan tijdens imperialistische tijden. Dit is op zichzelf opmerkelijk. Nog geen honderd jaar geleden was het verleggen van grenzen voor het oplossen van internationale conflicten zeer gebruikelijk. Met het einde van het imperialistische tijdperk kwam ook een einde aan machtspolitiek en aan het verleggen van grenzen. Wat heeft deze omslag in het denken veroorzaakt? Is dit voortgekomen uit alle vormen van internationale samenwerking die zich na de Tweede Wereldoorlog hebben ontwikkeld, de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, het oprichten van internationale instituties zoals de Verenigde Naties, de Wereldbank, de NAVO? Gebeurtenissen als deze hebben bijgedragen aan de huidige visie op de internationale politiek. De verworvenheden van de moderne tijd, en de hiermee samenhangende onaantastbaarheid van de internationale grenzen, zorgen er echter wel voor dat we te maken krijgen met problemen die in het verleden gecreëerd zijn. De heersende opinie is dat het verleggen van grenzen voor het opsplitsen van etnische groepen een negatieve invloed zou hebben op vredesprocessen. Het versteent de verschillen en het draagt bij aan het in stand houden van conflicten.

De vraag is echter of dit de juiste manier is om met de erfenis van het koloniale verleden om te gaan. In veel gevallen ligt juist dit samenwonen van etnische groepen binnen gedeelde landsgrenzen aan de basis van het conflict. Vanuit de westerse wereld wordt van ieder land dat wil participeren binnen de internationale politiek in internationale overlegorganen verwacht, dat het land zich

concentreert op het invoeren van democratie en gelijke rechten voor alle ingezetenen. Hoogstwaarschijnlijk kan dit een positief effect hebben en leiden tot samenwerking tussen rivaliserende etnische gemeenschappen. Het creëren van een samenleving zoals deze zich in de westerse wereld heeft ontwikkeld, is voor veel landen immers een droom. Participeren binnen internationale organisaties is de enige manier om deze droom werkelijkheid te laten worden. Deze druk tot democratisering kan echter ook negatieve effecten hebben en etnische groepen dankzij gedwongen samenwerking verder uit elkaar drijven. De meningsverschillen tussen de etnische groepen in Irak en het geweld dat sinds het einde van de dictatuur is ontstaan zaaien twijfel over de toekomst van dit land. De huidige situatie in Irak is in die zin te vergelijken met de situatie waarin voormalig Joegoslavië zich bevond na het ineenstorten van de Sovjet-Unie.

Joegoslavië bestond, net als het huidige Irak, uit verschillende etniciteiten bijeengehouden onder centraal autoritair leiderschap. Dit leiderschap heeft in verschillende vormen standgehouden vanaf de creatie van de staat tot aan het uiteenvallen in 1991. Tijdens deze periode werden uitingen van etnisch nationalisme die een gevaar zouden vormen voor de eenheid van het land tegengegaan, soms met harde hand. Er was sprake van een bepaalde mate van autonomie voor de verschillende etnische groepen, maar dit alles binnen de grenzen van de Joegoslavische staat. Josip Broz Tito (1892-1980) was tijdens de gehele periode na de Tweede Wereldoorlog dé bindende figuur. Eenheid was volgens hem de enige manier waarop de zuid-Slavische volkeren sterk konden staan als onderdeel van de socialistische wereld. Met de dood van Tito viel de bindende factor tussen de etniciteiten echter weg. Het einde van de Sovjet-Unie ging gepaard met een grote teruggang in economische activiteit, waarbij ook de situatie in Joegoslavië in de jaren tachtig sterk verslechterde. Ontevredenheid leidde tot de opkomst van politici als Slobodan Milošević (1941-2006) en Radovan Karadžić (1945) die nationalisme misbruikten voor eigen politiek gewin. Na de val van de Sovjet-Unie besloten Slovenië en Kroatië zich af te scheiden van de centrale staat en zelfstandig verder te gaan. Toen Bosnië-Herzegovina zich ook onafhankelijk wenste te verklaren, kwam Servië de in Bosnië woonachtige Serviërs echter te hulp. Het gevolg hiervan was een oorlog, die vele mensenlevens eiste, waarna Joegoslavië uiteenviel langs etnische lijnen. Een zelfde situatie zou zich in Irak kunnen voortdoen. De parallel die getrokken kan worden tussen beide landen is overduidelijk. Ook Irak is een land dat na jaren van autoritair bewind bevrijd is, waardoor etnisch nationalisme vrij spel heeft gekregen. Het geweld dat ontstond na de inval van 2003 heeft tot nu toe een onbekend aantal slachtoffers geëist. Schattingen lopen sterk uiteen. Een van de meest vooraanstaande websites over dit onderwerp geeft aan dat er inmiddels meer dan 100.000 doden te

betreuren zijn.⁸ Dit creëert een voedingsbodem voor het continueren van conflicten in de toekomst.

Naar mijn mening is het de taak van een historicus om het verleden in kaart te brengen, zodat lessen kunnen worden getrokken voor de toekomst. Waarom wordt er aangestuurd op de creatie van de eenheidsstaat Irak? Het verdelen van het grondgebied van Irak langs etnische lijnen lijkt gezien de geschiedenis de beste oplossing voor alle betrokken partijen. Natuurlijk brengt partitie ook diverse problemen met zich mee. De Iraakse bodem herbergt voor miljarden dollars aan natuurlijke grondstoffen, waar alle betrokken partijen aanspraak op zullen maken. Deze grondstoffen bevinden zich echter vooral in het Koerdische en Sjiitische gedeelte van het land, waardoor vanuit Soennietische zijde sterk wordt aangestuurd op de creatie van een eenheidsstaat. Dit betekent echter niet dat het opsplitsen van een staat onmogelijk is. Een recent voorbeeld hiervan is Tsjecho-Slowakije, dat zich vreedzaam, zonder verlies van mensenlevens heeft gesplitst in Tsjechië en Slowakije. De Slowaken waren bezorgd over de toekomst van een land zonder Sovjet-overheersing. De Tsjechische dominantie zou de Slowaakse belangen naar de achtergrond drijven. Aan Tsjechische zijde maakte men zich zorgen over het armere Slowaakse deel van het land, wat een toekomstige toetreding tot de Europese Unie in de weg zou staan. In de post-communistische wereld bleken de twee etniciteiten niet in staat om de hervormingen door te voeren die noodzakelijk waren om de toekomst van het land te waarborgen. Op 1 januari 1993 aanvaarde het nationale parlement de wet die een einde maakte aan de staat.

De geschiedenis van Tsjecho-Slowakije wijst uit dat het opsplitsen van een land wel degelijk mogelijk is zonder zonder verlies van mensenlevens. Maar zijn de omstandigheden van Tsjecho-Slowakije wel toepasbaar op Irak? Ondanks het feit dat het land jarenlang door de Sovjet-Unie werd overheerst is en blijft het een westers georiënteerd land met een mate van democratie die in Irak nog niet is ontwikkeld. In deze scriptie bespreek ik daarom drie scenario's die van toepassing zijn voor de toekomst van Irak. Allereerst het scenario dat aansluit bij de huidige gang van zaken, we noemen dit voor het gemak het Eenheidsscenario. Na het terugtrekken van de westerse troepen zal Irak zich als zelfstandige natie moeten handhaven. In hoeverre is het land, gelet op de geschiedenis en op het verloop van de huidige omstandigheden, levensvatbaar te noemen? Welke rol is weggelegd voor de internationale gemeenschap om te helpen een situatie van vrede en veiligheid te behouden? Een tweede scenario is dat Irak zal afglijden in een spiraal van etnisch geweld, het Joegoslaviëscenario. Een herhaling van de periode 2006-2008 zal zeer moeilijk zijn voor de

⁸ <http://www.iraqbodycount.org/> Op deze website wordt een overzicht bijgehouden van de aantallen burgerslachtoffers die gevallen zijn sinds de invasie van 2003.

toekomst van het land. Gebrek aan autoriteit creëert een machtsvacuüm waar extreme vormen van etnisch nationalistische haat tot ontwikkeling kunnen komen. Radicale groeperingen proberen door middel van geweld de samenleving te ontwrichten, teneinde hun uiteenlopende doelen te bewerkstelligen. Ten slotte is er een derde scenario mogelijk. Irak ontwikkelt zich initieel als zelfstandige natie. Echter, na verloop van tijd blijken er onoverkomelijke meningsverschillen te bestaan tussen vertegenwoordigers van de verschillende politiek partijen. Gelet op het verleden en gelet op uitspraken over de toekomst behoort het creëren van een onafhankelijk Koerdistan voor de Koerden nog steeds tot mogelijkheden. Zodoende ontwikkelt zich het Tsjecho-Slowakijescenario. Het land wordt langs etnische lijnen gesplitst. Mesopotamië keert terug naar de situatie van voor de Britse overheersing en gaat de toekomst tegemoet als Mosul, Bagdad en Basra.

In het eerste hoofdstuk zal ik ingaan op de achtergronden en problematiek van etnische conflicten. Aansluitend aan deze achtergrond behandel ik in het tweede hoofdstuk de ontstaansgeschiedenis van Irak, vanaf de creatie van de staat tot aan de val van het koninkrijk in 1958. Dit jaar is een keerpunt in de Iraakse geschiedenis. Een staatsgreep maakt een einde aan de door de Britten geïnstalleerde monarchie. Het is tevens het moment dat de laatste Britse militairen uit Irak vertrekken. In hoofdstuk drie behandel ik de geschiedenis vanaf 1958 tot heden. De macht viel in handen van militaire alleenheersers en Irak veranderde in een eenpartijstaat. De Baath was een partij die voortkwam uit idealen over eenheid binnen de Arabische wereld, maar de Iraakse tak van de Baath liet weinig van deze idealen overreïnd. Saddam Hoessein ontpopte zich tot leider van deze partij en dictator van het land. Ik maak voor de geschiedenis van Irak onder andere gebruik van het boek van Marion Farouk-Sluglett en Peter Sluglett. De schrijvers van dit werk behandelen de geschiedenis van Irak vanaf de val van de monarchie in 1958 tot aan het begin van de Eerste Golfoorlog in 1991. De concentratie ligt vooral op de opkomst van de Baath-partij en van Saddam Hoessein die uiteindelijk hebben geleid tot het internationale ingrijpen tijdens de Irak-Koeweit oorlog. Ook maak ik gebruik van het boek van Charles Tripp: *A History of Iraq*. Tripp begint zijn geschiedenis van Irak tijdens de Eerste Wereldoorlog en eindigt in 1999. In zijn boek geeft Tripp weer hoe de voortdurende spanningen tussen de verschillende etnische groepen de politiek hebben overheerst en blijven overheersen. In hoofdstuk vier geef ik weer hoe de huidige ontwikkelingen in Irak kunnen leiden tot het Joegoslaviëscenario of het Tsjecho-Slowakijescenario. In het vijfde hoofdstuk ga ik in op de koppelingen tussen etniciteit en politiek die reeds voor de invasie van 2003 bestonden en in het huidige federale Irak blijven bestaan. De internationale gemeenschap stuurt aan op het behoud van de grenzen zoals ze door Groot-Brittannië na de Eerste Wereldoorlog vastgelegd zijn. Dit leidt tot het Eenheidsscenario, zoals behandeld in het zesde hoofdstuk. Aansluitend

behandel ik de conclusies die volgen uit de voorgaande hoofdstukken.

Hoofdstuk 1

De problematiek van etnisch nationalisme

Etnisch nationalisme is een ingewikkelde problematiek dat generaties lang aanleiding kan geven voor het continueren van conflicten. Na de Tweede Wereldoorlog werd nationalisme gezien als een verschijnsel dat tot het verleden behoorde. Het veroorzaakte de oorlogen in Europa tot aan 1945, het was een overblijfsel uit koloniale tijden ingesteld door de grootmachten van de 19e eeuw in hun streven naar internationale vrede.⁹ Met de opkomst van wereldwijde overlegorganen, de toename van welvaart, de toenemende globalisering en culturele eenvormigheid zou het belang van nationalisme naar de achtergrond verdwijnen. Inmiddels is gebleken dat culturele eenvormigheid ook leidt tot culturele verdediging. De angst voor het verdwijnen van de eigen cultuur, en hiermee het verdwijnen van de eigen identiteit, heeft geleid tot het opzetten van diverse belangengroepen en organisaties die streven naar het behoud van de eigen culturele identiteit, taal en geschiedenis. Van belang hierbij is ook de koppeling tussen de culturele identiteit en de natiestaat. De natiestaat is een uitvinding van de laatste paar eeuwen. De idee dat een staat gebaseerd moet zijn op één enkele natie is echter een fundamentele misvatting die in deze 21e eeuw inmiddels achterhaald is. Staten zijn gebonden aan samenwerking met verschillende culturele en etnische groepen die binnen de grenzen werken en wonen. Vooral in de westerse wereld wordt groot belang gehecht aan erkenning van het bestaan van deze etnische groepen, en het officieel vastleggen van de verschillende culturele en etnische achtergronden.

In de huidige tijd is de mens gebonden aan de wetten en regels zoals ze gelden binnen de grenzen van de eigen staat. Deze wetten en regels zijn noodzakelijk voor het voortbestaan van de staat en leiden automatisch tot een bepaald scala van normen en waarden, gedragsregels en leefregels waar de inwoners van de staat zich aan dienen te houden. Ook de communicatie tussen de inwoners van de staat moet op een voor iedereen begrijpelijke wijze plaatsvinden. Zodoende wordt door middel van de staat bepaalde regels over de taal gestandaardiseerd. Kinderen moeten onderwezen worden teneinde te kunnen participeren binnen de regels van de staat. Deze opleiding wordt voor een groot deel ingenomen door het opnemen van kennis over de culturele identiteit in de vorm van geschiedenis, de moedertaal en in bepaalde samenlevingen ook de religie. Dit is in lijn met het verwachtingspatroon dat de inwoners van de moderne staat hebben. Zodoende draagt de staat automatisch bij aan politisering van de culturele identiteit. De cultuur en politiek van een staat

⁹ Baylis, John & Smith, Steve (red.) – The Globalisation of World Politics (Oxford 2001) – Fred Halliday – Nationalism, p. 441

worden één geheel. Onder invloed van de globale culturele eenvormigheid verdwijnt ook de lokale culturele identiteit. Hierdoor verdwijnt de koppeling tussen politiek en cultuur, tussen de staat en zijn ingezetenen, waardoor nationalisme tot het verleden behoort.

Will Kymlicka stelt in de bundel *Ethnic Challenges to the Modern Nation State* dat er een parallel bestaat tussen de manier waarop het proces van modernisatie heeft bijgedragen aan de depolitisering van religie, en de manier waarop dit modernisatieproces uiteindelijk een einde zal maken aan de politisering van cultuur.¹⁰ Depolitisering van een etnische cultuur zal echter alleen doorzetten indien de staat in zijn huidige vorm ophoudt te bestaan en de globale culturele eenvormigheid dominant wordt boven de lokale culturele identiteit. In conflictgebieden krijgt deze globale cultuur echter niet de ruimte om tot ontwikkeling te komen. Door de angst en het geweld bevinden de bewoners zich in een situatie waarbij alleen geborgenheid gevonden wordt binnen de eigen etnische groep. In veel etnische conflicten ligt juist de etnische ongelijkheid aan de basis van het conflict. Etnische gemeenschappen groeien op met een geschiedenis van onderlinge conflicten. Tegelijkertijd leven de verschillende etnische gemeenschappen vaak binnen de landsgrenzen van dezelfde staat waardoor contact onvermijdelijk is. Elk conflict geeft een aanleiding voor het volgende conflict waardoor de vicieuze cirkel blijft bestaan. Doordat de globale culturele eenvormigheid geen ruimte krijgt kan depolitisering van de eigen etnische cultuur niet plaatsvinden. De eigen culturele identiteit en de geschiedenis van conflicten met andere etnische gemeenschappen blijven behouden.

Anthony Oberschall schrijft dat uit een onderzoek uit 1971 naar voren is gekomen dat slechts 12% van 132 onderzochte landen gekenmerkt kunnen worden als een echte natiestaat, dat wil zeggen een staat met slechts een zeer kleine minderheid die afwijkt van de dominante etniciteit, zoals Japan. In 30% van de gevallen is de grootste etniciteit verantwoordelijk voor minder dan de helft van de populatie. In 23% van de gevallen neemt de grootste etniciteit tussen de helft en driekwart van de inwoners voor zijn rekening. Een onderzoek van twintig jaar later schrijft over 180 staten waarbij er minder dan twintig gekenmerkt konden worden als zijnde etnisch homogeen.¹¹ Staten die diep verdeeld zijn langs religieuze, taalkundige of culturele lijnen proberen de problematiek tussen verschillende etniciteiten op te lossen door middel van een krachtige centrale overheid, een grondwet en erkenning van de verschillende etnische groeperingen. Voormalig Joegoslavië is een voorbeeld van een staat waarbij ondanks diverse waarborgen en ondanks de aanwezigheid van een

10 Ben-Ami, Shlomo (red.)– *Ethnic Challenges to the Modern Nation State* (London 2000), p. 11

11 Oberschall, Anthony – *Conflict and Peace Building in Divided Societies* (New York 2007), p. 1

sterke autoritaire centrale staat, het land uiteindelijk langs etnische lijnen uiteen is gevallen. De acceptatie van het bestaan van verschillende etniciteiten was niet voldoende om de volkeren vreedzaam met elkaar te laten samenleven. Joegoslavië was het resultaat van het uiteenvallen van Oostenrijk-Hongarije en het Osmaanse Rijk tijdens de Eerste Wereldoorlog, en van de tijdelijke verzwakking van Duitsland en Rusland. Uit de samenwerking tussen de verschillende etniciteiten ontwikkelde zich een land met zeer uiteenlopende politieke en religieuze achtergronden.¹² De leiders van Joegoslavië, Aleksandar I (1918-1934) tot aan Josip Broz Tito, hebben een politiek gevoerd die erop gericht was om uitingen van nationalisme die een gevaar vormden voor het voortbestaan van de staat te voorkomen, desnoods met harde hand. Ook Irak bestaat uit een land van verschillende etniciteiten met zeer uiteenlopende achtergronden. Ook in Irak hebben de Britten tot aan Saddam Hoessein een politiek gevoerd gericht op het tegengaan van nationalistische uitingen.

Er bestaan verschillende theorieën over de oorzaken van etnische conflicten, die veelal worden gebruikt om de mogelijkheden voor probleemoplossing aan te geven. Oberschall behandelt een aantal van deze theorieën in zijn boek *Conflict and Peace Building in Divided Societies*.¹³ Een van de meest hardnekkige problemen als het gaat om conflictoplossing is *ancient hatred*. Sommige conflicten zijn zeer langdurig. Conflicten slepen zich voort over meerdere generaties. De geschiedenis van de conflicten is hierdoor verwerkt in mythen, tradities, religie en vormt een levendig onderdeel van de cultuur van de etnische groeperingen die tegen elkaar strijden. Conflicten laten nooit lang op zich wachten, waardoor in elke generatie slachtoffers vallen. De nieuwe generatie groeit op met deze conflictcultuur waardoor de fundamenteen worden gelegd voor het continueren van deze vicieuze cirkel. Volgens Oberschall kan slechts permanente scheiding van de etniciteiten bijdragen aan het verlengen van periodes van relatieve veiligheid. De conflicten in voormalig Joegoslavië vallen in zekere zin binnen deze categorie. Een tweede theorie behandelt niet zozeer de geschiedkundige of culturele oorzaak voor het voortbestaan van de conflicten, maar behandelt conflicten waarbij de macht en overtuigingskracht van de elite aan de basis ligt voor het creëren van een conflict. Tijdens de aanloop richting het conflict wordt door de elite het sociale onderscheid tussen verschillende bevolkingsgroepen versterkt door middel van agressieve propaganda en populistische retoriek. Oberschall schrijft dat de internationale gemeenschap de verantwoordelijkheid heeft zulk soort conflicten in de kiem te smoren, door tussenbeide te komen voordat de agressieve retoriek van de elite diverse bevolkingsgroepen tegen elkaar heeft opgezet.

12 Blom, J.C.H. & Romijn, P. – Srebrenica A 'safe' Area (Amsterdam 2002) Hoofdst 1, §4

http://srebrenica.brightside.nl/srebrenica/toc/p0_c01_s004_b01.html

13 Oberschall, p. 11

Het uiteenvallen van een staat, of het wegvallen van het centrale regime kan een basis leggen voor wat in de literatuur wordt aangeduid als *security gap*.¹⁴ Dit kan voortkomen uit interne problemen zoals de problematiek van de *ancient hatred*. Het kan ook voortkomen uit externe invloeden. De situatie in Irak die ontstond na de invasie van 2003 is karakteristiek voor deze theorie. Het ontbreken van het centrale gezag en het wegvallen van elke vorm van autoriteit creëerde een anarchistische situatie waarin plunderingen en geweld aan de orde van de dag waren. Mensen moesten vrezen voor hun leven en eigendom, en namen hierbij het recht in eigen handen. Volgens Oberschall wordt het voortbestaan van de *security gap* niet gevoed door haat, zoals bij *ancient hatred*, maar door angst en wantrouwen. Tenslotte behandelt Oberschall theorieën die stellen dat een etnisch conflict niet aan de basis staat van geweld, maar dat het geweld vooral gerelateerd is aan het bestaan van diepe verschillen tussen hogere en lagere sociale klassen binnen de samenleving. De lagere sociale klasse gaat hierbij gebukt onder werkloosheid en armoede, de hogere sociale klasse heeft de macht naar zich toe getrokken door middel van corruptie, agressie en controle over de rijkdom. In zekere mate is hierbij ook sprake van een *security gap*, aangezien een dergelijke situatie vaak voorkomt in een staat die niet beschikt over een centraal bestuurlijk orgaan met vertegenwoordigers van alle aanwezige facties.

Het grote dilemma als het gaat om peacebuilding en conflictoplossing is dat geen enkele theorie over het beëindigen van een humanitaire crisis universeel toepasbaar is. Elk conflict heeft zijn eigen karakteristieken. Elk conflict moet op een eigen manier benaderd worden om de gevechten te kunnen beëindigen. Toch is er in de loop der jaren in de literatuur een zekere consensus ontwikkeld over de manier waarop de internationale gemeenschap een conflict kan helpen beëindigen. Een onafhankelijke onderhandelaar kan trachten de strijdende partijen met elkaar in dialoog te laten treden; er dient hulp gegeven te worden aan de slachtoffers in de vorm van huisvesting, medische zorg, voedsel en schoon drinkwater; vluchtelingen dienen veilig te kunnen terugkeren naar hun eigen grondgebied; ten slotte moeten degenen die zich schuldig hebben gemaakt aan misdaden tegen de mensheid berecht worden door een internationaal tribunaal. De westerse wereld gaat uit van de kracht van liberale democratie en marktwerking om een welvarende natie te creëren. Door middel van competitie op politiek en economisch niveau zal het beste in de mens naar boven komen en zodoende zal dit de beste mogelijkheden creëren voor de ontwikkeling van een welvarend land. Hoe meer landen aanhangers zijn van dit systeem, des te groter de zone van vrede en welvarendheid zal worden. Zodoende dat internationale organisaties sterk aansturen op de verspreiding van

14 Oberschall, p. 12-13

democratie en het kapitalistische stelsel.

Voordat er stappen kunnen worden ondernomen om deze politieke en economische competitie te creëren dienen eerst die instituties gecreëerd te worden die veilige competitie mogelijk maken.

Zoals Roland Paris schrijft: *Institutionalization before Liberalization*. Er moet een vangnet gecreëerd worden om excessen te voorkomen.¹⁵ De staat dient er voor te zorgen dat inwoners als gelijken worden behandeld en het verdelen van de inkomens door middel van een belastingstelsel zorgt voor een gelijkmatige spreiding van de welvaart. Voor deze manier van optreden is internationale steun breed beschikbaar en het past ook in de christelijke missionaristraditie waar de westerse wereld zijn wortels in heeft. “Heb uw naaste lief gelijk uzelf” wordt hierbij letterlijk toegepast. Men zou echter ook kunnen stellen dat internationale hulp een vorm is van modern imperialisme. De westerse wereld die vanuit een realistisch gedachtegoed tracht zijn invloed over de wereld te verspreiden. Aangezien slavenhandel en landjepik niet meer toepasbaar zijn in de huidige tijd creëren internationale hulpgoederen en financiële steun een situatie waarbij de Derde wereld volledig afhankelijk is van wat de Eerste wereld te bieden heeft. Hoe dan ook wordt de verantwoordelijkheid voor het ontstaan van de conflicten volledig neergelegd bij de inwoners van het conflictgebied zelf. De historische context, de imperialistische tijd waarbij grenzen lukraak werden getrokken en rivaliserende etnische groepen samen binnen de grenzen van één staat werden geplaatst, wordt hierbij voor het gemak weggelaten. De internationale gemeenschap stelt zich op als onderhandelaar binnen het conflict, als een derde onafhankelijke partij. Door het winnen van de 'hearts and minds' van de strijdende partijen wordt getracht een einde te maken aan het conflict.

Dit wil echter niet zeggen dat internationale inspanningen om een land weer op de rails te helpen vruchteloos zijn. De United Nations Verifications Mission in Guatemala (MINUGUA) heeft een grote bijdrage kunnen leveren aan het beëindigen van de 36-jaar durende burgeroorlog die Guatemala in zijn greep hield. Sociale ongelijkheid en corruptie zijn nog steeds een groot probleem, maar mensenrechtenschendingen zijn niet meer aan de orde van de dag. Dankzij democratisering heeft het land succesvol verkiezingen kunnen organiseren. De United Nations Mission in Sierra Leone heeft toegezien op het behoud van het staakt-het-vuren, het ontwapenen van strijders, het trainen van politie en de terugkeer van de duizenden vluchtelingen naar hun eigendommen. De vrede blijft echter fragiel waardoor de internationale gemeenschap zich blijft inzetten voor het land.¹⁶ De inzet van een vredesmacht blijft echter afhankelijk van de bereidheid van leden van de

15 Paris, Roland – *At War's End* (New York 2004), p. 187

16 UN Peace Operations: Year in Review 2004 – http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/pub/year_review04/ch3.htm

internationale gemeenschap en van het politieke draagvlak die steun voor een internationale missie mogelijk maakt. Terugkijkend op diverse missies kan gesteld worden dat de bereidheid van landen om een bijdrage te leveren altijd van té korte duur is om een permanente oplossing van het probleem te bewerkstelligen. Het initiatief wordt na een periode van een aantal jaren vrijwel geheel overgelaten aan het land waar de conflicten zich hebben afgespeeld. Men zou kunnen beargumenteren dat dit de bewoners van het land dwingt om met elkaar tot overeenstemming te komen om het land in goede banen te leiden. In de praktijk blijkt dit voor een ex-conflictgebied een zeer moeilijke onderneming te zijn.

Juist internationale begeleiding is noodzakelijk voor het slagen van een democratisch transitieproces. Volgens Jack Snyder zijn nationalistisch geweld en democratie onlosmakelijk aan elkaar verbonden. Nationalistische conflicten zijn een bijproduct van een democratisch transitieproces.¹⁷ Voordat democratie in een staat gecreëerd wordt, is nationalisme zwak of niet aanwezig binnen de staat. Dit wordt geïntroduceerd door elites die nationalistische retoriek misbruiken voor het winnen van de steun van de bevolking. Het gebruik maken van nationalistische retoriek stelt de elites in staat de macht op democratische wijze in handen te krijgen, zonder aan de bevolking volledige verantwoording te hoeven afleggen. Nationalistische conflicten zijn hierbij een bijproduct van de spanningen die nationalisme veroorzaakt. Hierbij benadrukt Snyder dat nationalistische geweld niet afkomstig is van *ancient hatred* dat al aanwezig was voor het transitieproces. Omdat nationalisme een creatie is van elites, kunnen conflicten volgens Snyder voorkomen worden door gerichte begeleiding tijdens het democratisch transitieproces wanneer het nationalisme nog in ontwikkeling is. Irak, het onderwerp van deze scriptie, is echter uniek in die zin dat de aanwezige etniciteiten al sinds de creatie van de staat Irak in conflict zijn met elkaar. De Soennieten hebben sinds de creatie van de staat de macht in Irak kunnen domineren. De Sjiitische gemeenschap, de grootste etnische bevolkingsgroep, heeft hierdoor nooit invloed kunnen uitoefenen op de besluitvorming. De Koerden in het noorden pleiten al bijna honderd jaar voor een zelfstandige Koerdische staat en werden tijdens het dictatoriale bewind de afgelopen decennia zwaar onderdrukt. De vraag is of internationale begeleiding tijdens het democratisch transitieproces voldoende is voor het voorkomen van etnisch geweld.

Geweld kan zich echter ook ondanks de inspanningen van de internationale gemeenschap herhalen. Situaties als deze ondermijnen bestaande theorieën over het succes van *peacebuilding*. Op de lange termijn ondermijnt het ook de mogelijkheden van de internationale gemeenschap als bemiddelaar in

17 Snyder, p. 32

een conflict aangezien de inzet en beschikbaarheid van middelen altijd eindig is. De Oslo Akkoorden van 1993, de onderhandelingen van president Bill Clinton in Camp David van 2000 of de Roadmap to Peace van president George Bush hebben allen slechts op korte termijn winst geboekt. Het heeft zowel de Israëliërs als de Palestijnen er echter niet van weerhouden op een zeker moment de wapens weer op te nemen. Er bestaat dan ook twijfel over eventueel succes van de beloofde onderhandelingen van president Barrack Obama in dit Israëliërs-Palestijns conflict.

In Congo bevinden zich verschillende conflicten die voortvloeien uit de Rwandese genocide van 1994. Tijdens een van de grootste massamoorden van de twintigste eeuw kwamen ongeveer 800.000 mensen om het leven, veelal Tutsi's gedood door Hutu-milities. Tijdens de oorlog kreeg de Tutsi-partij Front Patriotique Rwandais (RPF) de controle over het hele land in handen. In reactie hierop vluchtten vele Hutu's de grenzen over, waaronder velen naar buurland Congo en vormen daar nu de FDLR (Force Démocratique de Liberation de Rwanda). Vele Hutu's kwamen terecht in de Congolese provincie Kivu. Daar ontwikkelde zich een oorlog tussen het Congolese regeringsleger, de FDLR en Tutsi rebellen onder leiding van Laurent Nkunda (1967) die begin 2009 gearresteerd werd. In dit conflict werden de Tutsi-rebellen gesteund door de Rwandese regering en de FDLR gesteund door de regering van Congo. In de afgelopen vijftien jaar heeft de internationale gemeenschap op diverse manieren geprobeerd een einde aan het conflict te maken. De onverwachte samenwerking tussen de regeringen van Congo en Rwanda om Nkunda op te pakken gaf hoop op het beëindigen van dit conflict. De situatie is echter dat de gevechten nog steeds de bevolking in hun greep houden.

Volgens Chaim Kaufman is het bereiken van overeenstemming tussen strijdende etnische partijen vrijwel niet mogelijk door de etnische aard van het conflict: *“First, in ethnic wars both hypernationalist mobilization rhetoric and real atrocities harden ethnic identities to the point that cross-ethnic political appeals are unlikely to be made and even less likely to be heard.”* Ten tweede beargumenteert hij dat een oorlog een situatie creëert waarbij diverse etnische groepen verspreid raken over het grondgebied en dit in zichzelf aanleiding vormt voor het intensiveren van de gevechten, etnische zuivering en zo elke mogelijke oplossing in de weg staat. Zodoende beargumenteert Kaufman dat het opsplitsen van de strijdende partijen de enige oplossing is voor het beëindigen van etnische conflicten: *“...to save lives threatened by genocide, the international community must abandon attempts to restore war-torn multi-ethnic states. Instead, it must facilitate and protect population movements to create true national homelands.”*¹⁸ De etniciteit is

18 Kaufman, Chaim– *Possible and Impossible Solutions to Ethnic Civil Wars – International Security*, Volume 20, Aflevering: 4 (lente1996), p. 137

Etnische conflicten periode 1944-2009

Strijdende partijen	Datum	Uitkomst
<u>Conflict geëindigd in militaire overwinning</u>		
Karen – Myanmar	1945-heden	Verliezend
Koerden – Iran	1945-80er jaren	Onderdrukt
Tibetanen – China	1959-heden	Onderdrukt
Papua's – Indonesië	1964-86	Onderdrukt
Igbo – Nigeria	1967-70	Onderdrukt
Timor – Indonesië	1974-80er jaren	Onderdrukt
Atjeh – Indonesië	1975-80er jaren	Onderdrukt
Tigray – Ethiopië	1975-91	Gewonnen
Oeigoeren – China	1980-heden	Onderdrukt
Bougainville – Papua	1988	Onderdrukt
Tutsi's – Rwanda	1990-1994	Gewonnen
Sjiiten – Irak	1991	Onderdrukt
<u>Conflict geëindigd in partitie</u>		
Oekraïne – Sovjet-Unie	1944-50	Onderdrukt (1991 onafhankelijk)
Litouwen – Sovjet-Unie	1945-52	Onderdrukt (1991 onafhankelijk)
Eritrea – Ethiopië	1961-91,	Onafhankelijk 1993
Armenië – Azerbaidjan	1988-heden	In feite onafhankelijk
Somalië	1988-heden	Partitie in Noorden, Zuiden In conflict
Joegoslavische burgeroorlog	1991-1995	Partitie
<u>Conflict beslist door 3e partij</u>		
Koerden – Irak	1960-2003	In feite onafhankelijkheid
Libanese burgeroorlog	1975-90	In feite onafhankelijkheid
Taliban – Afghanistan	1996-2001	Onderdrukt
<u>Akkoord</u>		
Naga's – India	1952-75	Autonomie 1972
Basken – Spanje	1959-80	Autonomie 1980
Tripura's – India	1967-89	Autonomie 1972
Palestijnen – Israël	1968-heden	Diverse akkoorden, in conflict
Chittagong Hill – Bangladesh	1975-89	Gelimiteerde autonomie 1989
Miskitos – Nicaragua	1981-88	Autonomie 1990
Abchazië – Georgië	1992-1993	Autonomie 1993

meegekregen bij geboorte in een bepaalde familieband, en wordt bepaald door combinaties van diverse factoren zoals uiterlijk, religie en culturele achtergrond. De meeste etnische conflicten zijn gewapende conflicten waarbij het bezit van een bepaald territorium centraal staat. Het overtuigen van de 'hearts and minds', het aanpakken van corruptie, armoede, criminaliteit en ongelijkheid zijn factoren die bij het beëindigen van etnische strijd geen rol kunnen spelen. De etniciteit van een bepaald persoon kan men niet veranderen. De continuïteit van de strijd wordt gevoed door dusdanig veel factoren dat de internationale gemeenschap vaak machteloos

komt te staan.

Chaim Kaufman heeft ook een lijst samengesteld van beëindigde etnische conflicten. Deze lijst is oorspronkelijk afkomstig uit het boek van Ted Robert Gurr's 'Minorities at Risk: a Global View of Ethnopolitical Conflict'. Door deze lijst te bewerken naar de situatie anno 2009 zijn de volgende data beschikbaar.¹⁹ Deze lijst bestaat uit 28 verschillende etnische conflicten sinds 1944. Twaalf van deze conflicten zijn geëindigd in een overwinning door een van de partijen. Bij zes van deze conflicten hebben de etnische groepen zich gesplitst en onafhankelijk verklaard. Drie conflicten zijn beslist door tussenkomst van een derde partij. Slechts in zeven conflicten is het conflict geëindigd in een wapenstilstand. In verdere onderhandelingen heeft dit voor de strijdende partijen tot een zekere

¹⁹ Kaufman, p.160. Het conflict tussen Israël en de Palestijnen is in deze categorie geplaatst vanwege de akkoorden die in het verleden tussen beide partijen tot stand gekomen zijn en de mate van autonomie voor beide partijen. De conflicten in Georgië van 2008 is niet in deze lijst opgenomen. De gevechten die in 2008 in Abchazië hebben plaatsgevonden zijn een gevolg van het centrale conflict dat zich in de provincie Zuid-Ossetië afspeelde.

mate van autonomie geleid. Uit deze data blijkt, dat uit de conflicten die niet in partitie of onafhankelijkheid zijn beëindigd, geen enkel conflict heeft geleid tot gelijkwaardige voortzetting van de partijen. Al deze conflicten zijn geëindigd in een beslissende overwinning door een van de strijdende partijen. Uit deze data blijkt ook dat de kans om tot een gelijkwaardig akkoord te komen tussen de strijdende partijen klein is. Het enige waar strijdende partijen het over eens kunnen worden is dat het conflict beëindigd moet worden. Het struikelblok is echter de voorwaarden die bij het beëindigen van een conflict horen. Strijdende partijen dienen bij het beëindigen van het conflict hun wapens in te leveren. Zonder wapens kan men zich echter niet meer verdedigen tegen het opnieuw opblaaien van geweld. Aldus wordt er voor gekozen om slechts een deel van de wapens in te leveren. Hierdoor ontstaat een situatie waarbij de acties van een individu voldoende aanleiding kunnen zijn om het conflict nieuw leven in te blazen.

Hoofdstuk 2

Vroege geschiedenis van de staat Irak

Het stroomgebied tussen de Eufraat en de Tigris wordt gezien als de plek waar beschaving zoals wij die vandaag de dag kennen, is ontstaan. Diverse culturen zijn in deze regio tot ontwikkeling gekomen. Uiteindelijk is hier de staat Irak gevormd. Het land is gecreëerd door Groot-Brittannië na het einde van de Eerste Wereldoorlog. Het Osmaanse Rijk, de zieke man van Europa, hield na deze oorlog op te bestaan. Het grondgebied lag voor de overwinnaars van de Eerste Wereldoorlog voor het oprapen. Uit strategische overwegingen nam Groot-Brittannië bezit van Mesopotamië, het stroomgebied tussen de Eufraat en de Tigris. Tijdens Ottomaans bestuur was er in dit gebied nog geen sprake van een Irak met de huidige grenzen. Het bestond uit drie gebieden: Mosul, Bagdad en Basra. Deze werden in administratief, bestuurlijk en fiscaal opzicht onafhankelijk van elkaar bestuurd. De drie gebieden werden ook behandeld als drie onafhankelijke provinciën binnen het Osmaanse Rijk. Zoals wel vaker voorkwam werd het bestuur tijdens de Osmaanse overheersing grotendeels overgelaten aan lokale krijgsheren en stammen. De afstand tot Istanbul en de ontoegankelijkheid van het ruwe terrein brachten met zich mee dat Osmaanse controle zich alleen manifesteerde rondom de stedelijke gebieden. Tot aan het midden van de 19e eeuw drongen de Osmaanse legers niet door tot de nomadische stammen in de woestijn of tot de Koerdische bergbewoners in het noorden, waardoor de cultuur zich in deze gebieden redelijk onafhankelijk kon ontwikkelen. Hier kwam in de negentiende eeuw verandering in. De toename van het internationale handelsverkeer bracht nieuwe invloeden naar het Osmaanse Rijk. De leiders in Istanbul besloten zich meer te gaan concentreren op de minder toegankelijke gebieden binnen het rijk. Zodoende volgde voor Irak een periode van direct bestuur, waarbij de traditionele rol van de stammen en krijgsheren naar de achtergrond werd geplaatst.

In deze periode werd de rol van Groot-Brittannië in het Midden-Oosten steeds belangrijker. Door de opening van het Suez-Kanaal in 1869 werd de route naar Indië aanzienlijk verkort. Groot-Brittannië sloot verdragen met Sjeiks in de hele regio om een veilige vaarweg te kunnen garanderen voor de Britse schepen. Deze Britse invloed heeft een belangrijke bijdrage geleverd in de ontwikkeling van Irak als grote graanexporteur. De uitvinding van de verbrandingsmotor zorgde ervoor dat de handel zich rond de eeuwwisseling meer ging toeleggen op olie. In 1908 werden er grote hoeveelheden exporteerbare olie gevonden bij Masjid-I-Sulayman in Zuid-Iran. Een jaar later werd de Brits-Perzische Oliemaatschappij opgericht. De Britten waren echter niet de enigen die interesse hadden

in de rijkdommen van de regio. In 1903 werd een contract gesloten tussen Bagdad en een Osmaanse spoorwegmaatschappij die onder controle stond van de Deutsche Bank, om een spoorlijn van Bagdad naar Berlijn aan te leggen.²⁰ Op 3 november 1914 sloot het Osmaanse Rijk een pact met Duitsland, en verklaarde twee dagen later de oorlog aan Groot-Brittannië en Frankrijk. Om de route naar Indië te beschermen trok het Brits-Indische leger in 1915 op naar Bagdad, waar het teruggedreven werd en na een belegering van vijf maanden werd verslagen. De Indische regering werd van de operatie ontheven, waarna de War Office in Londen de operatie overnam. Vele versterkingen werden gestuurd waardoor het Britse leger uiteindelijk in 1917 Bagdad in bezit nam. In 1918 werden ook Kirkuk en Mosul veroverd, waardoor het grootste deel van het huidige Irak in Britse handen viel.

Na het veroveren van een nieuw grondgebied was het voor de Britten gebruikelijk om de regio indirect te besturen door middel van een militaire bezetting. Lokale leider die loyaal waren aan de Britse troepen bestuurden de bevolking. Opstandige leiders werden verwijderd. Deze manier van indirect bestuur was door de eeuwen heen zeer succesvol gebleken. Na de Eerste Wereldoorlog werden de restanten van het Osmaanse Rijk definitief verdeeld. Frankrijk kreeg Syrië en Libanon. Groot-Brittannië kreeg Irak, Palestina en Transjordanië, het oostelijke gedeelte van de Jordanoever. De jarenlange overheersing van de Osmanen en de verovering door Britten lagen ten grondslag aan de Arabische Revolutie van 1916. Binnen de Arabische wereld was de afkeer tegen de imperialisten groot. Daar kwam nog eens bij dat er na de Eerste Wereldoorlog een onduidelijke situatie ontstond over de toekomst van het kolonialisme en over de toekomst van de restanten van het Osmaanse Rijk. Door deze situatie kon in 1920 een opstand in zuidelijk Irak ontstaan tegen de Britse overheersing. De verschillende bewoners van het gebied kwamen in opstand tegen de nieuwe buitenlandse overheersers. Deze revolutie kan daarom gezien worden als het eerste teken van het bestaan van een Iraaks nationalisme.

Het harde Britse optreden in Irak eiste veel mensenlevens. Bovendien waren de geestelijke leiders van mening dat overheersing door de Christelijke ongelovigen een teken was van het verval van de Islam. Alle Moslims werden opgeroepen de wapens op te nemen tegen de onderdrukker.²¹ Het was duidelijk dat het Britse systeem van indirecte overheersing en het harde optreden van het Britse leger geen toekomst meer hadden aan het begin van de twintigste eeuw. Het beleid van Groot-Brittannië was ook zeer kostbaar voor de imperialistische mogendheid zelf, zowel in geld als ook in

20 Farouk-Sluglett, Marion & Sluglett, Peter – *Iraq since 1958* (New York 2003), p. 8

21 Nakash, Yitzhak -*The Sji'is of Iraq* (Princeton 1994), p. 67

mensenlevens. Andere vormen van bestuur werden aantrekkelijker. Uiteindelijk werd gekozen voor een vorm van indirect bestuur, waarbij Irak onder gezag zou vallen van een Iraakse regering en een Iraakse overheid begeleid door Britse 'adviseurs'.²² Om de onafhankelijkheid van Irak te bekrachtigen werd gezocht naar een monarch. Een van de leiders van de Arabische Opstand, koning Faysal Ibn Hoessein (1883-1933) van Syrië, was een van de kandidaten om deze rol van bestuurder op zich te nemen. Dit was een man die goede contacten had met de westerse wereld. Tijdens het overleg in Versailles stond hij aan het hoofd van de Arabische delegatie. In 1921 werd hij dan ook geïnstalleerd als koning van Irak. In een akkoord werd de gelijkwaardige Brits-Iraakse relatie officieel vastgelegd waarna Faysal tot aan zijn dood in 1933 de moeilijke taak zou hebben om Britse en Iraakse politiek met elkaar te verenigen.²³

Het creëren van een nieuw land, het verleggen van grenzen en het installeren van de geschikte kandidaat als vorst, waren in deze tijd gebruikelijk om orde en rust te bewaren. Door te kiezen voor Iraaks bestuur onder leiding van een Arabier werd tegemoetgekomen aan de wensen van de Arabische inwoners van het gebied. Bij het samenvoegen van de drie gebieden tot één Irak werd echter geen rekening gehouden met de traditionele verschillen die reeds bestonden tussen de verschillende etnische groeperingen. Punt nummer twaalf van het 14-puntenplan dat de president van de Verenigde Staten Woodrow Wilson (1856-1924) opstelde in 1918 luidt letterlijk: *“The Turkish portions of the present Ottoman Empire should be assured a secure sovereignty, but the other nationalities which are now under Turkish rule should be assured an undoubted security of life and an absolutely unmolested opportunity of autonomous development”*²⁴

Deze woorden van de toenmalige Amerikaanse president waren voor de Koerden de eerste officiële steunbetuiging in hun strijd voor autonomie. De Britten waren echter niet overtuigd van het bestaan van een eenduidige Koerdische identiteit, en waren ook niet overtuigd van het bestaan van een Koerdisch leider die het belang van de eigen stam niet voor zou laten gaan boven het nationale belang.²⁵ Niettemin werd op 10 augustus 1920 het Verdrag van Sèvres gesloten tussen de geallieerden en het Osmaanse Rijk. In dit verdrag werden de rechten van de Koerden expliciet benadrukt. Artikel 62 van het verdrag luidt: *“A Commissionair sitting at Constantinople and composed of three members appointed by the British, French and Italian Governments respectively shall draft within six months from the coming into force of the present Treaty a scheme of local autonomy for the predominantly Kurdish areas lying east of the Euphrates, south of the southern*

22 In de praktijk moest dit advies altijd letterlijk overgenomen worden.

23 Farouk-Sluglett, Marion & Sluglett, Peter, p. 12

24 President Wilson's Address to Congress, January 8, 1918: <http://web.jjay.cuny.edu/jobrien/reference/ob34.html>

25 Yildiz, Kerim – *The Kurds in Iraq* (Londen 2004), p. 10

boundary of Armenia as it may be hereafter determined, and north of the frontier of Turkey with Syria and Mesopotamia, as defined in Article 27, II (2) and (3).’’²⁶

Artikel 64 gaat over de plicht van de Koerden om zich ook als natie te manifesteren: *“If within one year from the coming into force of the present Treaty the Kurdish peoples within the areas defined in Article 62 shall address themselves to the Council of the League of Nations in such a manner as to show that a majority of the population of these areas desires independence from Turkey, and if the Council then considers that these peoples are capable of such independence and recommends that it should be granted to them, Turkey hereby agrees to execute such a recommendation, and to renounce all rights and title over these areas.’’²⁷*

De Turkse Burgeroorlog en het niet bereiken van overeenstemming tussen Groot-Brittannië, Frankrijk en Italië over de verdeling van de restanten van het Osmaanse Rijk, zorgden er uiteindelijk voor dat dit Verdrag van Sèvres niet geïmplementeerd zou worden. Het verdrag werd opgevolgd door het Verdrag van Lausanne in 1923. In dit verdrag werd weliswaar een clausule opgenomen om de rechten van minderheden te beschermen, maar alle verwijzingen naar autonomie waren verdwenen. Het gebied waarover het Verdrag van Sèvres sprak werd verdeeld onder Turkije, Iran en de nieuwe staat Irak. De Volkenbond trok zich het lot van de Koerden echter wel aan. Een speciale commissie werd in 1925 naar Mosul gestuurd om de Koerdische claims te onderzoeken. Uit het onderzoek van deze commissie bleek dat 85% van de inwoners behoorden tot de Koerdische etniciteit, maar dat er duidelijke verschillen waren tussen de noordelijk Koerden die meer verbonden waren met de Turken en de zuidelijke Koerden die zich meer verbonden voelden met de Arabieren.²⁸ De commissie adviseerde daarom ook Mosul tot Irak te laten behoren. Het mandaat dat de Britten van de Volkenbond kregen behelsde wel dat Mosul een plaatselijk bestuur moest krijgen, en dat belang moest worden gehecht aan het behoud van een Koerdisch onderwijssysteem met Koerdisch als officiële taal. In de praktijk hebben de Britten in 1926 alleen een wet aangenomen die de taal officieel toestond. Diverse Koerdische culturele organisaties die in deze periode ontstonden werden ontmanteld en verboden.

Ook de Sjiieten speelden tijdens de creatie van de staat Irak een ondergeschikte rol. Vóór de 19e eeuw vormde de Sjiitische bevolking nog geen meerderheid binnen de huidige landsgrenzen van Irak. De Sjiitische religie was beperkt tot de inwoners van de grote steden, waar slechts een klein gedeelte van de bevolking leefde. Pas tijdens de 19e eeuw bekeerden velen behorend tot de

26 Het Verdrag van Sevres (Sevres 1920) http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Section_I_Articles_1_-_260

27 Idem

28 Yildiz, Kerim, p. 13

Soennietische meerderheid zich tot de Sjiitische tak van de Islam. Dit kwam door een aantal gebeurtenissen. Najaf en Karbala, twee van de belangrijkste steden in de Sjiitische leer, ontwikkelden zich in de 19e eeuw tot de grootste markten van de regio waardoor vele woestijnbewoners zich in deze steden vestigden. De Wahabieten, een conservatieve stroming binnen de Soennietische leer, vielen de steden geregeld aan in hun streven naar puurheid binnen de Islam. Dit had echter een averechts effect en zorgde voor een versterking van het Sjiitische streven naar bekering. Sterke toename van de internationale handel in de 19e eeuw creëerde een grotere mate van welvaart in de gehele Iraakse regio. Najaf had sinds de 15e eeuw te kampen gehad met langdurige tekorten aan water. Kanalen slibten door zandstormen na verloop van enkele jaren weer dicht. Technische ontwikkelingen en de grotere welvaart maakten het in de 19e eeuw mogelijk een aantal nieuwe kanalen te graven om de stad permanent te voorzien van een goede wateraanvoer vanaf de Eufraat. De waterproblemen behoorden hiermee tot het verleden waardoor de stad in de komende jaren sterk kon groeien. Van nog groter belang voor de toename van het aantal Sjiieten in de Iraakse samenleving is het beleid van het Osmaanse Rijk. Tot aan de 19e eeuw bestond de meerderheid van de bevolking uit stammen die elk een eigen vorm van politiek bestuur ontwikkeld hadden. Vanaf 1831 werden door de Osmanen programma's gestart om de traditionele vormen van het samenleven binnen deze stamverbanden te verbreken. De stammen werden gedwongen hun nomadische leven op te geven en zich meer toe te leggen op landbouw, wat een einde maakte aan het rondtrekkend bestaan.²⁹

Traditioneel waren de Sjiieten nooit sterk verbonden geweest met politiek waardoor ze na de Eerste Wereldoorlog ook ondervertegenwoordigd waren in alle lagen van het Iraakse bestuur. Met het aanstellen van koning Faysal koos Groot-Brittannië voor een Soennietische vorst, waar de Sjiitische leiders niets tegen in te brengen hadden. Sjiitische leiders waren echter niet geheel tegen de aanstelling van Faysal, aangezien hij beloofde dat hij de Sjiitische Islam zou beschermen tegen aanvallen van de Wahabieten en Irak zou beschermen tegen de invloeden van de Britten. Faysal stuurde aan op een balans tussen de verschillende partijen. De ontwikkeling van een sterke Sjiitische oppositie, waar de bevolkingsgroep gezien het aantal inwoners wel recht op zou hebben, werd hierdoor niet getolereerd. De ondervertegenwoordiging van de Sjiieten werd vooral duidelijk in de toedeling van posities in de regering. In 1930 controleerden de Koerden 22% van de regeringsposities, terwijl de bevolkingsgroep 17% van de populatie omvatte. De Sjiieten vormden de meerderheid van de bevolking, maar waren slechts vertegenwoordigd in 15% van de regeringsposities. In het schoolsysteem waren de overgrote meerderheid van de onderwijzers

29 Nakash, Yitzhak, p. 28

Syriërs en Soennieten, afkomstig van Osmaanse opleidingsinstituten.

De ondervertegenwoordiging in publieke functies was ook te wijten aan de terughoudendheid van Sjiïeten om deze posities te accepteren, wat gelijk zou staan aan een acceptatie van het Soennietisch leiderschap. In 1920 vaardigde een hoge Sjiïtische geestelijke een fatwa uit waarin een verbod werd gesteld op het accepteren van posities onder Brits leiderschap. In de jaren hierop werd er binnen de Sjiïtische gemeenschap vaak gedebatteerd over de richting van het Sjiïsme binnen de nieuwe Iraakse staat. Het bekleden van regeringsposities werd weliswaar gezien als hét middel om invloed te kunnen uitoefenen, maar het hiermee erkennen van de legitimiteit van de door de Britten geïnstalleerde regering zou leiden tot uitsluiting door de eigen bevolkingsgroep.³⁰

Het verdwijnen van het Osmaanse Rijk bracht voor de inwoners van Mesopotamië niet de gedroomde soevereiniteit. Ook voor veel andere Arabieren in andere landen kwam deze vrijheid niet tot stand. Dit leidde tot de opkomst van een nieuw soort Arabisch nationalisme dat zich geleidelijk in de komende decennia over de gehele Arabische wereld verspreidde. Er zou sprake zijn van één Arabische natie waar de gehele Arabische wereld deel van uitmaakte. Ook de Iraakse overheid ging mee met deze trend door overheidsprogramma's in te voeren over de geschiedenis van het land. Arabisch nationalisme en Iraaks patriottisme werden breed uitgemeten in de schoolboeken. Iraakezen moesten zichzelf zien als directe afstammelingen van de Mesopotamiërs en Babyloniërs.³¹ In 1932 werd Irak onafhankelijk van Groot-Brittannië. Volledige zelfstandigheid hadden de Iraakezen echter nog steeds niet bereikt. Alhoewel Irak officieel een zelfstandig koninkrijk was, bleven de Britse militaire bases in het land bestaan. De afkeer tegen buitenlandse overheersers voedde de afkeer tegen de door de imperialisten geïnstalleerde regering. De Arabisch-Israëliëse oorlog van 1948 versterkte deze spanningen. Gebeurtenissen in de Arabische wereld tijdens de jaren vijftig hadden ook hun weerslag in Irak. De nationalisatie van de Iraanse olie in 1951 versterkte de roep om nationalisatie van de eigen olievoorraden. In 1952 verdreef Gamal Abdel Nasser (1918-1970) door middel van een succesvolle opstand de Britse overheersers uit Egypte. In Bagdad en in andere Iraakse steden gingen duizenden mensen de straat op om tegen de Britse overheersers te demonstreren, maar de demonstraties werden door ordetroepen bloedig neergeslagen. De Iraakse regering besloot de Suez-Crisis van 1956 niet te veroordelen om de Britten gunstig te stemmen, waardoor het Iraakse beleid afweek van het beleid van al zijn buurlanden. Hierdoor kwam het land in de regio alleen te staan. Uiteindelijk bracht een coup geleid door een geheime militaire organisatie genaamd de Vrije Officieren de regering en het koninkrijk in 1958 ten val.³²

30 Nakash, Yitzhak, pp. 109-111

31 Marion Farouk-Sluglett & Peter Sluglett, p. 17

32 Farouk-Sluglett, Marion & Sluglett, Peter, p. 43-45

Hoofdstuk 3:

Van dictatuur tot democratie

Met de machtsovername van 1958 brak voor Irak een nieuw tijdperk aan. De dominantie van het Soennietische koninkrijk en zijn banden met imperialistisch Groot-Brittannië werden niet langer geaccepteerd. Officieren uit het leger speelden een beslissende rol in het creëren van de nieuwe republiek. Het koninkrijk verdedigde zich niet tegen deze aanval vanuit het eigen veiligheidsapparaat. Kolonel Abdul Salam Arif (1921-1966) en brigadier Abdul al-Karim Qasim (1914-1963) namen met hun legers strategische posities in de hoofdstad in, ter voorbereiding op een tegenaanval die nooit zou plaats vinden. Arif gebruikte de radio om bewoners van Bagdad op te roepen op te staan tegen de imperialisten. Duizenden mensen trokken in de dagen hierop door de straten van Bagdad om hun woede te koelen op de symbolen van het koninkrijk en de Britten.³³ Onder leiding van Qasim veranderde de revolutie Irak voorgoed. Met zijn aantreden dwong hij de laatste Britse troepen het land te verlaten. Irak ging een onrustige periode tegemoet. Het bewind van Qasim werd zeer zeker niet gesteund door alle lagen van de bevolking, getuige een mislukte coup en een mislukte aanslag op zijn leven. Uiteindelijk zouden het de radicale leden van de Baath-partij zijn die in 1963 de macht grepen en een einde maakte aan het leven van Qasim.

Vanuit historisch oogpunt is deze gewelddadige machtsovername van de Baath opmerkelijk. De partij kwam voort uit de ontwikkeling van Arabisch nationalisme tijdens de eerste helft van de twintigste eeuw. Tijdens de laatste decennia van het Osmaanse Rijk werden diverse minderheden onderdrukt tijdens de pogingen van Istanbul om het rijk bijeen te houden. Hierdoor ontwikkelde zich een vorm van nationalisme die het verschil tussen Arabieren enerzijds en Turken anderzijds benadrukte. De Baath-partij werd in 1944 in Syrië opgericht, dat destijds nog onder Frans mandaat viel.³⁴ De oprichters van de Baath waren van mening dat het Arabisch nationalisme een grenzeloze identiteit met zich meebracht. Dit was een geheel nieuwe ontwikkeling. Aanhangers van het nationalisme, zoals het zich eind 18e en begin 19e eeuw ontwikkelde, identificeerden zich vooral met een bepaald territorium. Volgens de oprichters van de Baath identificeerde een Arabier zich door middel van de moedertaal. Arabieren behoorden volgens de ideologie tot één natie die zichzelf verspreid had door Noord-Afrika en het Midden-Oosten. Door het verdwijnen van deze geografische barrières op de identiteit, was het ook mogelijk om in 1945 de Arabische Liga op te

33 Tripp, Charles – *A history of Iraq* (Cambridge 2000), p. 149

34 Farouk-Sluglett, Marion & Sluglett, Peter, p. 87

richten, het eerste politieke samenwerkingsorgaan van Arabische staten met als toenmalige leden Egypte, Irak, Syrië, Transjordanië, Libanon, Yemen en Saoedi-Arabië.³⁵ De Baathisten streefden naar vrijheid (*hurriyah*) van buitenlandse controle, eenheid (*wihdah*) van alle Arabische staten en socialisme (*ishtirakiyah*). Dit waren de kernpunten van de Baath en deze drie termen werden ook gebruikt op borden en pamfletten tijdens de verkiezingen. De partij ontwikkelde zich in Syrië allereerst als een vrijheidspartij gericht tegen het Franse bewind. Na het vertrekken van de Fransen plaatste de partij zich in de oppositie als ideologische partij en wees op de tekortkomingen van de oudere generatie die aan de macht kwamen na de Syrische onafhankelijkheid in 1946.

In de jaren vijftig werden aftakkingen van de partij opgericht in Libanon, Irak en Jordanië. Het grootste verschil tussen de aftakking van de Baath in Irak en de oorspronkelijke beweging in Syrië is het gebrek aan verbondenheid met de traditionele richting van de Baath. Ook vormde de Baath in Irak geen homogene partij of beweging. Er was sprake van diverse groeperingen die zelfstandig optraden en zelfstandig beslissingen namen, alles uit naam van de Baath. De Iraakse Baath probeerde ook niet via verkiezingen en partijprogramma's de macht naar zich toe te trekken. In plaats daarvan werd vertrouwd op het gebruik van geweld en het plegen van een staatsgreep. De leden waren ook niet op ideologische gronden met elkaar verbonden. Persoonlijke-, familie-, en stamverbanden speelden een veel grotere rol.³⁶ De Baath was oorspronkelijk opgericht om de verbondenheid tussen de honderden verschillende Arabische stammen te versterken en bij te dragen aan de ontwikkeling van Arabisch nationalisme. Hierdoor is het opmerkelijk dat de Baath zich in Irak heeft kunnen ontwikkelen tot een militaristische partij met een dictatoriaal bestuur.

In november 1959 werd een aanslag gepleegd op Abdul Al-Karim Qasim. De toen 23-jarige Saddam Hoessein was een van de daders. De aanslag mislukte echter waarna regering hard optrad tegen de leden van de Baath en tegen de organisatie. Dit repressieve optreden van de regering bleek echter onsuccesvol. In 1963 werd sloeg de Baath opnieuw toe, dit keer met succes. In samenwerking met verschillende onderdelen van het leger deed de Baath een greep naar de macht waarbij Qasim werd vermoord. Na de staatsgreep werd de Nationale Garde, de paramilitaire tak van de Baath, vertienvoudigd in aantal en kreeg tot taak om tegenstanders van de Baath uit de weg te ruimen. Ondanks dit alles wist de Baath de situatie niet te consolideren. Het nationale leger kreeg controle en kolonel Abdul Salam Arif nam de macht over. De Baath werd verboden en veel van de leden werden gearresteerd, waaronder ook Saddam Hoessein. Er werden echter geen serieuze pogingen ondernomen om ook de partijstructuur aan te pakken, waardoor deze ondergronds bleef

35 John F. Devlin – *The Baath party: Rise and Metamorphosis* – American historical review, Volume: 96, Issue: 5 (1 december 1991), p. 1397

36 Farouk-Sluglett, Marion & Sluglett, Peter, p. 92

bestaan. Het was tijdens de regeringsperiode van Arif dat de Republikeinse Garde werd opgericht, als persoonlijke elitekorps van de President.³⁷ Het opsluiten van Saddam Hoessein werkte echter als katalysator voor het versterken van de structuur van de Baath. Saddam Hoessein ontsnapte in 1966 uit de gevangenis en legde zich toe op het creëren van milities die als basis zouden dienen voor de verdere ontwikkeling van de Baath. Medegevangenen voelden zich solidair met Hoesseins idealen en sloten zich na hun vrijlating aan bij zijn organisatie.³⁸

In 1966 kwam Abdul Salam Arif om het leven door een helikopterongeluk. Zijn broer, Abdul Rahman Arif (1916-2007) werd zijn opvolger. Rahman had echter niet de overtuigingskracht, leiderschap en charisma van zijn broer. Dit bleek onder andere uit het onvermogen om effectief deel te nemen aan de Arabisch-Israëlische oorlog van 1967, en door het gebrek aan vertrouwen bij een groot deel van de bevolking.³⁹ Het regime werd verzwakt en er ontstond een machtsvacuüm waar de Baath wederom gebruik van kon maken. In 1968 pleegde volgde een staatsgreep, ditmaal met blijvend succes. Vanuit de Baath trad Ahmed Hassan Al-Bakr (1914-1982) naar voren als leider, die op 18 juli 1968 werd benoemd tot president. Het bestuur van het land kwam in handen van de Revolutionaire Commando Raad, bestaande uit hoge officieren van de Baath die samen met Al-Bakr behoorden tot de binnenste cirkel van de besluitvorming. Saddam Hoessein was in deze tijd hoofd van de verschillende veiligheidsdiensten. Vanuit deze positie kon hij informatie vergaren over de tegenstanders van het regime en had hij de controle over de Nationale Garde. Tot aan 1979, het jaar van vertrek van Al-Bakr uit de politiek, hadden deze twee mannen de controle van het land volledig in handen.⁴⁰ De ware intenties van Saddam Hoessein zijn lang onduidelijk geweest. Het regime stond in de jaren zeventig bekend als voortvarend. Met geld verkregen uit de verkoop van olie werden de infrastructuur verbeterd en diverse sociale en onderwijsprogramma's in gang gezet. Tijdens Saddam Hoesseins tijd als tweede man van het land, maar vooral na het vertrek van Al-Bakr kwam de schaduwzijde van het bewind meer en meer aan het licht. Het regime bouwde niet voort op een bepaalde ideologie maar steunde op het bestaan van persoonlijke banden binnen een uitgebreid patronagenetwerk. Belangrijke stammen werden binnen dit patronagenetwerk opgenomen en verkregen speciale privileges boven stammen die niet tot dit netwerk behoorden. In de eerste plaats behoorden de Soennietische stammen tot de binnenste cirkel, de bevolkingsgroep waar Saddam Hoessein ook zelf toe behoorde. Ook enkele Sjiitische stammen werden binnen dit netwerk opgenomen om de verdeeldheid binnen de Sjiitische gemeenschap in stand te houden.

37 Deze speciale afdeling werd tijdens de dictatuur van Saddam Hoessein gebruikt als geheime politie en was verantwoordelijk voor het uitvoeren van veel van de wreedheden van het bewind.

38 Tripp, Charles, p. 190

39 Farouk-Sluglett, Marion & Sluglett, Peter, p. 107

40 Farouk-Sluglett, Marion & Sluglett, Peter, p. 123

Exacte aantallen zijn onbekend maar schattingen over de omvang van dit patronagenetwerk lopen uiteen van 500.000 tot 1 miljoen leden.⁴¹ Binnen deze structuur bestond geen ruimte voor het bestaan van een oppositie. Vooral in dit opzicht toont zich de wreedheid van Saddam Hoessein. Tegenstanders werden van hun posities verwijderd door ontslag of, indien noodzakelijk, door executie. Zij werden vervangen door sympathisanten van het regime, speciaal benoemd door de regering. Door middel van de veiligheidsdiensten werd een ijzeren greep op de maatschappij gehouden. Ook het leger was aan controles onderhevig om de ontwikkeling van alternatieve machtsstructuren te voorkomen. Deportaties en executies, zo nodig binnen de eigen kring van vertrouwelingen, werden niet geschuwd. Door middel van persoonsverheerlijking werd de mythe rondom Saddam Hoessein als redder van het volk en absolute leider in stand gehouden.

Het consolideren van zijn absolute macht binnen het eigen land was voor Saddam Hoessein echter niet voldoende. Zijn aspiraties reikten veel verder. Hij wilde aantonen dat de machtsbalans in de Arabische wereld was verschoven naar Irak. Een territoriaal dispuut over een stuk grensgebied bij Shatt al-'Arab, het gebied waar de Eufraat en Tigris samenkomen en uitmonden in de Perzische Golf, gaf Saddam Hoessein de gelegenheid om de macht van Irak te demonstreren tegenover buurland Iran. Zodoende volgde een oorlog die acht jaar zou standhouden. De oorlog werd naderhand door Saddam Hoessein beschouwd als een Iraakse overwinning tegen de oprukkende Islamitische Revolutie.⁴² Het beëindigen van de oorlog betekende echter niet dat de positie van Saddam Hoessein in eigen land, en de hegemonie van Irak in de Arabische wereld veilig was gesteld. Met name de invloed van de rijke olielanden Koeweit en Saoedi-Arabië pasten niet in Saddam Hoesseins ideaal van een Arabische wereld onder Iraaks leiderschap. Beide landen werden onder druk gezet om hun olieproductie te verlagen, teneinde de wereldolieprijs omhoog te drukken. Ook moesten zij bijdragen aan de Iraakse economische herstructurering. Beide landen weigerden dit. Het kleinere land van de twee, Koeweit, werd hiermee het volgende doelwit van Saddam Hoesseins machtspolitiek. Volgens Hoessein zou de Arabische wereld wederom moeten inzien dat Irak de dominante factor in de regio was. De internationale gemeenschap, met name de Verenigde Staten, zouden de dominante positie van Irak moeten accepteren. Op 2 augustus 1990 trokken Iraakse legers Koeweit binnen om het land te annexeren. De invasie van Koeweit bleek echter een spectaculaire miscalculatie. Tijdens de oorlog tegen Iran kon Irak rekenen op de steun van de Verenigde Staten. Koeweit bleek echter geen tweede Iran. Zowel in de Arabische Wereld als in de Verenigde Naties werd de inval scherp veroordeeld. Iraakse tegoeden werden bevroren, er werden

41 Vigeveno, G.W.F. - *Irak en de Erfenis van Saddam Hoessein* (Den Haag 2003), pp. 13-14

http://www.clingendael.nl/publications/2003/20030100_cli_ess_vigeveno.pdf

42 Tripp, Charles, *A history of Iraq*, p. 247

handelsembargo's ingesteld en oliepijpleidingen werden afgesloten. De Verenigde Staten hadden geen belang bij het steunen van de Iraakse machtspolitiek. Integendeel, het voortvarende regime van de jaren zeventig, bondgenoot van de Verenigde Staten in de Arabisch Wereld, werd ineens tot paria verklaard. Operatie Desert Storm werd op 29 november 1990 gestart, met als doel alle Iraakse strijdkrachten uit Koeweit terug te dringen.⁴³

Na enkele weken van bombardementen en een kortstondige grondoorlog werden de Iraakse troepen teruggedrongen. De oorlogssituatie bleek een gunstig moment voor het reactiveren van de etnische spanningen. Zo ontstond op 2 maart 1991 een opstand in Basra, in het zuidelijke Sjiitische deel van Irak. De troepen van Saddam Hoessein bleken echter relatief minder beschadigd uit de strijd gekomen te zijn dan was aangenomen, waardoor het centrale regime binnen twee weken de volledige controle weer in handen had. De repressie van de Iraakse regering op met name de Koerden in het noorden veroorzaakte veel internationale verontwaardiging. Turkije weigerde de vluchtende Koerden toe te laten op het eigen grondgebied. Internationale druk zette de Verenigde Staten er toe om samen met de overige bondgenoten een serie van kampen op te richten voor de vluchtelingen.⁴⁴ Uiteindelijk groeide dit initiatief uit tot de creatie van twee veiligheidszones in noordelijk en zuidelijk Irak. Deze gebieden waren verboden voor grondtroepen en vliegtuigen van het Iraakse regime en werden met internationale inspanning bewaakt. Deze veiligheidszones moesten de inwoners bescherming bieden tegen de agressie van Saddam Hoessein. Er werd echter weinig ondernomen om lokale repressie van met name de Koerdische minderheid door de Iraakse politie te voorkomen. Ook had Turkije een bufferzone gecreëerd van 3 mijl breed langs de Iraaks-Turkse grens en werd het noordelijke deel van Irak herhaaldelijk gebombardeerd vanwege Koerdische terroristen die zich in dit deel van Irak verborgen hielden.⁴⁵ Het regime werd regelmatig onderworpen aan wapeninspecties van de Verenigde Naties. Verder werd er echter geen initiatief genomen om verandering te brengen in de ontstane situatie.

De aanslagen op het World Trade Center in New York en het Pentagon in Washington van 11 september 2001 waren voor de Verenigde Staten aanleiding om zich wederom te concentreren op deze regio. Al vrij snel werd bekend dat de aanslagen gepleegd zouden zijn door Al-Qaeda, een internationale terroristische organisatie die ook verantwoordelijk werd gehouden voor diverse andere terreurdaden, waaronder de bomaanslagen op de Amerikaanse ambassades in Nairobi en Dar es Salaam in 1998. De leiding van deze organisatie zou zich bevinden in een bergachtig gebied

43 Tripp, Charles, *A history of Iraq*, p. 253

44 McQueen, Carol – *Humanitarian Intervention and Safety Zones* (New York 2005), p. 28

45 Idem, p. 47

tussen Afghanistan en Pakistan en banden onderhouden met de fundamentalistische Taliban die Afghanistan bestuurde. Na de inval in Afghanistan van 2001 verschoof de concentratie van de Verenigde Staten ook naar het regime in Bagdad. Uit onderzoek van Amerikaanse inlichtingendiensten bleek dat Irak in het bezig zou zijn van massavernietigingswapens en banden zou onderhouden met Al-Qaeda.⁴⁶ Saddam Hoessein werd, gezien de oorlog tegen Koeweit en de repressie van de eigen bevolking, beschouwd als een dusdanig gevaar dat de Verenigde Staten besloten over te gaan tot *Regime Change*: het vervangen van het bestuur van het land. Op 20 maart 2003 begon de militaire invasie van Irak. In hoog tempo werden de belangrijkste steden ingenomen. Bagdad kwam op 9 april in Amerikaanse handen. Op 1 mei 2003 hield president Bush zijn beroemde speech op de USS Abraham Lincoln waarin hij verklaarde dat de missie ten einde was. Saddam Hoessein zelf bleef voortvluchtig tot hij in december 2003 gevangen werd genomen. Door de snelheid van de invasie en de militaire superioriteit van de coalitietroepen werd het regime zonder noemenswaardig verzet ten val gebracht. De reactie van de bevolkingsgroepen van Irak was gemengd. Initieel was er vooral bij de Sjiitische en Koerdische gemeenschap vreugde over het verdrijven van de dictator. Deze euforie sloeg echter vrij snel om in machteloosheid en woede toen bleek dat met het verdwijnen van het regime de macht overgenomen moest worden door de Verenigde Staten en zijn bondgenoten. De inwoners van Irak waren wederom slachtoffer van een buitenlandse bezettingsmacht. Enkele weken na de invasie spraken veel Irakezen al over de “Palestijnisatie van Irak”. Deze situatie werd verergerd door buitensporig geweld van coalitietroepen tegen de lokale bevolking: *“American troops repeatedly fired with deadly effect on unarmed demonstrators who were calling for an end to the occupation; civilians were seriously injured or killed when troops opened fire indiscriminately and without warning during raids on houses and markets; countless others were abused beaten and even killed at military checkpoints.”*⁴⁷ Geweld was soms ook gerelateerd aan het verschil in culturele opvattingen tussen de coalitietroepen en de lokale bevolking. Zo achtte het leger het noodzakelijk om vanuit hoge uitkijkposten regio's in de gaten te houden. Hierdoor konden ze echter binnen de ommuurde huizen en op binnenplaatsen van Iraakse huizen neerkijken waar vrouwen onbedekt rondliepen, en zodoende de woede van de lokale bevolking aanwakkeren.

Voor de Sjiitische meerderheid van Irak was de invasie van 2003 en het verdrijven van de Soennietisch dictatuur een historische gelegenheid om directe invloed uit te kunnen oefenen op de politiek van Irak. Tijdens het bewind van Saddam Hoessein zijn vele oppositieleiden door druk van de regering naar Iran gevlucht. Daar hadden zij organisaties opgebouwd en zich voorbereid op een

46 Gregory, Derek – *The Colonial Present*, (Oxford 2004) p. 180

47 Gregory, Derek, p. 225

uiteindelijke terugkeer.⁴⁸ Het was een historische gelegenheid omdat de Sjiieten sinds 1922 geen mogelijkheid meer hebben gehad om directe invloed uit te oefenen op de politiek. Toentertijd plaatste de Sjiitische gemeenschap zichzelf in een isolement. Participeren in de politiek kwam overeen met het goedkeuren van de Britse aanwezigheid in Irak. Er was geen overkoepelend Sjiitische leiderschap. Diverse geestelijken vaardigden Fatwa's uit waarin het Sjiieten verboden werd om politiek actief te worden. In 2003 was er ook geen overkoepelend bestuur. Gematigde geestelijken zoals Ayatollah Ali Sistani, hebben opgeroepen tot eensgezindheid en democratisch bestuur. Radicale Sjiitische geestelijken zoals Muqtada Al-Sadr zagen, en zien nog steeds, de Amerikanen als bezetters en weigeren samen te werken met de andere etnische gemeenschappen. De nieuwe omstandigheden zorgden er echter voor dat de Sjiieten zich politiek konden organiseren op een manier die voorheen nooit mogelijk is geweest.

Het bestuur van Irak werd echter allereerst overgenomen door een militaire autoriteit onder leiding van luitenant-generaal Jay Garner. Deze werd al snel vervangen door de Coalition Provisional Authority onder leiding van de ambassadeur Paul Bremer. De nadruk van deze organisatie lag op het vervaardigen van een grondwet en het zo snel mogelijk houden van verkiezingen. De bezetting van de Amerikanen moest van tijdelijke aard zijn. De Iraakse bevolking zou zo snel mogelijk het bestuur van de Verenigde Staten over moeten nemen. Het liep echter anders dan gepland. Oorlogsgeweld, etnische strijd en bomaanslagen zorgden ervoor dat de verkiezingen meermaals moesten worden uitgesteld tot in 2005. Toen de eerste verkiezingen uiteindelijk achter de rug waren, bleken ze alleen een succes in die zin dat veel stemgerechtigden de gang naar de stembus hadden gemaakt. In elk ander opzicht waren de verkiezingen een afspiegeling van een verdeelde natie. De Sjiitische partijen wonnen de overgrote meerderheid van de zetels in de Nationale Assemblee. Een verwachte overwinning aangezien 60% van de inwoners van Irak tot deze bevolkingsgroep behoort. Een kwart van de zetels ging naar de Koerdische partij Democratisch Patriottische Alliantie van Koerdistan.⁴⁹ De opvallende afwezigen bleken de Soennieten te zijn. Deze etnische gemeenschap vormt een minderheid in Irak en bleek de verkiezingen in groten getale te hebben geboycot. De grotere Soennietische politieke organisaties hadden dit al aangekondigd voor de verkiezingen. Dit veroorzaakte een kettingreactie waardoor ook kleinere organisaties besloten zich terug te trekken wegens een mogelijke te kleine opkomst.⁵⁰

48 Noorbaksh, Mehdi – *Sjiism and Etnic politics in Iraq*, p. 58 – http://www.mepc.org/journal_vol15/96Noorbaksh.pdf

49 Cockburn, Patrick – *The Independent* 21 december 2005 – Iraq's election result: a divided nation <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/iraqs-election-result-a-divided-nation-520280.html>

50 Ross, Steven & Courtney, Morgan – *CSIS*, Post-Conflict Reconstruction Fact Sheet (25 januari 2005), p. 3 http://www.csis.org/media/csis/pubs/050126_iraqfactsheet.pdf

De verkiezingen hebben ook niet gebracht waar de regering Bush op hoopte: vrede en stabiliteit. Integendeel, in de jaren na de verkiezingen zakte Irak steeds verder weg in een spiraal van geweld. Het geweld nam dusdanige proporties aan dat in 2007 de situatie in een rapport van Amerikaanse inlichtingendiensten werd omschreven als een burgeroorlog.⁵¹ Media berichtten van een uitzichtloze situatie, waarbij vraagtekens moesten worden gezet bij de Amerikaanse plannen om van Irak een stabiele democratie naar westers voorbeeld te maken. Uit een rapport van het Center for Strategic and International Studies (CSIS) uit 2007 blijkt dat er sprake was van sektarische en etnische vormen van geweld tussen verschillende facties. Diverse Soennietische en Sjiitische groeperingen, buitenlandse Jihadisten, allen trachten zij diverse religieuze en ideologische doelen te bereiken⁵² De spanning steeg ook in het noordelijk deel van Irak, maar de Koerden namen geen verdere stappen tot autonomie. Volgens het CSIS kwam dit voort uit angst voor de Turken, maar ook vanwege mogelijke olieregelingen met het centraal bestuur in Bagdad.⁵³

Om deze burgeroorlog te beëindigen stuurde President Bush in 2007 21.000 extra manschappen naar Irak. In de twee volgende jaren daalde de hoeveelheid geweld tot een lager niveau, maar het is nooit tot een eind gekomen. Volgens een rapport van CSIS van 30 april 2009 concentreert het geweld zich in vier verschillende typen: aanvallen op Iraakse infrastructuur of op regeringsorganisaties; het plaatsen van verschillende typen bommen waaronder mijnen; aanvallen met granaten, sluipschutters en aanvallen met overige kleine wapens en tot slot aanvallen met mortieren, raketten en grond-luchtraketten. Het geweld blijft gedomineerd door bommen en zelfmoordaanvallen. Het zal verder nog jaren duren voordat er sprake is van een stabiele situatie en een einde gemaakt is aan het sektarisch geweld en etnische spanningen. Het zal ook nog een aantal jaren duren voordat Irak een zelfstandig functionerende verdedigingsmacht zal hebben. De situatie is echter niet uitzichtloos. Er zijn inspanningen nodig van lokale politieke autoriteiten om te voorkomen dat Irak nogmaals zal afglijden in een spiraal van geweld. *“It is a clear warning that it can do so unless Iraqis do move toward political accommodation, unless there is more rapid economic progress and Iraqi forces develop in ways that encourage political unity.”*⁵⁴

Met de verkiezing van Barack Obama als 44e president van de Verenigde Staten is het Amerikaanse

51 BBC News, 2 februari 2007 – Elements of Civil War in Iraq

http://news.bbc.co.uk/1/low/world/middle_east/6324767.stm

52 Cordesman, Anthony H. – CSIS, Iraq's Sectarian and Ethnic Violence and It's Evolving Insurgency, (2 april 2007) p.

9 http://www.csis.org/media/csis/pubs/070402_iraq_spring.pdf

53 Cordesman, Anthony H. – CSIS, Iraq's Sectarian and Ethnic Violence and It's Evolving Insurgency, p. 11

54 Cordesman, Anthony H. – CSIS, Iraq: The Broader Trends in Violence (30 april 2009)

http://www.csis.org/media/csis/pubs/090430_cordesman_iraqbroadertrends.pdf

beleid fundamenteel gewijzigd. Irak wordt door de Amerikanen niet langer beschouwd als onderdeel van de 'as van het kwaad' en bakermat van het terrorisme. De Amerikaanse concentratie is geheel verplaatst naar Afghanistan, met name gericht op het grensgebied tussen Afghanistan en Pakistan waar zich mogelijk Osama Bin-Laden zou bevinden. Ook is president Obama in overleg met zijn militaire adviseurs overeengekomen om het grootste deel van de troepen in Irak medio 2010 terug te trekken. Dit zou betekenen dat Irak nog een jaar heeft om zichzelf voor te bereiden op effectief zelfbestuur met een eigen veiligheidsapparaat en justitieel systeem. President Obama heeft weinig opties om dit beleid uit te stellen. Hij heeft de verkiezingen gewonnen met een agenda tegen de oorlog in Irak en voor het terugtrekken van de troepen. Zodoende staat hij onder grote binnenlandse druk om aan deze verwachtingen te voldoen. In veel literatuur wordt gewaarschuwd voor het terugtrekken van de troepen. In een artikel in de *National Review* wordt geschreven: “Withdrawal of U.S. forces would in all likelihood be a strategic disaster. But a powerful case can be made that it would also violate a duty America owes Iraq; that the duty alone gives us reason enough to stay; and that conservatives and liberals should be able to agree on this point.”⁵⁵

Op 30 juni 2009 zijn de Amerikanen begonnen met het terugtrekken van de troepen uit de steden. Helaas gaf dit aanleiding voor een nieuwe golf aan geweld. Een drietal auto's gevuld met explosieven zagen kans om door te dringen tot in het zwaarbewaakte hart van de stad waarbij honderden slachtoffers vielen. In de aanloop naar de geplande presidentiële verkiezingen van 16 januari 2010 zijn er diverse aanslagen geweest. Ook kon het parlement het niet eens worden over de kieswet die noodzakelijk was voor het houden van de verkiezingen. Deze werd pas op 8 november 2009 aangenomen waardoor er niets anders op zat dan de verkiezingen uit te stellen. Een nieuwe datum werd vastgesteld op 7 maart 2010, mede door Amerikaanse politieke druk.⁵⁶ Hierna zal het nog zeker een maand duren voordat de definitieve uitslag van de verkiezingen bekend wordt gemaakt. Voor de Amerikanen kan het uitstellen van deze verkiezingen ook aanleiding zijn om het terugtrekken van de troepen uit te stellen. Deze ontwikkeling toont aan dat de toekomst van een zelfstandig Irak, zonder Amerikaanse steun en begeleiding, nog zeer onzeker is.

55 Steorts, J.L., The Ethical case against withdrawal from Iraq – *National review*, Volume: 59, Uitgave: 12 (9 juli 2007), p. 43

56 Norland, Rob – Stalemate in Parliament Could Delay Iraqi Elections – *The New York Times* (21 oktober 2009) http://www.nytimes.com/2009/10/22/world/middleeast/22iraq.html?_r=1&hpw

Hoofdstuk 4:

Splitsing door etnische conflicten

Het installeren van een op westerse normen en waarden geïnstalleerd democratisch systeem in een land dat sinds zijn creatie enkel en alleen autoritair bewind heeft gekend, is en blijft een experiment. Wat we wel kunnen doen is terugkijken naar gebeurtenissen in het recente verleden die gelijkenissen vertonen met de Iraakse situatie. Hierbij doel ik op de gebeurtenissen die zich hebben afgespeeld in de landen Joegoslavië en Tsjechoslowakije en die hebben geleid tot het uiteindelijke uiteenvallen van de staat. In principe zijn er drie scenario's voor de toekomst van Irak van toepassing. De tot nu toe omschreven situatie is de huidige lijn die Irak tot nu toe heeft gevolgd. Sinds 2003 worstelt het land met de implementatie van een politiek systeem dat in de westerse wereld eeuwen van ontwikkeling heeft doorgemaakt voordat het systeem zo kon functioneren als vandaag de dag. Het resultaat van dit overgangsproces is een situatie waarbij anarchie en wanorde van tijd tot tijd de boventoon voeren. In de jaren na de eerste verkiezingen spraken internationale media zelfs van een burgeroorlog. Sindsdien is Irak 'gestabiliseerd' door de inbreng van extra troepen. Dit wil echter niet zeggen dat het geweld verdwenen is, er zijn dagelijks slachtoffers te betreuren.⁵⁷

Het Joegoslaviëscenario

De situatie is nog zodanig onstabiel dat velen zich zorgen maken over het vertrek van de internationale troepen. Het doemscenario is dat Irak zal wegglijden in een spiraal van etnisch geweld. Dit kan leiden tot het tweede scenario zoals omschreven in de inleiding: het Joegoslaviëscenario. Hierbij speelt de theorie van de *ancient hatred* een grote rol. De verschillende etnische groepen blijven voortdurend met elkaar in conflict, waarbij elke nieuwe confrontatie aanleiding geeft voor het continueren van de vicieuze cirkel. De jarenlange onderdrukking van de Sjiïeten en Koerden door de Soennietische minderheid heeft met elke generatie de kloof alleen maar dieper gemaakt. Radicale leiders kunnen hierbij de doorslag geven door op te roepen om de sentimenten die reeds aanwezig zijn bij hun aanhang om te zetten in daden. De invasie van 2003 heeft volgens het Joegoslaviëscenario de problematiek alleen maar vergroot. Door het verwijderen van het regime van Saddam Hoessein is de balans die heerste tussen de verschillende etnische partijen verdwenen. Er ontstond een *security gap* waarbij elke vorm van autoriteit verdwenen was.

⁵⁷ Iraq Body Count: <http://www.iraqbodycount.org/database/recent/>

Aanslagen op grote schaal waren het gevolg waardoor de Verenigde Staten zich gedwongen zag om zichzelf jarenlang te verbinden aan het bewaken van de orde en veiligheid.

De ontwikkeling die Irak heeft doorgemaakt lijkt in grote lijnen sterk op de ontwikkelingen die zich hebben afgespeeld in het voormalige Joegoslavië kort na de val van het communistische systeem. Ook hier was sprake van een autoritair regime dat door externe omstandigheden plaats moest maken voor een chaotische situatie waarin nationalistische sentimenten de boventoon gingen voeren. De eerste bewoners van het oorspronkelijke Joegoslavische grondgebied waren allen van Slavische afkomst. Er bestond verder geen raciaal onderscheid tussen de bewoners. De religieuze verschillen zijn vooral ontstaan door de overheersing van verschillende gebieden door grotere rijken tussen de twaalfde en twintigste eeuw. Zo hebben de Serviërs het orthodoxe christendom geërfd van het Byzantijnse rijk, gaven de Osmanen de Islam mee aan de Bosniërs en zijn de Kroaten door Oostenrijk-Hongarije Rooms-Katholiek geworden. Joegoslavië stond in de twintigste eeuw bekend als een geliefd vakantieland. Alle etniciteiten leefden schijnbaar vreedzaam binnen dezelfde landsgrenzen. Na de Tweede Wereldoorlog werd in promotiefilmpjes veelal gewezen op de culturele diversiteit van het land en de mogelijkheden voor toeristen om hier hun vrije tijd door te brengen. In de jaren zeventig veranderde deze situatie echter drastisch. Het eens zo populaire communistische systeem bleek niet in staat om te concurreren met de kapitalistische wereld. Het aantal werkelozen nam toe en de economie ging achteruit.

Tot aan 1961 bestonden er vijf mogelijkheden voor inwoners van het land om hun etniciteit aan te duiden: Kroatisch, Macedonisch, Montenegrijns, Sloveens of Servisch. In 1961 werd de categorie Joegoslavisch geïntroduceerd om de eenheid van de staat te waarborgen. In 1971 maakte een nieuwe wetwijziging het ook mogelijk voor Moslims om zich te identificeren als etnische groep. Deze hadden zich voordien geïdentificeerd als een van de andere mogelijke etniciteiten. Behalve deze mogelijkheden was er ook de mogelijkheid om een etniciteit aan te nemen naar de regio waar men woonachtig was. Inwoners die zichzelf Joegoslaaf verklaarden waren vooral degenen in een gemengd huwelijk. In ieder geval had de regionale etniciteit en de Joegoslavische etniciteit de potentie om de andere etniciteiten te ondermijnen, zo schrijft Dubravka Zarkov in haar proefschrift.⁵⁸ Zarkov beargumenteert dat vooral de opname van de categorie Moslim doorslaggevend is geweest in de aanloop naar de conflicten van de jaren negentig. De verandering zorgde ervoor dat Moslims zich niet langer konden identificeren als bijvoorbeeld Servisch of

58 Zarkov, Dubravka – From Media War to Ethnic War : The Female Body and the Production of Ethnicity in Former Yugoslavia (Nijmegen 1999). pp. 8-10

Kroatisch. Hierdoor werden alle Serviërs niets anders dan Orthodox en alle Kroaten konden niets anders zijn dan Katholiek. De etniciteit Moslim verankerde daarom voortaan de koppeling tussen etniciteit en religie.

Josip Broz Tito heeft zich altijd geconcentreerd op het motto van de communistische partij: Broederschap en Eenheid. Na zijn dood ontstond er echter de ruimte voor een andere richting. Volgens nationalistische leiders had Joegoslavië als multiculturele staat zich niet bewezen. Zij sloegen een andere koers in door te streven naar onafhankelijkheid voor de eigen etniciteit. Met de val van de Sovjet-Unie in 1989 had ook het centrale gezag in Moskou geen controle meer over deze regio. Slovenië en Kroatië zagen hierdoor de mogelijkheid om zich in 1991 onafhankelijk te verklaren. Alhoewel Slobodan Milošević (1941-2006) openlijk sprak over Servisch nationalisme sprak hij ook openlijk over zijn intenties om Joegoslavië te behouden door middel van een sterk centraal gezag. Hierdoor was het voor de overige etniciteiten niet duidelijk welke koers Servië zou inslaan en maakten ze zich vooral zorgen over de Servische dominantie binnen het Joegoslavische Nationale leger. Na de onafhankelijkheidsverklaring van Slovenië en Kroatië zag het nationale bestuur zich genoodzaakt de eenheid van Joegoslavië te verdedigen door het leger in te zetten. De gevechten met Slovenië waren van korte duur en resulteerden in een Sloveense overwinning. De gevechten met Kroatië hielden echter stand tot aan 2 januari 1992. Toen bleek dat lokale Serviërs met hulp van het nationale leger ruim een derde van het land in bezit hadden genomen.⁵⁹

Zoals veel auteurs vermelden is het bij de ontwikkeling van de conflicten van de jaren negentig in de Joegoslavische gebieden van belang om terug te kijken naar de Tweede Wereldoorlog. Ook Cvijeto Job schrijft dat deze oorlog de directe aanleiding is geweest voor de gebeurtenissen van de jaren negentig.⁶⁰ De conflicten van de jaren negentig zijn te categoriseren volgens de eerste twee theorieën die Anthony Oberschall behandelt: een vorm van *ancient hatred* gecombineerd met de overtuigingskracht van nationalistische leiders. Politieke leiders gebruikten in de aanloop naar de conflicten retoriek en propaganda met verwijzingen naar de Tweede Wereldoorlog. Zo werden de Serviërs gewezen op de Kroatische ultranationalistische Ustaše. Joegoslavië werd in 1941 veroverd door Duitsland, Italië en Hongarije. Kroatië werd hierbij samen met Bosnië tot één staat gesmeed onder leiding van de nationalistische Kroaat Ante Pavelić (1989-1959). De Ustaše-beweging van Pavelić besloot Kroatië te zuiveren van alle anti-Kroatische elementen, waarbij volgens cijfers van Yad Vashem ruim 500.000 Serviërs het leven lieten.⁶¹ De Kroaten noemden de Serviërs op hun beurt

59 McQueen, Carol – *Humanitarian Intervention and Safety Zones* (New York 2005), p. 54

60 Job, Cvijeto – *Yugoslavia's Ruin* (Oxford 2002), p. 15

61 Yad Vashem, Shoah Resource Center – Croatia – http://www1.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-

Chetniks, verwijzend naar een paramilitaire Servische organisatie die ook duizenden slachtoffers op haar geweten heeft.

In combinatie met deze retoriek werden eind jaren tachtig doelbewust slagvelden en loopgraven uit de Tweede Wereldoorlog opgegraven. Zowel de Kroaten als de Serviërs concentreerden zich op het blootleggen van de plekken waar de Partizanen van Tito de lichamen van hun slachtoffers, degenen die met de fascisten hadden gecollaboreerd, hadden achtergelaten. Hiermee werden de verschrikkingen van vijftig jaar eerder via televisie en radio onderdeel van de huidige tijd. Oberschall schrijft dat de propaganda vooral een beroep deed op angstgevoelens en gevoelens van wantrouwen. De Bosnisch-Servische leider Radovan Karadžić (1945) deed uitspraken als “De Serviërs zijn wederom in gevaar...deze natie herinnert zich de genocide [van de Tweede Wereldoorlog] nog al te goed. Die gebeurtenissen zijn nog steeds een verschrikkelijke levende herinnering. De terreur heeft vijftig jaar overleefd.”⁶² Angstgevoelens uit het verleden werden gebruikt voor het creëren van angstgevoelens over de toekomst van het land. Volgens de nationalistes liep Servië gevaar geassimileerd te worden en zou het land ophouden te bestaan. Zo werden kiezers gemobiliseerd om de Servische natie te redden en te bewaken tegen de gevaren van zowel andere etniciteiten als gematigde Serviërs.

In 1988 stond vooral de situatie in Kosovo hoog op de nationalistische agenda. Volgens de Servische minderheid woonachtig in dit deel van Servië, werden zij bedreigd door de Albanese meerderheid. Kosovo speelt een belangrijke rol in de Servische cultuur en geschiedenis. De Slag op het Merelveld, waarbij het Servische leger in 1389 werd verslagen door de Osmanen, werd tijdens een toespraak van Slobodan Milošević gebruikt om zijn toeschouwers te wijzen op het belang van Servisch nationalisme.⁶³ In de media werden verhalen over verkrachting van Servische vrouwen door Albanese uitvoerig behandeld en uitvergroot, ondanks verklaringen van onderzoekers die er op wezen dat verkrachting in Servië vaker voorkwam dan in Kosovo en dader en slachtoffer veelal tot dezelfde etnische groep behoorden.⁶⁴ Door het winnen van de verkiezingen van 1990 kreeg Milošević ook controle over de staatsmedia. Journalisten die het niet met hem eens waren en een gebrek aan patriottisme toonden, werden op verplicht verlof gesteld. Uit onderzoek bleek dat 90% van alle informatie over publieke zaken en nieuws via het regime van Milošević en de staatsmedia tot het volk kwam.⁶⁵

[%205930.pdf](#)

62 Oberschall, p. 102

63 Milošević, Slobodan – Kosovo 28 juni 1989 (BBC vertaling) <http://emperors-clothes.com/milo/milosaid2.htm>

64 Oberschall, p. 102

65 Oberschall, p. 103

De conflicten in Joegoslavië zijn opvallend vanwege hun plaats in de tijd en vanwege de locatie waar ze zich hebben afgespeeld. Zo dicht bij West-Europa had niemand verwacht dat een dergelijk conflict, waarbij zoveel mensen systematisch werden vermoord, zou kunnen plaatsvinden. West-Europa heeft uit de Tweede Wereldoorlog de les meegekregen dat oorlog nooit meer mag plaats vinden. In Joegoslavië werd de Tweede Wereldoorlog echter gebruikt voor het aanwakkeren van de etnische haat. Joegoslavië had na de dood van Tito een centraal bestuur en een zekere mate van democratie opgebouwd. Na de val van de Sovjet-Unie stonden de deuren naar West-Europa voor het land min of meer open. Volgens de schrijvers van het artikel *Why Neighbours Kill* bleek uit verklaringen van de slachtoffers dat vóór 1990 de etnische verschillen nooit openlijk aanwezig waren. Mensen uit hetzelfde dorp wisten vaak niet van elkaar of ze van origine Servisch of Kroatisch waren. De religie kon alleen in sommige gevallen een probleem zijn als een relatie tussen twee geliefden van een verschillend geloof uitmondde in een trouwerij.⁶⁶ Tegelijkertijd was er echter sprake van een onzichtbare psychologische muur. De oppervlakkige manier waarop mensen met elkaar omgingen was niet meer dan een masker voor angst en wantrouwen, voortkomend uit een geschiedenis van wederzijds conflict. Verder was er sprake van grootschalige generalisatie van verschillende etnische groepen. In de persoonlijke omgang werd niet gerept over de etniciteit van anderen. In privé-kringen werden de leden van andere etniciteiten echter op een negatieve manier over één kam geschoren.

Het enige statistische bewijs voor een zekere mate van wantrouwen was het gebrek aan gemengde huwelijken. Slechts bij 12% van alle Joegoslavische huwelijken tussen 1962 en 1982 was er sprake van een gemengd huwelijk. In Bosnië en Bosnië-Herzegovina was dit cijfers respectievelijk 30 en 36%. Families in een gemengd huwelijk ervoeren grote druk van hun sociale omgeving. Ruzies mondden vaak uit in het benoemen van de etniciteit.⁶⁷ Er bestond ook een groot verschil tussen de etnische samenstelling van het platteland, en de etnische samenstelling van grotere steden. Volgens een onderzoek uit 1981 voelde 20-25% van de inwoners van de vijf grootste steden zich daadwerkelijk Joegoslaaf. In de grote steden heerste een cultuur van tolerantie waardoor er enige mate van gemeenschapsgevoel mogelijk was, terwijl op het platteland sprake was van grote sociale druk en controle waardoor de etnische tegenstellingen verscherpt werden. Desalniettemin wijzen deze stedelijke cijfers ook niet op een overtuigend gemeenschapsgevoel, 75-80% van de inwoners voelde zich immers geen Joegoslaaf. Opvallende cijfers over het gebrek aan saamhorigheidsgevoel en de oppervlakkige manier waarop leden van verschillende etniciteiten met elkaar omgingen

66 Esses, & Vernon – Hewstone e.a. – Prior Intergroup Contact and Ethnic Outgroup Neighbours, p. 71

67 Idem, p. 71

verklaren enigszins de excessen die tijdens de oorlog plaatsvonden. Dader en slachtoffer leefden soms al jaren binnen elkaars persoonlijke levenssfeer, zoals het verhaal van een moslima die verkracht werd door haar buurjongen die vaak bij haar op de koffie kwam.⁶⁸

Zoals het menig etnisch conflict vergaan is, heeft zich ook in Joegoslavië de oorlog vooral op militaire wijze ontwikkeld. De vraag is echter: heeft dit geweld zich ontwikkeld bij de burgers zelf, en heeft dit geweld zich vervolgens via de politici op statelijk niveau ontwikkeld? Of werd de etnische haat juist gevoed door de politici die de staat misbruikten voor het opleggen van hun zienswijze aan de burgers? Patricia Marchak schrijft dat men niet naar de staat, de regering en het leger moet kijken als waren zij meegesleept binnen het sluimerende racisme, maar dat zij juist aan de fundamentele staatswaarden van het ontstaan van het conflict. In de meeste gevallen zijn het niet burens die elkaar zomaar doden maar zijn inwoners allereerst blootgesteld aan massale van hogerhand gecoördineerde propaganda, waarna het leger moordcommando's organiseerde. In sommige gebieden waar etnisch geweld heeft plaatsgevonden is het ook het leger geweest dat allereerst de controle over het staatsapparaat had overgenomen. De legitieme regering werd hierbij terzijde geschoven. De wijze van bestuur is wellicht in stand gebleven maar de politici werden vervangen door militaire leiders.⁶⁹

Het Tsjecho-Slowakije-scenario

De sterke aanwezigheid van etnisch-nationalisme binnen de Iraakse samenleving baart zorgen voor de toekomst van een Irak zonder aanwezigheid van een internationale troepenmacht. Het Joegoslaviëscenario is één van de mogelijke scenario's die voor de toekomst van Irak van toepassing kunnen zijn. Echter in de jaren voor de inval van de Verenigde Staten zijn er diverse oppositiepartijen opgericht tegen het regime. Koerdische, Soennietische en Sjiietische politieke organisaties hebben daarbij samengewerkt. Deze organisaties hebben ook voor en na de inval van 2003 een actieve rol gespeeld in het tot stand komen van de huidige regering. In lijn met de wensen van de internationale gemeenschap tracht de huidige Iraakse politiek, in meer of mindere mate, aan te sturen op de dialoog tussen de verschillende etnische partijen. Als de troepen van de Verenigde Staten zichzelf teruggetrokken hebben kunnen onoverkomelijke meningsverschillen blijven bestaan. Zonder de directe druk van de internationale gemeenschap kan dit leiden tot een politieke splitsing van de verschillende facties. In tegenstelling tot het Joegoslaviëscenario kan dit scenario

68 Esse & Vernon, p. 72

69 Idem, – Marchak, p. 177

geweldloos verlopen. Immers, het is gebaseerd op een politieke overeenkomst waar alle partijen akkoord mee kunnen gaan. In deze situatie is er geen sprake meer van *ancient hatred* of van leiders die de ontstane situatie kunnen misbruiken voor eigen politiek gewin. In dit scenario is Irak dit stadium reeds gepasseerd. Recente geschiedenis wijst uit dat het op politieke gronden ontbinden van een staat zonder enig vorm van bloedvergieten zeker tot de mogelijkheden behoort: het Tsjecho-Slowakijescenario.

Na het ineensinken van het communistische systeem waren de landen in Oost-Europa vrij van overheersing. In Joegoslavië creëerde dit een situatie waarbij etnisch-nationalistische haat de boventoon ging voeren. Dit resulteerde in een burgeroorlog waarbij tienduizenden het leven verloren hebben. De gebeurtenissen in Joegoslavië zijn zeer zeker niet representatief voor landen die vrij waren van de communistische overheersing. Ze staan in schril contrast met de gebeurtenissen die zich in Tsjecho-Slowakije hebben afgespeeld. Tsjecho-Slowakije is in zekere zin ook een creatie, zij het op vrijwillige basis. Aan het einde van de Eerste Wereldoorlog, na de val van Oostenrijk-Hongarije, hebben de Tsjechen en Slowaken gezamenlijk de onafhankelijkheid van hun territorium uitgeroepen.

De twee etniciteiten zijn echter nooit elkaars gelijken geweest. De Tsjechen hebben eeuwenlang, van de tiende tot en met de zeventiende eeuw, kunnen genieten van de eigen soevereiniteit in de vorm van het Koninkrijk van Bohemen. De Slowaken hebben nooit een dergelijke vrijheid gekend, en bleven altijd een onderdeel van het veel grotere en machtigere Hongarije. De Slowaakse samenleving bestond vooral uit agrariërs en liep op economisch, cultureel en technologisch terrein ver achter bij de grote landen in West-Europa. Hierdoor genoten de Slowaken in het buitenland ook veel minder aanzien dan de Tsjechen. Het lot van de Tsjechen werd tijdens de overheersing door Oostenrijk-Hongarije bepaald in Wenen, waardoor de Tsjechen alle ruimte kregen zich te ontplooien en mee te gaan in de nieuwste trends en ontwikkelingen op cultureel, technologisch en wetenschappelijk gebied. De Slowaken kwamen nooit verder dan een Hongaarse provincie zonder het recht om zichzelf cultureel of politiek te kunnen manifesteren. Desondanks hadden zowel de Tsjechen als Slowaken meer met elkaar gemeen dan met hun vroegere overheersers. De etniciteiten deelden een taal die voor beiden begrijpelijk was en ze hadden veel culturele elementen gemeen. Na het verval van de Oostenrijks-Hongaarse monarchie bleek de creatie van een eigen staat voor de Tsjechen moeilijk te verwezenlijken vanwege de ruim drie miljoen etnische Duitsers (Sudetenduitsers) die binnen de Tsjechische landsgrenzen woonden. Hiermee was het aantal Duitsers ongeveer gelijk aan het aantal Slowaken. Door Slowakije als gelijkwaardige partner bij de creatie van een nieuwe staat te betrekken konden de Tsjechen, nu voorzien van een grote

meerderheid, de controle over het Duitstalig gebied te behouden. Slowakije bezat slechts een kleine intellectuele elite, de grote massa bezat weinig nationalistische aspiraties.⁷⁰ Ook de Slowaken hadden problemen met minderheden, die zich in de toekomst wellicht zouden willen afscheiden. Het verdrag van Trianon van 1920 plaatste de noordelijke gebieden van het voormalige Hongaarse rijk onder Slowaaks gezag, en hiermee ook de ruim 700.000 Hongaren die de grensstreek bewoonden. Samenwerking bleek ook voor Slowakije de sleutel voor het behoud van de controle over zijn etnische minderheden. Het Tsjechische land was het industriële hart van de Habsburgse monarchie, met een grote geïndustrialiseerde werkende klasse en bourgeoisie. Voor Slowakije was de mogelijkheid om samen te werken met deze partner van grote betekenis voor de ontwikkeling van zijn ingezetenen.⁷¹

In de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog bleek de positie van de Sudetenduitsers toch van doorslaggevende rol voor het lot van de eigen staat. De Nationaalsocialistische Duitse Arbeiderspartij (NSDAP) kwam in 1933 in Duitsland aan de macht via een uitgebreid systeem van propaganda. Hierbij werd gewezen op de positie van Duitsers na de Eerste Wereldoorlog, de enorme schuldenlast, het gebrek aan werkgelegenheid en de gevaren van andere volkeren en etniciteiten. Adolf Hitler ontwikkelde met zijn partij Duitsland tot een totalitaire dictatuur. In deze periode werd in Tsjechië de Duits-georiënteerde Sudetendeutsche Partei opgericht die banden onderhield met de NSDAP. Door middel van een propagandacampagne kon de partij tijdens de Tsjechische verkiezingen meer dan driekwart van alle Duitstalige stemmers achter zich scharen. De machtsverhouding tussen de Sudetenduitsers (3.1 miljoen) en etnische Tsjechen (13.9 miljoen) werd in deze situatie zeer gespannen. De economische en militaire macht van Duitsland ontwikkelde zich in de jaren dertig in een dusdanig tempo dat Duitsland binnen een aantal jaren al zijn buurlanden overschaduwde. Samenwerking tussen de NSDAP en de Sudetenduitse Partij diende ter voorbereiding van de annexatie van Sudetenduitsland bij de rest van Duitsland die in 1938 zou plaatsvinden. In het dramatische Verdrag van München spraken de leiders van Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië en Italië af om de wensen van Hitler te respecteren. Tsjecho-Slowakije werd niet betrokken bij het overleg en werd hiermee een speelbal van de grotere Europese landen. Slowakije werd een 'onafhankelijke' staat binnen het Derde Rijk, Hongarije en Polen konden een aantal gebieden annexeren, de Tsjechen stonden voortaan bekend als het Protectoraat van Bohemië en Moravië.

70 Ulč, Otto – Czechoslovakia's Velvet Divorce – *East European Quarterly*, vol. 30, afl 3, 1 september 1996, p. 332

71 Shepherd, Robin H.E. – *Czechoslovakia The Velvet Revolution and Beyond* (Chippendam 2000) p. 11

In zekere zin maakte dit gebaar van de westerse landen, het verkopen van Tsjecho-Slowakije in ruil voor stabiliteit, de weg ook vrij voor de Sovjet-Unie om zijn invloedssfeer uit te breiden. Dit werd nog eens letterlijk bevestigd op de Conferentie van Yalta van 1945. Ook de inwoners van Tsjecho-Slowakije voelden zich na de Tweede Wereldoorlog meer aangetrokken tot de bevrijders uit het Oosten dan tot de verraders uit het Westen. Door deze visie op het communistische systeem werden de Tsjechen en Slowaken blind voor de verschrikkingen die Stalin onder de eigen bevolking aanrichtte, en werd het communistische systeem met open armen onthaald.⁷² Na de Tweede Wereldoorlog werd Tsjecho-Slowakije in zijn geheel hersteld. Tijdens de verkiezingen van 1946 kwamen de communisten als grote winnaar tevoorschijn. De communistische opmars was echter van korte duur. Een jaar later al was de steun voor het communistische systeem tanende door berichten over de situatie in de Sovjet-Unie, en door het charmeoffensief van het westerse Marshallplan. De staatsgreep waarmee de communisten in 1948 de macht in Tsjecho-Slowakije overnamen had daarom niet veel later kunnen plaatsvinden.

Het communistische experiment veranderde Tsjecho-Slowakije van een van de rijkste gebieden van het Europese continent naar een van de armste. Het individu werd ondergeschikt gemaakt aan de wil van de partij. Alexander Dubček (1921-1992) was de man die de situatie wist te veranderen. Deze Slowaakse politicus werkte zich langzaam op binnen de gelederen van de Slowaakse communistische partij, die in de jaren na de communistische overname verder zou gaan als de Slowaakse tak van de Tsjecho-Slowaakse communistische partij. Dubček bleek in staat om voor communistische begrippen verregaande hervormingen door te voeren. Zo werd onder andere de censuur afgeschaft, opiniepeilingen werden gebruikt voor besluitvorming, er kwam openlijk debat met de bourgeoisie, het recht om naar het buitenland te reizen werd ingevoerd en Slowakije kreeg grotere autonomie in de vorm van federale regelingen. Dit alles wel onder leiding van de partij als socialisme met een menselijk gezicht. Lang mocht deze vrijheid niet duren. De Praagse Lente bleef beperkt tot de lente en de zomer. Dubček werd verschillende keren ter verantwoording geroepen om zijn politiek uit te leggen aan de overige leden van het Warschau Pact. In augustus 1968 besloot de Sovjet-Unie een einde te maken aan het hervormingsgezinde beleid door samen met Bulgarije, Polen en Hongarije het land binnen te vallen. Dubček werd gedwongen de partij te verlaten en werkte tot aan het einde van het communistische bewind als een medewerker van het Slowaakse Staatsbosbeheer.

In de jaren negentig was het communistisch bestel tanende. Het socialistische systeem bleek niet in

⁷² Shepherd, Robin H.E, pp. 15, 21

staat te concurreren met de vrijemarkteconomieën van de westerse landen. De pogingen van Michael Gorbatsjov om hervormingen door te voeren werden de ondergang van het systeem. Onder druk van protesten werden de communistische regeringen in Oost-Europa gedwongen af te treden, zo ook in Tsjecho-Slowakije. De overgang was geweldloos en ging de geschiedenis in als de Fluwelen Revolutie. Gustáv Husák, vanaf 1968 de president van het land, benoemde een niet-communistische regering en diende zijn ontslag in. In 1992 volgde echter de Fluwelen Scheiding. Tsjecho-Slowakije hield op te bestaan, voortaan gingen de twee etniciteiten verder als Tsjechië en Slowakije. In het post-communistische tijdperk bleek geen ruimte voor het continueren van de staat. De oorspronkelijke samenwerking was gebaseerd op realistische termen: samen sterk staan tegen de diverse minderheden binnen de landsgrenzen. In plaats hiervan waren er vooral nationalistische sentimenten die de boventoon voerden in het publieke debat. Slowaakse nationalistenvoerden in het verleden naar voorbeelden waaruit zou blijken dat een zelfstandig Slowakije een grote mate van levensvatbaarheid zou hebben. In 1939 werd Slowakije voor het eerst een 'zelfstandige' staat, weliswaar binnen het Derde Rijk, maar toch was dit voor Slowaakse nationalistenvan zo'n groot belang dat de pro-Nazi praktijken van de toenmalige regering volledig werden goedgepraat. Opvallend is ook het verschil in enthousiasme voor het communistische systeem vlak na de Tweede Wereldoorlog. Tijdens de verkiezingen van 1946 kreeg de Tsjechische communistische partij ruim 40% van de stemmen, de Slowaakse partij moest het doen met 30% van de stemmen. Terwijl de Tsjechische communisten de grootste partij werden, moesten de Slowaakse communisten het afleggen tegen de Slowaakse Democratische partij die 62% van de stemmen verkreeg. In Slowaakse ogen werd de uiteindelijke transformatie naar een communistische staat door de Tsjechen opgelegd.⁷³

Deze sterke nationalistische sentimenten onder de Slowaakse etnische bevolking kwamen voort uit een gevoel van ondergeschiktheid. Vanaf de creatie van de staat in 1918 tot aan de tweedeling van 1992 werd een groot gedeelte van het staatsbudget ingezet om de achtergestelde positie van het Slowaakse deel te verminderen. Bestuurlijke posities op Slowaaks gebied moesten door Tsjechen worden vervuld omdat er eenvoudigweg niet voldoende opgeleid Slowaaks personeel voor handen was. Tijdens de communistische periode bleef deze ongelijkheid tussen Tsjechen en Slowaken voortbestaan. In Mei 1968 waren 585 personen werkzaam in de Tsjecho-Slowaakse diplomatieke dienst, waarvan slechts 82 Slowaken. Meer dan de helft van alle missies naar het buitenland bevatte geen Slowaakse vertegenwoordiging.⁷⁴ Tijdens de communistische periode vond een proces plaats

73 Shepherd, Robin H.E., p. 136

74 Ulč, Otto, p. 335

van versnelde industrialisatie. Hierdoor werd Tsjecho-Slowakije een van de meest welvarende landen van Oost-Europa. Samen met deze industrialisatie voltrok zich ook een proces van centralisatie, waarbij het bestuur en de controle zich steeds bleven concentreren in de Tsjechische regio. Aan Tsjechische zijde ontstonden discussies over het nut van voortdurend toekennen van middelen aan deze, in Tsjechische ogen, ondankbare regio. Hierdoor slaagden Tsjechische politici er in om alle Slowaken te verenigen, ongeacht hun politieke achtergrond. Na de val van het communisme ontstond er onenigheid over de naam van het herenigd land. De naam Tsjechoslowakije (*Ceskoslovenska republika*) was voor de Slowaken onacceptabel. Door Tsjechië met een hoofdletter voor aan de naam te zetten, in tegenstelling tot slowakije zonder hoofdletter, werd de ondergeschiktheid van de Slowaken alleen maar benadrukt. Vandaar dat na moeizaam onderhandelen werd gekozen voor *Ceska A Slovenska Federalni Republika*. In Tsjechië ontwikkelde zich een democratie met grote nadruk op markthervormingen door het zo snel mogelijk omarmen van het kapitalistische systeem en de vrijemarkteconomie. Slowakije had een meer socialistisch georiënteerde politiek waarin met nationalistische trots nadruk werd gelegd op de paternalistische rol van de staat in het regelen van de economie. Nationalisme werd door de Slowaken gezien als het laatste stadium van het communisme. De Tsjechen reageerden hierop door te stellen dat de Slowaken nooit de kans hebben gehad hun eigen 19e eeuw mee te maken.⁷⁵

Zodoende konden de Tsjechen en Slowaken in het post-communistische tijdperk niet tot overeenstemming komen over de toekomst. De Tsjechische nadruk op individualiteit en democratie botste met het Slowaakse verlangen naar nationaal belang. Ook bij de politieke elite aan beide zijden was geen noodzaak om nog langer als één staat de toekomst in te gaan. Op 17 juli 1992 nam het Slowaakse parlement met overweldigende meerderheid de onafhankelijkheidsverklaring aan. De president van de federatie, Václav Havel, kondigde hierop zijn aftreden aan. Op 1 september 1992 volgde de aanneming van de nieuwe Slowaakse grondwet. De laatste stap werd genomen op 25 november 1992 toen 183 van de 300 afgevaardigden van het Federale Parlement in Praag, slechts drie stemmen meer dan de vereiste 3/5 meerderheid, vóór het opheffen van de federatie stemden. Deze nipte meerderheid toont aan dat er, ondanks berichtgevingen in de geschiedschrijving, wel degelijk veel tegenstanders waren van het deze tweedeling. Pogingen om de stemming te voorkomen liepen echter stuk op de onmogelijkheid om tot een gezamenlijke verklaring te komen. De federatie werd ontbonden zonder enig vorm van bloedvergieten en is hiermee de geschiedenis in gegaan als de Fluwelen Scheiding. Terugkijkend op het uiteenvallen van de staat blijkt het opmerkelijke dat vooral de Tsjechen zich tevreden voelen binnen de eigen staat. Ondanks dat juist

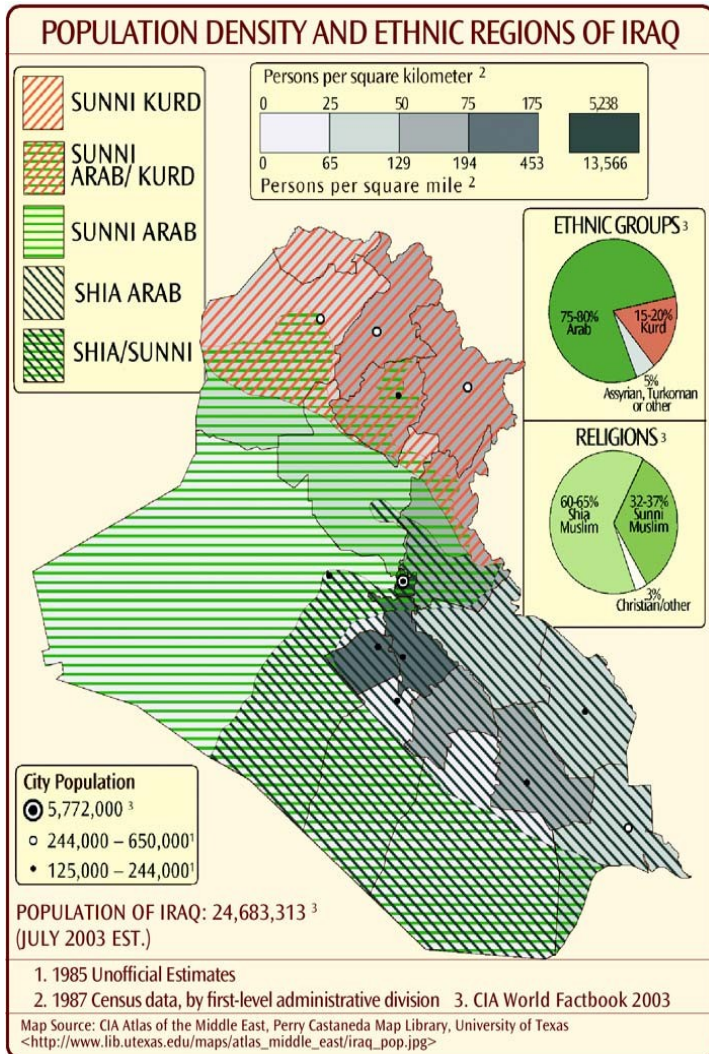
75 Idem, p. 340

de Slowaakse politici gedreven door nationalistische belangen hebben aangestuurd op het einde van de federatie, heerst er in Slowakije een gemengd gevoel. Otto Ulč schrijft in zijn artikel in 2001 dat uit opiniepeilingen bleek dat 57% van de Tsjechische bevolking belang hechtte aan het leven in een eigen onafhankelijke staat. Aan Slowaakse zijde bleek slechts slechts 36% van de respondenten tevreden te zijn met de verkregen onafhankelijkheid.⁷⁶ Ik herinner mij persoonlijk ook nog goed de gesprekken die ik in 2001 tijdens een vakantie in Slowakije heb gevoerd met een skileraar, die bijzonder negatief was over de situatie waarin hij was opgegroeid. Er was sprake een allesoverheersend gevoel dat Slowakije er met de hulp van Tsjechië beter voor zou staan. Ondanks dit alles zijn beide landen via dezelfde procedure lid geworden van de Europese Unie, en traden beide landen op 1 april 2004 definitief toe. Slowakije heeft zich de laatste twee decennia ontwikkeld tot een van de snelst groeiende economieën van Europa. Het land is sinds 1 januari 2009 zelfs toegetreden tot de Eurozone, een beslissing die met een overweldigende meerderheid werd gesteund door de bevolking. De negatieve houding van de Slowaken werd voor een groot gedeelte gedragen door de economische, culturele en intellectuele achterstand op buurland Tsjechië. Gezien de snelle ontwikkeling van het land zal deze kloof binnen afzienbare tijd niet meer bestaan.

76 Ulč, Otto, p. 349

Hoofdstuk 5

Etniciteit en politiek

De Koerdische situatie

Om een goed beeld te krijgen van de problematiek van Irak is het belangrijk licht te werpen op de geschiedenis en de politiek van de drie grootste etnische groeperingen. Van de drie grote etniciteiten die binnen de Iraakse grenzen woonachtig zijn, zijn de Koerden het beste te identificeren als een cultureel gelijkvormige groep. Zij komen oorspronkelijk uit het gebied aan de oorsprong van de Eufraat en de Tigris in het noorden van Irak (zie kaart⁷⁷), een gebied dat bekend staat als 'Koerdistan', ofschoon dit land in werkelijkheid niet bestaat. Door de huidige verdeling van de landsgrenzen is dit Koerdistan onderdeel geworden van Turkije, Iran, Irak en Syrië. De grootste Koerdische gemeenschap bevindt zich binnen de Turkse grenzen.

Ongeveer een half miljoen Koerden zijn verdeeld onder voormalige Sovjetrepublieken. Meer dan een miljoen zijn geëmigreerd naar West-Europa.⁷⁸ Er bestaat geen consensus over het wel of niet behoren tot de Koerdische etnische gemeenschap. De enige relatie lijkt te liggen in het hebben van voorouders uit de bovengenoemde regio waar de Koerden oorspronkelijk vandaan komen. De grote verspreiding van de Koerden komt in de eerste plaats door expansie van de Koerden zelf, maar anderzijds vooral ook door het beleid van de verschillende regeringen in de regio. Koerden zijn door de geschiedenis regelmatig het slachtoffer geweest van gedwongen verhuizingen.

77 Bron: The Global Education Project

http://www.theglobaleducationproject.org/mideast/info/maps/iraq_ethnic_religious_map.jpg

78 Harff & Gurr, p. 38

Volgens de Koerdische overlevering zijn zij afkomstig van de Meden, een volk dat in de zesde eeuw voor Christus geïncorporeerd werd door het Perzische Rijk. De Koerden identificeren zich aan de hand van deze overlevering, mythen, gemeenschappelijke talen, de Islam en een geschiedenis van conflict met buitenstaanders. De meeste Koerden spreken één van de twee meest voorkomende dialecten. In het noorden van Irak en Turkije wordt Kurmanji gesproken. In Iran en in de rest van Irak spreekt men vooral Sorani. Sorani is het enige dialect dat erkend wordt door de Iraakse regering. Van de zestiende tot de negentiende eeuw bewoonden de Koerden het grensgebied tussen het Osmaanse Rijk en het Perzische Rijk. Met de Osmanen werd een akkoord gesloten voor het erkennen van zestien autonome Koerdische provincies, waarmee Koerdische leiders ook toegang kregen tot bepaalde privileges. In tijden van oorlog moesten, bij wijze van tegenprestatie, soldaten geleverd worden aan de Osmanen. Ook met de Perzische kant werden dergelijke regelingen getroffen. Deze zelfstandigheid werd verstoord toen het Osmaanse Rijk in de 19e eeuw directe controle ging uitoefenen over zijn provinciën, zo ook over de Koerdische gebieden. De noordelijke provinciën werden versterkt tegen de dreiging uit Rusland en lokale opstanden werden aangepakt. Dit beleid leidde echter tot meer dan vijftig opstanden tussen 1806 en 1880, waarbij legers van meer dan 100.000 man werden gemobiliseerd en in sommige jaren grote delen van het Osmaanse en Perzische Rijk werden veroverd door de Koerden. Het heeft uiteindelijk niet tot Koerdische autonomie geleid. Waar het aan Koerdische zijde vooral aan ontbrak was eenheid. Alhoewel er wijdverbreide steun was voor de opstanden ontbrak het aan centraal Koerdisch leiderschap door interne onenigheid en door gebrek aan een nationalistische ideologie.⁷⁹ De Osmanen en Perzen zetten echter hun verschillen opzij en maakten gebruik van het gebrek aan daadkracht aan Koerdische zijde om samen te werken en de Koerdische legers te verslaan.

In de twintigste eeuw is het leven van de Koerden danig veranderd. Welgestelde Koerdische families verspreidden ideeën over de koppeling tussen staat en etniciteit, waardoor Koerdisch nationalisme tot ontwikkeling kwam. Een groeiend aantal Koerden maakte een einde aan het rondtrekkende bestaan en vestigde zich permanent in diverse steden. Ook werden in de jaren 1920 en 1930 vele in Turkije woonachtige Koerden gedwongen hun oude bestaan te verlaten en zich elders te vestigen. Tijdens de jaren vijftig zorgde werkeloosheid voor een grote verhuizing van het platteland naar de stedelijke gebieden. In Istanbul zijn op dit moment meer Koerden gevestigd dan in elke andere Koerdische stad. Het aandeel van de Koerden in de oorspronkelijke gebieden is sterk afgenomen. Desalniettemin blijven de Koerden de eigen identiteit trouw. Diverse nationalistische groeperingen zetten zich in voor niet alleen het behoud van de eigen taal en cultuur, maar vooral

79 Harff & Gurr, p. 42

voor autonomie en toegang tot grondstoffen. Er is echter geen dominante, alles overkoepelende Koerdische beweging of politieke partij. De Koerden blijven in die zin verdeeld strijden voor het gezamenlijke doel: een onafhankelijk Koerdistan.

Het is niet duidelijk hoeveel Koerden er op dit moment in Irak wonen. Er wordt geschat dat ten minste 1/5 van de Iraakse bevolking van Koerdische afkomst is. Tijdens het stichten van de staat Irak hebben de Britten sympathie getoond voor de Koerdische wensen, onder andere door het goedkeuren van de speciale clausules in het Verdrag van Sèvres. Vanaf 1918 tot aan 1925 hebben de Koerden ook een zekere mate van autonomie gekend. De regio Mosul, waar veel van de Iraakse Koerden woonachtig zijn, werd echter bij Irak getrokken vanwege de aanwezigheid van grote olievoorraden.⁸⁰ Tijdens de Tweede Wereldoorlog gebruikten de Koerden, onder leiding van de charismatische Mustafa Barzani, de onstabiele situatie om ten strijde te trekken tegen het centrale regime in Bagdad. Toen in 1945 met steun van de Sovjet-Unie de Koerdische republiek Mahabad in Iran werd opgericht besloot Barzani, ook door de druk van het Iraakse leger, daar heen te trekken. Het ineensstorten van dit experiment dwong hem en 400 van zijn aanhangers te vluchten naar de Sovjet-Unie. De revolutie van 1958 gaf Barzani de gelegenheid om terug te keren naar Irak om daar de Koerdisch Democratische Partij (PDK) te leiden. Om de Koerden voor zich te winnen deed het nieuwe regime onder leiding van Qasim verschillende concessies ten aanzien van Koerdisch zelfbestuur. Een aantal jaren later kwam de regering echter terug op deze beloften en keerde zich tegen de nationalistische PDK. Zodoende volgde een periode van gewapende strijd, waarbij de PDK verschillende keren werd bijgestaan door de Shah van Iran, de Verenigde Staten en Israël.⁸¹ Met het aantreden van het Baath-regime in 1968 werden er vanuit de regering in Bagdad wederom concessies gedaan aan de Koerden. Saddam Hoessein erkende in maart 1970 een zekere mate van territoriale autonomie. Koerdisch zou samen met Arabisch de tweede officiële taal worden en Koerden zouden volledig deel kunnen nemen in het landsbestuur. Dit schoot vooral Syrië, Turkije en Iran in het verkeerde keelgat. Zij vreesden voor een opstand van de Koerdische minderheden binnen hun eigen grenzen.⁸² Alle concessies bleken echter tactisch van aard te zijn geweest. Het centrale regime had de relatieve rust nodig voor het consolideren van zijn macht. Het bewijs hiervoor werd geleverd toen op 29 september 1971 een aanslag werd gepleegd op het leven van Barzani, georchestreerd door Saddam Hoessein zelf.⁸³ Barzani overleefde echter de aanslag en kon de strijd voortzetten met steun van de Shah van Iran. In 1975 sloot de Shah echter een akkoord met

80 O'Leary, McGarry, Salih (Red) *The Future of Kurdistan in Iraq* (Pennsylvania 2005) – Ofra Bengio – Autonomy in Kurdistan in Historical Perspective, p. 173

81 Harff & Gurr, p. 52

82 Yildiz, Kerim – *The Kurds in Iraq* (London 2004), p. 18

83 O'leary e.a. – Bengio, p. 174

de Iraakse regering. Iran zou de steun aan de Koerden stopzetten door zijn grenzen te sluiten. In ruil hiervoor gaf Irak zijn claims op voor Shatt-Al-'Arab, aan de monding van de Perzische Golf. Dit akkoord betekende een einde van de Koerdische opstand. Barzani besloot de gevechten te staken. Vele strijders, waaronder Barzani zelf, vluchtten naar Iran waarmee een einde kwam aan de Koerdische aspiraties voor onafhankelijkheid.

Na het overlijden van Mustafa Barzani werd tijdens de Iran-Irak oorlog het leiderschap van de PDK overgenomen door zijn zoon Masoud Barzani. Na het besluit van zijn vader de vijandelijkheden te beëindigen was er een breuk ontstaan binnen de PDK. De Patriottische Unie van Koerdistan (PUK) had zich afgesplitst en de groeperingen bevochten zowel Irak als elkaar. Tijdens de oorlog tussen Iran en Irak wist Iran de vete tussen de PUK en KDP te beëindigen om zodoende een noordelijk front te kunnen vormen tegen Irak. Dankzij de chaotische situatie kon de PUK in 1987 grote delen van Iraaks Koerdistan veroveren. Saddam Hoessein zag het mogelijke gevaar en vaardigde decreet nummer 160 uit op 29 maart 1987. Volgens dit decreet werd zijn neef, Ali Hassan al-Majjid, tegenwoordig beter bekend als 'Ali Chemicali', aangesteld om al het mogelijke te doen om de situatie in het noorden op te lossen.⁸⁴ Voorheen werd de campagne tegen de Koerden gecontroleerd door onderdelen van het staatsleger vanuit Erbil en Kirkuk. Met het decreet kreeg de Baath, en zodoende Saddam Hoessein zelf, directe controle over de situatie. In de eerste weken na zijn aanstelling begon al-Majjid met gedwongen verhuizingen van complete dorpen in speciaal opgezette kampen. Hierna volgde ook het gebruik van chemische wapens in de dorpen Balisan en Sheikh Wasan. Chemische wapens werden door vliegtuigen afgeworpen in de vorm van bommen. Gewonden die in het ziekenhuis van Erbil om medische hulp vroegen werden gerangschikt in groepen naar geslacht en leeftijd. Mannen moesten met bussen vertrekken en werden nooit meer teruggezien. Vrouwen en kinderen werden gedumpt ergens op een vlakte, of langs een rivier en aan hun lot overgelaten. In totaal werden in een jaar tijd 703 dorpen op deze manier vernietigd.⁸⁵ In de stad Halabja vielen destijds de meeste slachtoffers. De stad was echter geen onderdeel van de Anfal-campagne maar werd volgens Human Rights Watch gebruikt om de biologische wapens van het regime aan Iran te tonen.⁸⁶ Het doel van de Anfal-campagne was om een definitief einde te maken aan de Koerdische aspiraties naar onafhankelijkheid. Na de wreedheden werd de militaire strijd voor een onafhankelijk Koerdistan voorlopig gestaakt. Verdere onderhandelingen met het centrale regime in Bagdad zouden niet plaatsvinden tot aan de invasie van de VS en zijn bondgenoten, een

84 The Kurds in Iraq, p. 25

85 The Kurds in Iraq, p. 26

86 Human Rights Watch Report – *Genocide in Iraq* (New York 1993) First Anfal-The Siege of Sergalou and Bergalou – <http://www.hrw.org/legacy/reports/1993/iraqanfal/ANFAL3.htm>

aantal jaren later.⁸⁷

De verpletterende nederlaag van het Iraakse leger tijdens de Eerste Golfoorlog van 1991 leidde tot een nieuwe opleving van de Koerdische aspiraties. Dit was echter voorbarig. Het Iraakse leger sloeg hard terug en dwong circa een miljoen Koerden om de grens over te vluchten richting Turkije en Iran. Als antwoord hierop creëerde de coalitie onder leiding van de VS een beveiligde zone in noordelijk Irak. Dit leidde tot het terugtrekken van de Iraakse troepen en tot het oprichten van de Koerdische Regionale Regering door de leiders van de PUK en PDK.⁸⁸ Sindsdien is er een zekere balans ontstaan tussen de verschillende Koerdische facties. Sinds de negentig jaren hebben de leiders van de Iraakse Koerden zichzelf expliciet zowel Koerd als Irakees genoemd. Tijdens de invasie van van 2003 speelden de Koerden voor de Verenigde Staten een grote rol. Allereerst beschikten de PUK en de KDP over ongeveer 80.000 strijders die mee konden helpen om het regime in Bagdad te verwijderen. Ten tweede waren de VS er van overtuigd dat zich in het Iraakse Koerdistan aan Al-Qaeda gelieerde milities zouden ophouden, de Ansar Al-Islam. Daar zouden zich circa 100 Al-Qaeda strijders bevinden die gevlucht waren uit Afghanistan. Verder zou deze militante groep volgens gevangenen genomen krijgers steun ontvangen uit Iran, Saoedi-Arabië en van het Iraaks regime in Bagdad.⁸⁹ Het Koerdische deel van Irak staat sinds de invasie van 2003 open voor samenwerking met de overige twee bevolkingsgroepen in Irak: de Sjiïeten en Soennieten. De Verenigde Staten prefereren een federaal Irak met een sterke centrale regering die de bevolkingsgroepen bij elkaar kan houden. Toch bestaan er zorgen over wat er zal gebeuren als de VS zich terug hebben getrokken. Zoals een hoge Koerdische official zei: *"If the problems which exist now cannot be resolved in one or two years, the withdrawal of the American army will lead to unrest in Bagdad and perhaps a return of sectarian fighting."*⁹⁰

Het noorden van Irak is echter allerminst homogeen qua etnische samenstelling. Het is ook de thuisbasis van de Turkmenen, die sterke historische banden hebben met Turkije. De Turkse regering heeft daarom ook aangedrongen op de formatie van een overkoepelende organisatie voor deze bevolkingsgroep om hun belangen beter te behartigen binnen de nationale regering.⁹¹ Vanuit strategisch oogpunt is de rol van Turkije als brug tussen de westerse wereld en het Midden Oosten

87 Harff & Gurr, p. 53

88 Zie verder de website van de Koerdische Regionale Regering: (<http://www.krg.org/>)

89 Howard, Michael – Militant Kurds Training Al-Quada Fighters – *The Guardian* (23 augustus 2002)
<http://www.guardian.co.uk/world/2002/aug/23/alqaida.iraq1>

90 Lake, Eli – *The Washington Times* 18 april 2009 – Kurds Anxious over U.S. Withdrawal –
<http://www.krg.org/articles/detail.asp?lngnr=12&smap=02010200&rn=73&anr=28923>

91 Harff & Gurr, p. 55

zeer belangrijk. Zodoende hebben de Verenigde Staten in 1991 akkoorden gesloten met Turkije om het land te kunnen gebruiken als uitvalsbasis voor de Eerste Golfoorlog. Dit herhaalde de VS in 2003 om 60.000 manschappen de Turks-Iraakse grens te kunnen laten passeren. De Turken zijn echter zeer bezorgd om de Koerdische situatie. De Eerste Golfoorlog heeft al geleid tot de creatie van een onafhankelijke Koerdische autoriteit in het noorden van Irak. De oorlog van 2003 heeft nog meer mogelijkheden gecreëerd voor de stichting van een onafhankelijk Koerdistan. Turkije vreest voor het opleven van separatistische gevoelens onder de ruim 15 miljoen Koerden die binnen de Turkse grenzen woonachtig zijn. Ook zijn de Turken bezorgd om de Koerdische dominantie van de oliesteden Kirkuk en Mosul, die de macht van de Koerden dankzij de rijke grondstoffen kan vergroot.⁹² Een artikel uit 2002 van de *Guardian* gaat zelfs verder. De Turkse oud-generaal Arman Kuloglo, hoofd van het Centrum voor Eurasische Strategische Studies te Ankara, verklaart dat de beste situatie voor Turkije zou zijn om het noorden van Irak tot aan de 36e breedtegraad in bezit te nemen. Het leger was toentertijd fel gekant tegen Turkse deelname aan de invasie van 2003. Uiteindelijk is het leger onder druk van de politiek toch overstag gegaan en zijn de Turkse militaire bases opengesteld voor de buitenlandse legermacht.⁹³

Sjiieten en Soennieten

Sinds de creatie van de staat Irak zijn het vooral de Koerdische organisaties geweest die hebben gestreefd naar onafhankelijkheid en autonomie. De Sjiitische en Soennietische organisaties streefden vooral naar samenwerking en zeggenschap binnen de bestaande statelijke structuren. Ook zijn de organisaties minder eenduidig en verdeeld in hun opvattingen. De Sjiitische organisaties die voor de val van het regime ontstonden geven blijk van een goede band met buurland Iran en een positieve houding richting de Islamitische revolutie die zich daar heeft afgespeeld. Sjiitische organisaties onthielden zich veelal van politieke meningsvorming, veel van de doelstellingen van de organisaties draaiden om het verspreiden van de regels van de Sjiitische Islam. Er zijn een aantal organisaties en personen belangrijk om te vermelden, aangezien zij een grote rol hebben gespeeld in het tot stand komen van de situatie na de invasie van 2003.

De meest bekende Sjiitische oppositiepartij voor de val van Saddam Hoessein was de Islamitische Hoge Raad van Irak (ISCI)⁹⁴ Deze organisatie werd opgericht in 1982 in reactie op de Islamitische Revolutie in buurland Iran. Zijn aanhangers zijn vooral te vinden in het zuidelijke deel van Irak,

92 The Kurds in Iraq, p. 104

93 Dymond, Johnny – Turkey deals a blow to action against Saddam – *The Guardian* (1 augustus 2002)

<http://www.guardian.co.uk/world/2002/aug/01/iraq.usa>

94 <http://www.almejlis.org/> en <http://isci-iraq.com/home/>

rondom Basra. De leider van deze organisatie, Ayatollah Mohammed Baqir Al-Hakim (1939-2003), was door Ayatollah Khomeini (1902-1989) uitgekozen om de Islamitische Republiek Irak te leiden, als de Islamitische revolutie ook in dit land succesvol zou worden. In 1980 moest hij samen met zijn familie vluchten in reactie op de pogingen van Saddam Hoessein om een Islamitische revolutie in Irak te voorkomen. Voor de formatie van de ISCI was Baqir Al-Hakim de leider van de Da'wa partij. De ISCI had de beschikking over zo'n 5000 gewapende strijders, de Badr, die door de Iraanse Revolutionaire Garde van wapens werden voorzien. Deze strijders vochten samen met het Iraanse leger tegen Irak tijdens de Iran-Irak oorlog in de jaren tachtig.

Baqir Al-Hakim kwam op 29 augustus 2003 om het leven tijdens een aanslag in Najaf. Zijn broer Abdul Aziz Al-Hakim volgde hem op als leider van de ISCI. De ISCI heeft onder leiding van Al-Hakim altijd veel kritiek gehad op het optreden van de Verenigde Staten in het Midden-Oosten en ook nooit met de VS willen samenwerken. Het was Abdul Aziz Al-Hakim die in augustus 2002 in ging op een uitnodiging om met andere oppositieleiden te overleggen in Washington en sindsdien open staat voor samenwerking.⁹⁵

De Da'wa partij is wellicht de oudste Sjiitische politieke groepering. De partij werd in 1957 opgericht door een aantal vooraanstaande geestelijken die bezorgd waren over de grote onduidelijkheid over de Islam bij de bevolking. De partij richtte zich in eerste instantie op het verspreiden van Islamitische waarden en ethiek. De politieke ideologie van de partij werd uitgewerkt door Ayatollah Mohammed Baqir Al-Sadr (1935-1980).⁹⁶ De partij kreeg vooral mogelijkheden om zich te manifesteren in de periode tussen de machtsovername van Abdul Al-Karim Qasim in 1958 en de coup van de Baath-partij. Na het aantreden van de Baath werd de partij verboden. Ook de Da'wa partij steunde de Islamitische Revolutie in Iran en de partij heeft pogingen gedaan om de revolutie ook in Irak te doen slagen. Baqir Al-Sadr werd vanwege zijn steun aan de Islamitische revolutie en vanwege een mislukte aanslag op Tariq Aziz⁹⁷ in 1980 geëxecuteerd door het regime van Saddam Hoessein.⁹⁸ Na de dood van Al-Sadr weken vele vooraanstaande leden uit naar buurlanden Syrië en Iran. In ballingschap bleef de partij politiek actief en georganiseerd. De leden verzetten zich tegen de economische sancties die na de Eerste Golfoorlog aan het regime van Saddam Hoessein werden opgelegd. Tegenwoordig is de Da'wa een van de meest vooraanstaande

95 Katzman, Kenneth, p. 8

96 Partijgeschiedenis Islamitische Da'wa partij – <http://www.islamicdawaparty.com/?module=home&fname=history.php&active=7>

97 Tariq Aziz, geboren in 1936. Vooraanstaand lid van de Baath-partij en van 1983-1991 minister van Buitenlandse Zaken. In 2009 werd Aziz veroordeeld tot 15 jaar gevangenisstraf vanwege zijn aandeel in het regime van Saddam Hoessein.

98 Katzman, Kenneth, p. 8

politieke partijen. De huidige premier van Irak Nouri Kamel al-Maliki (1950) is tevens secretaris generaal van de partij.

Diverse familieleden van Ayatollah Mohammed Baqir Al-Sadr zijn politiek actief. Mohammed Sadiq Al-Sadr, een van de hoogste geestelijken van de Sjiitische islam, werd samen met twee van zijn zonen in 1999 door Saddam Hoessein geëxecuteerd. Een andere zoon, Muqtada Al-Sadr, heeft zich na de val van het regime ontwikkeld als een van de meest vooraanstaande en invloedrijkste Sjiitische leiders. Na de invasie verzamelde hij in korte tijd een grote groep volgelingen in de Sjiitische wijk van Bagdad die door zijn volgelingen 'Sadr City' werd gedoopt, in contrast met het voormalige 'Saddam City.' Muqtada Al-Sadr heeft zich fel uitgesproken tegen de Amerikaanse aanwezigheid in Irak. In Najaf, Basra en 'Sadr City' zijn in 2004 verschillende confrontaties geweest tussen gewapende troepen van de Sadristen en het Amerikaanse leger. Zijn opkomst is opmerkelijk. Alhoewel hij zijn familiebanden mee heeft, bezit Muqtada Al-Sadr verder geen van de kenmerkende criteria voor politiek succes. Hij wordt niet gesteund door een partij, heeft weinig religieuze achtergronden, staat buiten de financiële netwerken van de hoge Sjiitische geestelijken en wordt ook niet gesteund door een buitenlandse sponsor.⁹⁹ De Sadristen werden om deze redenen niet serieus genomen. Gewapende confrontaties hebben echter uitgewezen dat wel degelijk rekening gehouden dient te worden met deze geestelijk leider. Hij is omstreden, vooral vanwege zijn leeftijd. Geboren in 1973 werd hij ook door andere hoge Sjiitische geestelijken afgedaan als een jeugdig ongeleid projectiel. Desondanks was hij in staat grote groepen zeer trouwe volgelingen te verzamelen onder de verarmde Sjiitische klasse, die zich na de invasie niet konden verenigen met de nieuwe politieke realiteit. Na de confrontaties in 2004 heeft hij de harde koers gewijzigd, door te participeren in de verkiezingen van 2005. Het jaar hierop volgden echter weer confrontaties met het Amerikaanse leger.¹⁰⁰ Sinds 2007 bevindt hij zich in de Iraanse stad Qom, waar hij studeert om Ayatollah te kunnen worden. Behalve het volgen van zijn geestelijke roeping, geeft dit hem ook de macht Fatwa's te kunnen uitspreken.¹⁰¹

Zowel de Sadristen als de ISCI proberen de steun de krijgen van Ayatollah Ali al-Sistani. Deze Ayatollah is momenteel de hoogste Sjiitische geestelijke in Irak. Hij is woonachtig in de heilige stad

99 International Crisis Group: Middle East Report – Iraq's Moqtada Al-Sadr: Spoiler or Stabiliser? (11 juni 2006) – p. 3
http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east_north_africa/iraq_iran_gulf/55_iraq_s_muqtada_al_sadr_spoiler_or_stabiliser.pdf

100 Bruno, Greg – Muqtada Al-Sadr – *Council on Foreign Relations* (16 mei 2008) –
<http://www.cfr.org/publication/7637/%20-%2040k>

101 Sly, Liz – Anti US Cleric gets followers to the polls – *The Spokesman-Review* (17 oktober 2009)
<http://www.spokesman.com/stories/2009/oct/17/anti-us-cleric-gets-followers-to-polls/>

Najaf. Al-Sistani werd geboren in 1930 in de Iraanse stad Mashhad. Na in de Iraanse stad Qom geestelijk onderwijs te hebben gevolgd emigreerde hij in 1951 naar de Iraakse stad Najaf om daar zijn religieuze studies voort te zetten. In de stad Najaf kreeg hij les van Ayatollah Sayyid Abulqasim Khoi (1899-1992). Deze man was een mujtahid, een van de hoogste religieuze leiders van de Sjiitische islam ter wereld, een rang die al-Sistani een aantal jaren later zelf zou verkrijgen. Na de dood van Khoi in 1992 was al-Sistani samen met Mohammed Sadiq al-Sadr, de vader van Muqtada al-Sadr, de hoogste Sjiitische geestelijke in Najaf.¹⁰² Sadiq al-Sadr werd in 1999 vermoord, waardoor al-Sistani op geestelijk gebied de hoogste autoriteit in Irak bleef. Voor de val van het regime van Saddam Hoessein was het de geestelijken verboden om zich uit te laten over politieke kwesties. Op 20 april 2003 waarschuwde Al-Sistani in een fatwa dat geestelijken zich niet moesten laten verleiden tot het accepteren van een politieke benoeming. Geestelijken dienden zich te onthouden van politiek functies en zich enkel toe te leggen op een adviserende rol. Hij heeft zich uitgesproken voor een democratisch proces waarbij de bevolking door middel van referendum een grondwet en een parlement zou moeten goedkeuren. Hij heeft zich nooit uitgesproken tegen de aanwezigheid van internationale troepen in Irak, maar wel verklaard dat hij hoopt op een spoedig einde van deze aanwezigheid.¹⁰³

De Iraakse Islamitische Partij is de grootste Soennietische politieke partij. Geleid door Tariq al-Hasimi (1942) maakt de partij onderdeel uit van de in 2006 geïnstalleerde regering. De partij is opgericht in de jaren vijftig maar werd in de jaren zestig verboden door het toenmalige regime. Vanaf 1968 kon de partij zich weer manifesteren om echter verboden te worden toen de Baath aan de macht kwam. Toch bleef de partij ondergronds bestaan en konden de leiders de partij in ballingschap blijven coördineren.¹⁰⁴ Na de invasie van de coalitietroepen onder leiding van de Verenigde Staten vulde de Iraakse Islamitische Partij het vacuüm dat was ontstaan door het wegvallen van de Baath. Zij waren een van de weinige Soennietische partijen die meededen met de verkiezingen van 2005 en konden zodoende meeregeren.

De belangrijkste seculiere partij van Irak werd opgericht in 1991, het Iraaks Nationaal Akkoord. De stichter van de partij, Iyad Allawi, werd in 1958 lid van de Baath-partij. Hij was het echter niet eens met de politieke richting van de Baath, waardoor hij in 1970 besloot zich in Londen te vestigen. In 1975 deed hij formeel afstand van de partij en richtte zich op het formeren van een organisatie met andere in ballingschap levende Irakezen. Geheel ongemerkt bleven zijn activiteiten echter niet, in

102Noorbaksh, Mehdi , p. 58

103Noorbaksh, Mehdi , p. 62

104 Iraakse Islamitische Partij – Partijgeschiedenis – <http://www.iraqiparty.com/page/history/>

1987 overleefde hij een moordaanslag waardoor hij ruim een jaar bedlegerig bleef.¹⁰⁵ Het bestaan van het Iraaks Nationaal Akkoord werd formeel in 1991 bevestigd tijdens de Eerste Golfoorlog. Door zijn politieke activiteiten en goede westerse connecties was hij voor de coalitietroepen een van de kandidaten die een politieke rol op zich kon nemen na de invasie van 2003.

Tijdens het bewind van Saddam Hoessein was de Baath-partij de enige toegestane politieke partij van het land. Zodoende dat vele oppositiepartijen zich in 1992 vlak na de Eerste Golfoorlog in Wenen verenigden in het Iraaks Nationaal Congres (INC). Een belangrijke rol in het tot stand komen van deze organisatie was weggelegd voor de Koerdische Patriottische Unie van Koerdistan (PUK) en de Koerdische Democratische Partij (PDK). Bij een bijeenkomst in Juni 1992 in het noorden van Irak sloten zich ook diverse Sjiitische groeperingen aan bij het INC. Zodoende is het al tijdens het bewind van Saddam Hoessein gekomen tot een samenwerkingsverband van etnisch verschillende politiek partijen. De leden van het INC hadden diverse ideologische achtergronden maar strenden toch samen tegen het regime. Met de Koerdische groeperingen had het INC ook zeggenschap over een leger en kon het noorden van Irak gebruikt worden als uitvalsbasis. De Verenigde Staten hebben ter voorbereiding op de invasie ook samengewerkt met het INC.¹⁰⁶ In 2002 werden zowel de Koerdische PUK als KDP alsmede vier andere organisaties uitgenodigd in Washington voor overleg over de toekomst van Irak. De organisaties kregen 92 miljoen dollar om te besteden aan wapens en training.¹⁰⁷ De leden van de INC besloten verder in december 2002 te Londen een groep van 65 leden te selecteren die verder zouden overleggen over een transitieregering voor de machtsoverdracht. Op 15 april 2003 organiseerde de VS een conferentie in Nasiriya waar ongeveer 100 Irakezen van verschillende organisaties uitgenodigd waren. Een aantal Sjiitische geestelijken boycotten deze conferentie, zij riepen op tot het stichten van een islamitische staat. Verder overleg op 26 april en een maand later legde de basis voor een interim-regering.

105 Allawi, Iyad – Biografie- <http://www.wifaq.com>

106 Katzman, Kenneth – Iraq: US Regime Change Efforts and Post-War Governance (23 april 2003) p. 6 – <http://fpc.state.gov/documents/organization/19708.pdf>

107 US Government – Defense Department to Expand Training of Iraqi Opposition (12 oktober 2002) – <http://www.america.gov/st/washfile-english/2002/December/20021211103346pkurata@pd.state.gov0.1011011.html>

Hoofdstuk 6

Het Eenheidsscenario

De realiteit in Irak is dat het land aanstuurt op behoud van de grenzen zoals vastgesteld na de Eerste Wereldoorlog. Hierbij zijn de verschillende etnische groepen voor het eerst sinds de creatie van de staat gedwongen met elkaar samen te werken. Voor en na de Amerikaanse invasie van 20 maart 2003 is er overleg geweest met diverse Iraakse oppositiepartijen om deze te betrekken bij het tot stand komen van een nieuw Irak als federale staat. Door het oprichten van de Koerdische Regionale Autoriteit na de Eerste Golfoorlog is men gedwongen vast te houden aan dit federale model. Het is ook zeer onwaarschijnlijk dat de Koerden de gewonnen autonomie zullen opgeven voor een meer gecentraliseerd bestuur. Hieruit ontwikkelt zich het Eenheidsscenario. In januari 2003 werd de organisatie Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance (OHRA) door het Pentagon opgericht en onder leiding geplaatst van oud luitenant-generaal Jay Garner. Deze organisatie was verantwoordelijk voor het implementeren van reconstructieplannen in Irak na het beëindigen van de oorlog. Na een nog nader te bepalen periode van Amerikaans toezicht zouden de activiteiten overgenomen moeten worden door Iraakse ministeries, met hulp van NGO's en andere internationale organisaties. De organisatie van OHRA bestond uit drie civiele coördinatoren voor reconstructie, bestuur en humanitaire hulp. Deze coördinatoren hadden elk de beschikking over drie coördinatoren voor noordelijk, centraal en zuidelijk Irak. Deze rol werd vervuld door voormalige Irakezen die woonachtig waren buiten Irak zelf.¹⁰⁸

Tijdens de invasie van 2003 werd het regime van Saddam Hoessein geheel en voor altijd verwijderd. Een zeer groot gedeelte van de samenleving was in meer of mindere mate betrokken geweest bij het regime. Het plotselinge machtsvacuüm veroorzaakte een onduidelijke situatie waarbij vrijwel het gehele openbare leven in Irak tot stilstand kwam. Dit was voor de Amerikanen een onverwachte ontwikkeling. Er werd uitgegaan van een snelle, militaire operatie, waarbij de Iraakse bevolking de invallende troepen blij zouden verwelkomen. Na deze militaire operatie zou de samenleving zich herstellen, waarbij de regeringsfuncties overgenomen zouden worden door OHRA en oud-luitenant-generaal Jay Garner. Doordat dit niet volgens plan verliep, werden de eerste weken na de militaire invasie voor de Irakezen een kwestie van overleven. In vrijwel heel Irak ontstond

108 Margesson, Rhoda & Tarnoff, Curt – Iraq: Recent Developments in Humanitarian and Reconstruction Assistance (1 april 2003), p. 6
<http://fpc.state.gov/documents/organization/19705.pdf>

een gebrek aan voedsel, stromend water, elektriciteit, en het was voor de Irakezen onduidelijk wanneer de situatie zich zou normaliseren. In de eerste weken na de invasie ontstond een groot gebrek aan humanitaire hulp. De Verenigde Naties en vele hulporganisaties konden geen toegang krijgen tot de gebieden. Voedselhulp werd ook tegengehouden bij de Turks-Iraakse grens.¹⁰⁹ Veel reconstructie werd in de begindagen van de oorlog vervuld door het Internationale Rode Kruis onder andere door Basra te voorzien van stromend water. In noordelijk Irak zorgde deze organisatie voor voedselvoorziening, alhoewel de hoge prijs van het voedsel al snel een groeiend probleem werd.

Volgens het oorspronkelijke plan moest zo snel mogelijk een interim-regering geïnstalleerd worden door de organisatie van Jay Garner. Dit plan bleek echter niet haalbaar. De organisatie van Jay Garner werd vervangen door de Coalition Provincial Authority (CPA) onder leiding van de diplomaat Paul Bremer. De autoriteit bleef hiermee in handen van de coalitie. Een commissie van Iraakse afgevaardigden kon de CPA van advies voorzien. Als onderdeel van een algemeen ontwapeningsprogramma moesten de Sjiitische milities van de INC en de Badr hun wapens inleveren. Koerdische milities mochten de wapens houden. Dit kwam waarschijnlijk voort uit de positieve reactie van de Koerden op de komst van de coalitietroepen, terwijl de Sjiitische organisaties altijd terughoudend zijn geweest.¹¹⁰ De CPA hield zich vooral bezig met het coördineren van de veiligheid, gesteund door de ruim 130.000 troepen van het coalitieleger. Bestuurlijke taken van de voormalige Iraakse regering werden overgenomen door de Iraqi Governing Council. Deze organisatie bestond vrijwel geheel uit Irakezen die het regime van Saddam Hoessein ontvlucht waren en in ballingschap leefden. Het grote probleem waar deze tijdelijke regering mee te kampen had, was het gebrek aan legitimiteit. De meeste leden genoten weinig of geen bekendheid in Irak en veel Irakezen voelden zich niet verbonden met deze door de westerlingen geïnstalleerde vorm van autoriteit.

In het eerste jaar na de invasie verslechterde de veiligheidssituatie in Irak dramatisch. Aanvallen op coalitietroepen namen sterk toe. De 24 leden van de Iraqi Governing Council konden het niet eens worden over de vorm en inhoud van de nieuwe grondwet. In de Verenigde Staten was het verkiezingstijd waardoor President Bush erop gebrand was om zijn thuisland te laten zien dat in Irak vooruitgang werd gemaakt. In reactie hierop werd het proces van democratisering versneld. De plannen voor het schrijven van een grondwet en het houden van verkiezingen werden uitgesteld. In plaats hiervan werd gekozen voor het installeren van een overgangsregering per 30 juni 2004. In het

109 Idem, p. 9

110 Otterman, Sharon – Iraq: Interim Authority – *Council on Foreign Relations* (2 juni 2003) – <http://www.cfr.org/publication/7802/iraq.html>

jaar hierop zouden op 15 maart 2005 de eerste verkiezingen worden gehouden. De gekozen regering zou vervolgens op 31 december 2005 geïnstalleerd moeten worden.¹¹¹ De leden van deze interim-regering werden geselecteerd door Lakhdar Brahimi, een speciale afgezant van de Verenigde Naties.¹¹² Dit gebeurde in samenspraak met Paul Bremer, die leiding gaf aan de CPA, en Robert D. Blackwill, adviseur van Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Condoleezza Rice.¹¹³ De groep werd geselecteerd en geformeerd om een afspiegeling te zijn van de etnische samenstelling van Irak. Het presidentschap van de interim-regering werd vervuld door Sjeik Ghazi Ajil Al-Jawar. Een Soenniet en sjeik in een van de grootste stammen van Irak, de Jawar. Hij en zijn familie hadden de laatste decennia doorgebracht in Saoedi-Arabië na gevlucht te zijn voor het regime van Saddam Hoessein. De post van minister-president van de interim regering werd vervuld door Iyad Allawi, de oprichter van het Iraaks Nationaal Akkoord die eveneens jaren in ballingschap had geleefd.

De voornaamste opdracht van deze interim-regering was het voorbereiden van de verkiezingen die gepland stonden op 30 januari 2005. Het doel van deze verkiezingen was het selecteren van een nationale afvaardiging om een grondwet samen te stellen, en een legitieme regering te vormen die wél kon rekenen op steun van de meerderheid van de bevolking. Het electorale systeem was gebaseerd op evenredige vertegenwoordiging van de politieke partijen. Stemgerechtigden konden kiezen op de partij van hun keuze, waarbij de partij zetels verkreeg in het parlement aan de hand van het aantal stemmen. Het was aan de partijen zelf om een lijst in te sturen van kandidaten. Parlementariërs werden geselecteerd aan de hand van hun positie op deze lijst. Bij dit systeem maakten kleinere partijen een grotere kans om gekozen te worden in het parlement. Het systeem diende ook ter bescherming van individuele kandidaten, die anders makkelijker het doelwit konden worden van extremisten.¹¹⁴ Een nadeel van een dergelijk systeem was het gebrek aan binding tussen de uiteindelijke kandidaat en een district waardoor lokale representatie afwezig is. Ook kunnen grotere partijen deelnemen in een coalitie met andere grote partijen, en hiermee kleinere partijen toegang tot het parlement min of meer onmogelijk maken. Voor de verkiezingen riep een groot aantal organisaties op om de verkiezingen uit te stellen. Er waren grote zorgen over het verloop van de verkiezingen. Aanhoudend geweld tussen de verschillende etnische groepen had de voorbereidingen vertraagd. In reactie op het geweld riepen Soennietische leiders in groten getale op

111 Otterman, Sharon – Iraq: The New Bush Plan – *Council on Foreign Relations* (21 november 2003) –

<http://www.cfr.org/publication/7680/iraq.html>

112 Zie voor een korte biografie van Lakhdar Brahimi: <http://www.un.org/News/dh/iraq/brahimi-bio-jan04.htm>

113 Otterman, Sharon – Iraq: The Interim Government Leaders – *Council on Foreign Relations* (2 juni 2004) – <http://www.cfr.org/publication/7664/iraq.html>

114 Otterman, Sharon – Iraq: Election Plan – *Council on Foreign Relations* (27 september 2004) –

<http://www.cfr.org/publication/7634/iraq.html>

om de verkiezingen te boycotten. Hierdoor zou 20% van de bevolking van Irak niet vertegenwoordigd worden in het nationale parlement. De verkiezingen werden uiteindelijk een succes genoemd, al was het resultaat allerminst een afspiegeling van de wil van de gehele bevolking.¹¹⁵

Het is niet verwonderlijk dat de Sjiitische partijen tijdens de verkiezingen van 30 januari 2005 een ruime meerderheid van de stemmen hebben kunnen behalen. Als gevolg van de boycot van de meeste Soennietische politieke partijen konden de Koerden 26% van de stemmen bemachtigen, en 75 van de 275 zetels in het nationale parlement verkrijgen. Mede dankzij deze uitslag mochten de Koerden met Jalal Talabani, leider van de Patriottische Unie van Koerdistan, de president van Irak leveren. Door de Soennietische boycot van de verkiezingen slaagden de Koerden er ook in om een meerderheid te verkrijgen in de provincie Nineveh, een noordelijke provincie die van oudsher gedomineerd wordt door Soennietische Arabieren.¹¹⁶ Tijdens de formatie van de eerste regering in de zomer van 2006 bleef Talabani de president. Het politieke overwicht van Jalal Talabani en het overwicht van de leider van de Koerdisch Democratische Partij Massoud Barzani is duidelijk te zien als we terugkijken naar het verloop van de verkiezingen van de Koerdistaanse Regionale Autoriteit die op 12 juni 2005 werden gehouden. De coalitie van Talabani en Barzani won ruim 90% van alle stemmen. Barzani werd hiermee president van Iraaks Koerdistan. Hij koos er voor zich te concentreren op het Koerdistaanse gedeelte van Irak in plaats van op de centrale regering in Bagdad.

Tijdens de periode 2003-2008 hebben de Koerden zich veelal aan de zijde van de Sjiitische premier Nouri Al-Maliki geschaard. Hierbij steunden ze de beslissingen van de Sjiitische partijen. Dit heeft met name premier Maliki geholpen kritiek te overleven van de Soennietische partijen maar ook kritiek binnen zijn eigen etnische gemeenschap, met name van de radicale geestelijke Muqtada Al-Sadr. Tegen het einde van 2008 zijn de Koerden en Nouri Al-Maliki uit elkaar gedreven door fundamentele meningsverschillen die onopgelost blijven. President Barzani beschuldigde in een televisieprogramma in november 2008 Maliki van machtsmisbruik. Maliki antwoordde hierop dat de Koerden ongrondwettelijk beleid nastreefden. Er is onenigheid over het beleid in de provincie Nineveh en Barzani heeft tot aan 2 augustus 2009 geweigerd Barzani te ontmoeten om over de punten van verschil van gedachten te wisselen. Uit dit gesprek volgde echter geen toenadering.

115 Otterman, Sharon – Iraq: Postpone the Election? – *Council on Foreign Relations* (14 december 2004) – <http://www.cfr.org/publication/7623/iraq.html>

116 Katzman, Kenneth – The Kurds in Post Saddam Iraq – *CRS Report for Congress* p. 5 (1 september 2009) <http://ftp.fas.org/sgp/crs/mideast/RS22079.pdf>

Talabani heeft reeds verklaard niet beschikbaar te zijn voor een tweede termijn als president. De Soennietische partijen zullen naar alle waarschijnlijkheid deze post proberen te bemachtigen.¹¹⁷

Er zijn met name spanningen in het noordelijke deel van Irak over de status van enkele steden. De Koerden staan er op dat de steden Kirkuk, Tamin en enkele anderen moeten worden geïntegreerd binnen de Koerdistaanse Regionale Autoriteit (KRA). De centrale regering in Bagdad en enkele minderheden in het Noorden, met name de Turkmene, die gesteund worden door Turkije, zijn het hier niet mee eens. Onder Kirkuk bevindt zich 10% van de Iraakse olievoorraad. Turkije vreest dat zeggenschap over Kirkuk het Koerdische streven naar onafhankelijkheid in gang zal zetten. De Koerden gingen bij het opmaken van de Iraakse grondwet akkoord met een te houden referendum over de situatie van Kirkuk. Artikel 140 lid 2 van de (Engelstalige) Iraakse grondwet luidt als volgt: *“The responsibility placed upon the executive branch of the Iraqi Transitional Government stipulated in Article 58 of the Transitional Administrative Law shall extend and continue to the executive authority elected in accordance with this Constitution, provided that it accomplishes completely (normalization and census and concludes with a referendum in Kirkuk and other disputed territories to determine the will of their citizens), by a date not to exceed the 31st of December 2007.”*¹¹⁸ In afwachting van dit referendum hebben de Koerden de Sjiitische en Soennietische bewoners van de stad onder druk gezet om zich elders te vestigen. Hiermee probeerden de Koerden het beleid van Saddam Hoessein terug te draaien, die tijdens zijn bewind door gedwongen deportaties Kirkuk wilde laten domineren door Arabieren. Uiteindelijk heeft de Regering-Bush dit referendum uitgesteld door de Koerden in te laten stemmen om de Missie van de Verenigde Naties in Irak (UNAMI) naar de situatie te laten kijken, en tegelijkertijd ook naar de mogelijkheid om een aantal andere steden wel of niet te integreren binnen de KRA.¹¹⁹

De regionale verkiezingen van 31 januari 2009 zijn goed verlopen. Er was geen sprake van een Soennietische boycot zoals bij de verkiezingen van 2005. Deze verkiezingen hebben echter geleid tot verlies van de Koerdische controle over de provincies Nineveh en Dilah. De zittende politici werden in vrijwel elke provincie terzijde geschoven. Het seculier nationalisme won veel terrein ten opzichte van de sektarische partijen die niet aan de verwachtingen van veel stemmers hadden voldaan. De nieuwe politieke realiteit is dat zowel aan Sjiitische als aan Soennietische zijde de machtsblokken van 2005 niet langer bestaan. De Sjiitische Verenigde Iraakse Alliantie, die heel succesvol was tijdens de verkiezingen van 2005, zal tijdens de verkiezingen van 2010 niet in

117 Katzman, Kenneth – p. 6

118 Iraakse Grondwet, p. 42 – http://www.uniraq.org/documents/iraqi_constitution.pdf

119 Katzman, Kenneth, p. 7

oorspronkelijke vorm deelnemen. De Da'wa partij van premier Maliki heeft zich niet bij deze alliantie gevoegd omdat het nog maar de vraag is of de alliantie hem wederom als premier naar voren zal schuiven. Op 24 augustus hebben de overige grote Sjiitische partijen samen de Iraakse Nationale Alliantie gevormd. Premier Maliki heeft hierop de steun gezocht van een groot aantal stampartijen in centraal en zuidelijk Irak, partijen die puur en alleen bestaan om het belang van een bepaalde stam te behartigen. Ook heeft hij de steun gezocht van een aantal Soennietische politici, die ontevreden waren over het Iraaks Akkoord Front. Op 1 oktober 2009 presenteerde hij zijn lijst bestaande uit 40 voornamelijk kleine politieke partijen.¹²⁰

De samenwerking van Sjiitische politici met Soennieten geeft aan dat ook het Soennietische electoraat verdeeld is. Het ontbreekt de Soennietische partijen aan een duidelijke wijze om zich politiek te onderscheiden. Het Iraaks Akkoord Front (IAF) kondigde op 17 oktober 2009 de kieslijst aan die werd aangevoerd door Osama al-Tikriti. Deze lijst wordt vrijwel geheel gedomineerd door de Iraakse Islamitische Partij. Een aantal prominente Soennietische politici die begin 2009 besloten de lijst te verlaten zijn niet teruggekeerd.¹²¹ Hiernaast zijn er nog een aantal politieke figuren die onafhankelijk meedoen aan de verkiezingen. Eén daarvan is voormalig minister-president Iyad Allawi. Deze politicus krijgt vanwege zijn verleden en goede banden met de westerse wereld de steun van veel Irakezen die buiten Irak woonachtig waren of zijn. Hij onderscheidt zich door zijn oproep tot het herstellen van wederzijds vertrouwen, zelfs met de Baath-partij. Verder zet hij zich vooral in voor de creatie van instituties die Irak als geheel ten goede komen, en niet alleen een bepaalde etnische groep of stroming. Er is een grote tendens in de Iraakse politiek om al het sektarische tot het verleden te laten behoren. Zijn seculiere houding maakt hem voor de verkiezingen van 2010 daarom een aantrekkelijke kandidaat.¹²²

In de provincies Nineveh en Dilah bevindt zich een aantal van de discutabele gebieden die door de Koerden worden opgeëist. Tijdens de regionale verkiezingen van januari 2009 participeerden de Soennieten op een programma om de Koerdische invloed in de regio terug te dringen en konden op deze manier de macht naar zich toe trekken. Sindsdien is er een aantal schermutselingen geweest tussen Koerdische strijders, genaamd de Peshmarga, en Soennietische strijders. De Koerden lieten de nieuw gekozen Soennietische gouverneur van de provincie Nineveh niet toe tot de Koerdische gebieden. Behalve de Soennietische partijen heeft ook de Da'wa partij van premier Maliki het

120 Sullivan, Marisa Cochrane – Iraq's Parliamentary Election – *Institute for the Study of War* (21 oktober 2009) – p. 2
<http://www.understandingwar.org/files/IraqsParliamentaryElection.pdf>

121 Sullivan, Marisa Cochrane – p. 3

122 Inside Iraq – Return to Power. Interview met Iyad Allawi. Al-Jazeera 16 oktober 2009 –
<http://www.youtube.com/watch?v=evrvAh2YJAs>

bijzonder goed gedaan tijdens deze regionale verkiezingen. Dit komt onder andere door zijn harde opstelling tegen sektarische partijen tijdens zijn regeringsperiode. Zo wist hij in 2008 met een offensief tegen strijders van de militante Muqtada Al-Sadr de rust in de stad Basra te herstellen en Al-Sadr politiek te verzwakken. Ook zette hij zich in voor het behoud van stamverbanden. Zo steunde hij met een staatsprogramma kleine stammen in het noorden. Dit noordelijke beleid is hem door de Koerden niet in dank afgenomen.¹²³ Sinds de verkiezingen van januari 2009 heeft hij militaire leiders aangesteld in Kirkuk en in andere delen van Irak. Deze leiders proberen de Peshmarga terug te dringen richting het Noorden. Tot nu toe hebben het Amerikaanse leger en buitenlandse diplomaten voorkomen dat het tot gewapend conflict is gekomen tussen de Peshmarga en het staatsleger. Generaal Raymond Odierno onthulde in augustus 2009 een plan om soldaten van het Amerikaanse leger te laten integreren binnen het staatsleger en binnen de Peshmarga om te voorkomen dat troepen met elkaar in botsing komen. De vraag is in hoeverre dit initiatief zal werken en in hoeverre het Amerikaanse leger bereid is om als bemiddelaar dit conflict te voorkomen aangezien de uiteindelijke deadline van 31 december 2011 steeds dichterbij komt.¹²⁴ De worsteling rondom de politieke situatie van Kirkuk heeft er voor gezorgd dat de geplande verkiezingen van 16 januari 2010 onder druk kwamen te staan en uitgesteld moesten worden tot 7 maart 2010. Het parlement heeft niet op tijd een akkoord kunnen bereiken over deze verkiezingen waardoor er niet genoeg voorbereiding kan worden getroffen om te garanderen dat de verkiezingen voldoen aan de internationale normen. De Verenigde Staten hebben ook hun zorgen uitgesproken over de situatie aangezien hiermee de deadline van augustus 2010 onder druk komt te staan, waarop de Verenigde Staten van plan zijn om alle troepen, behalve een over te blijven 50.000 manschappen, uit Irak terug te trekken.¹²⁵ De verkiezingen zullen plaatsvinden door middel van een open lijst, in tegenstelling tot de gesloten lijst van de vorige verkiezingen. Dit was een van de wensen van de zeer invloedrijke Sjiiitische geestelijke Groot-Ayatollah Ali-Sistani. Het uitstellen van de verkiezingen geeft echter aan dat de situatie in Irak nog allerminst stabiel is. De uitslag van deze verkiezingen en de politieke conclusies die hieruit getrokken kunnen worden, zijn een belangrijke graadmeter voor het wel of niet slagen van het experiment Irak.

123 Katzman, Kenneth – Iraq: politics, elections and benchmarks – *CRS Report for Congress* p. 3 (21 oktober 2009) <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21968.pdf>

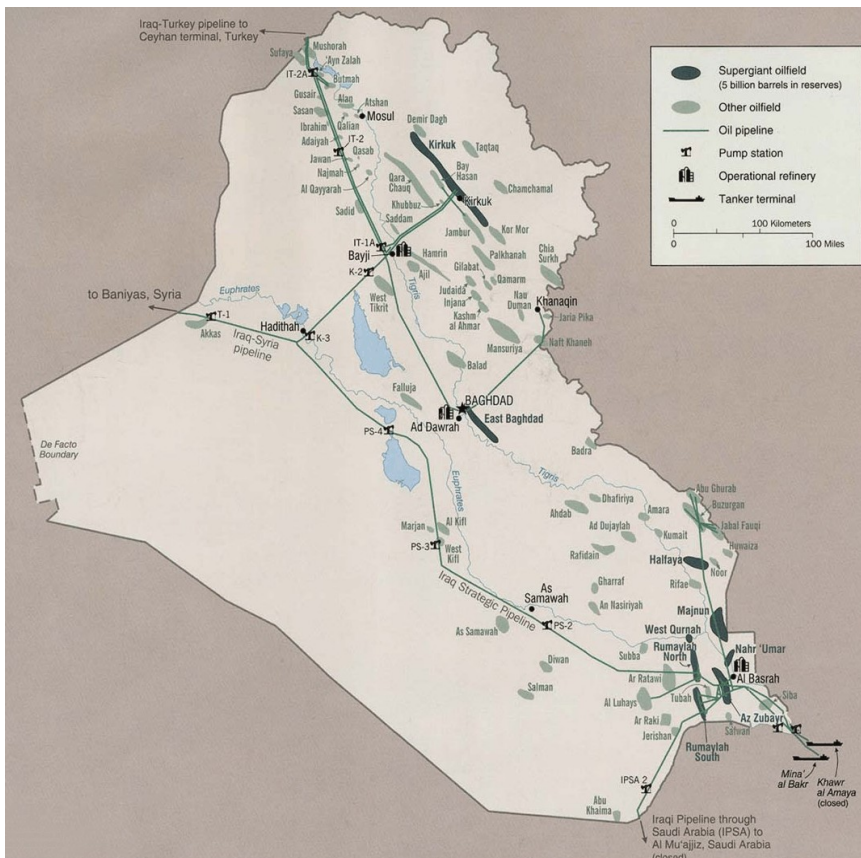
124 Katzman, Kenneth – The Kurds in Post Saddam Iraq – *CRS Report for Congress* p. 8 (1 september 2009) <http://ftp.fas.org/sgp/crs/mideast/RS22079.pdf>

125 Mohammed, Muhanad – Iraq elections body seeks vote delay due to election row – *Reuters* (6 november 2009) – <http://in.reuters.com/article/worldNews/idINIndia-43743520091106?pageNumber=2&virtualBrandChannel=0&sp=true>

Conclusies

De invasie van 2003 heeft de dictator verwijderd die Irak al decennia in zijn greep hield. Het verwijderen van deze dictator, en hiermee ook het verwijderen van het dictatoriale systeem, heeft echter geleid tot een zeer instabiele situatie. De toekomst en het voortbestaan van het land zijn hierdoor in gevaar gekomen. De dictatuur creëerde een situatie van relatieve stabiliteit waar weliswaar velen onder leden, maar waarin velen ook een bestaan hebben opgebouwd. De creatie van een democratische rechtsstaat volgens een federaal model zou volgens de internationale gemeenschap de oplossing moeten zijn om de toekomst van het land te waarborgen. We hebben hier echter te maken met een land waarin zich een drietal etniciteiten bevinden, die door imperialistisch Groot-Brittannië puur vanwege administratieve redenen zijn samengevoegd onder één bestuur. Met het verwijderen van de autoriteit zijn deze etniciteiten gedwongen om met elkaar samen te werken. Het experiment om van dit land een democratische federatie naar westers voorbeeld te maken slaagt, zolang de internationale gemeenschap de bereidheid heeft om als onderhandelaar op te treden tijdens het overgangsproces. De bereidheid van de internationale gemeenschap, en ook van de Verenigde Staten zelf, is echter eindig. De in 2009 gekozen president van de VS Barack Obama heeft verklaard zijn troepen in 2010 en 2011 terug te trekken uit het land. De grote vraag is wat er zal gebeuren als deze troepen zijn teruggetrokken. Heeft Irak een stadium bereikt waarin het zichzelf kan handhaven?

Mijn vrees is dat Irak terecht zal komen in een situatie waarbij de meningsverschillen uit het verleden onoverkomelijk blijken te zijn. Dit kan leiden tot een situatie waarbij het Joegoslaviëscenario of het Tsjecho-Slowakijescenario van toepassing zal zijn. De Koerdische gemeenschap in het Noorden streeft al generaties lang naar onafhankelijkheid. Het gebrek aan eenheid heeft er echter toe geleid dat de wens naar onafhankelijkheid na de val van het Osmaanse Rijk niet gerespecteerd werd. Sinds de Eerste Golfoorlog is in het noorden van Irak echter de Koerdistaanse Regionale Autoriteit opgericht. Een onafhankelijk politiek orgaan dat zorg draagt voor het bestuur van de gehele noordelijke Iraakse regio. Als we kijken naar de territoriale verdeling van het land wonen de verschillende etnische groepen nog altijd min of meer volgens de provinciën van het Osmaanse Rijk: Basra, Bagdad en Mosul. Echter alleen de Koerdische regio's zijn verzekerd van een eigen politiek bestuursorgaan. Door de aanwezigheid van de Amerikaanse troepen zijn de Koerden vooralsnog gedwongen om aspiraties naar volledig zelfbestuur niet in het openbaar kenbaar te maken. De droom van een onafhankelijk Koerdistan is echter nooit terzijde

geschoven.

In het eerste hoofdstuk ben ik ingegaan op de problematiek van etnisch nationalisme. In Irak is sinds 2003 sprake van een *security gap* waarbij de autoriteit van het land plaats heeft gemaakt voor wanorde en anarchie. Dit wordt versterkt door de jarenlange onderdrukking van de Sjiitische en Koerdische gemeenschap door de Soennietische minderheid. Radicale leiders, zoals Muqtada Al-Sadr hebben

getracht in te spelen op de gebeurtenissen om de situatie te laten escaleren. Alleen de aanwezigheid van de Verenigde Staten heeft de situatie relatief gestabiliseerd. In deze is het ook zeer interessant verder te kijken dan de etnische problematiek. Wat van zeer groot belang is voor Irak, voor de etnische gemeenschappen en voor het voortbestaan van de staat is zijn grootste inkomensbron: olie. De Iraakse economie draait vrijwel geheel rond de productie en exportatie van fossiele brandstoffen. Het land was in 2008 de 13e exporteur van fossiele brandstoffen ter wereld en heeft na Saoedi-Arabië en Canada de grootste voorraden aan fossiele brandstoffen. Door de jaren van oorlog is slechts een klein gedeelte van de ontdekte olievelden geschikt gemaakt voor het ontginnen van het zwarte goud. 94% van de totale energieconsumptie van het land wordt opgewekt met aardolie.¹²⁶ Volgens cijfers van het IMF bedroeg de totale export van ruwe olie in 2008 77,5% van het BBP.¹²⁷

Als we kijken naar de territoriale verdeling van deze grootste inkomensbron van het land is te zien dat vooral de Koerdische gemeenschap in het noorden en de Sjiitische gemeenschap in het zuiden van het land hier het meest van kunnen profiteren. Uit dit oogpunt is het niet opmerkelijk dat vooral

126 US Energy Information Administration – Iraq Country Analysis Briefs Background – <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Iraq/Background.html>

127 IMF country Report No. 08/383 (December 2008) – <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2008/cr08383.pdf> p. 21

de Soennietische partij aanstuurt op behoud van de staat, ondanks de geringe invloed die de partij kan uitoefenen op de landelijke politiek. Onder Basra, in het zuidelijke deel van Irak, bevinden zich 15 olievelden (zie kaart pag. 66¹²⁸). Uit tien van deze velden wordt olie gewonnen, vijf velden zijn nog niet in productie genomen. De zuidelijke (Sjiitische) provincies van Irak Basra, Mesan en Nasirya bevatten 79 miljard vaten olie, 71% van alle oliereserves. De provincie Kirkuk heeft zes olievelden, waarvan er vier in productie zijn genomen. De hoeveelheden ruwe olie zijn geschat op 13,5 miljard vaten, wat neer komt op 12% van het totaal. Onder de overige provincies waar Koerden wonen zijn nog een aantal olievelden die tezamen 3.1 miljard vaten bevatten, 3% van het totaal. Er wordt verwacht dat onder de Koerdische provincie Ninevé en de Soennietische provincie Anbar nog onontdekte olie en gas-voorraden zijn.¹²⁹ Het grote olieveld ten oosten van Bagdad bevindt zich onder de provincies Bagdad en Salahedin waardoor het zich zowel onder Sjiitisch als Soennietisch grondgebied bevindt. Naar verwachting zijn hier nog 8 miljard vaten olie uit te winnen.¹³⁰ Dit is slechts een samenvatting van de grootste bekende Iraakse olievoorraden.

Als we de huidige etnische verdeling van Irak vergelijken met de beschikbare olievoorraden valt te concluderen dat zich onder iedere etnische gemeenschap olievoorraden bevinden, zij het dat de Sjiitische en Koerdische gemeenschap in het voordeel zijn ten opzichte van de Soennietische gemeenschap. Volgens diverse rapporten bevinden zich echter nog vele onontdekte olievoorraden onder Irak, wat de huidige verdeling van beschikbare fossiele brandstoffen drastisch kan wijzigen. In de Iraaks Grondwet is vastgelegd dat alle voorraden fossiele brandstof eigendom zijn van het Iraakse volk. Artikel 111: *“Oil and gas are owned by all the people of Iraq in all the regions and governorates”* In artikel 112 is vastgesteld dat de Iraakse federale regering zorg moet dragen voor het *“management of oil and gas extracted from present fields, provided that it distributes its revenues in a fair manner in proportion to the population distribution in all parts of the country, specifying an allotment for a specified period for the damaged regions which were unjustly deprived of them by the former regime, and the regions that were damaged afterwards in a way that ensures balanced development in different areas of the country,...”*¹³¹. De Iraakse bewoners zijn volgens de grondwet verplicht de fossiele rijkdommen te verdelen onder de hele Iraakse bevolking. Als de Amerikaanse troepen zich teruggetrokken hebben, is dit één van de eerste punten waar een conflict over kan ontstaan.

128 Bron: Energy Information Administration http://www.eia.doe.gov/emeu/security/esar/esar_bigpic.htm

129 Iraq Revenue Watch – Geographical Distribution of Iraqi Oil Fields and Its Relation with the New Constitution (februari 2007) – <http://www.iraqrevenuewatch.org/reports/052706.pdf> p. 3

130 US Energy Information Administration – Iraq Country Analysis Briefs Oil – <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Iraq/Oil.html>

131 Iraakse Grondwet, p. 33 – http://www.uniraq.org/documents/iraqi_constitution.pdf

In geval van een Joegoslaviëscenario of een Tsjecho-Slowakijescenario zal de olie geen belemmering vormen voor etnische facties om zichzelf af te scheiden van de huidige federale staat. Evenmin geldt dit voor de voedselvoorziening. Tijdens de internationale sancties was het voor Irak buitenlandse bedrijven verboden om te investeren in Irak en is de voedselvoorziening in verval geraakt. Ook weigerde het toenmalige regime om akkoord te gaan met een Amerikaans Oil-for-Food-programma waarbij olie kon worden gebruikt om voedsel en landbouwbenodigdheden te importeren. In de jaren tachtig importeerde Irak de helft van de voedselvoorraad. In 2002 was dit gestegen naar 80 tot 100% van het graan, rijst, suiker en plantaardige olie. Het het noorden van Irak is bebost, maar dit is slechts 0.4% van het totale grondgebied. De gebieden die wel geschikt zijn voor landbouw bevinden zich langs en tussen de Eufraat en de Tigris. Het land is verder klimatologisch gezien verdeeld in een noordelijke regio, de Koerdische provinciën, waar hoofdzakelijk granen worden geteeld en waar geprofiteerd kan worden van natuurlijke regenval. De zuidelijke regio loopt van Bagdad tot aan de Perzische Golf. Hier worden hoofdzakelijk groenten en fruit geteeld en hiervoor is irrigatie noodzakelijk. De opbrengsten van de noordelijke regio kunnen zeer variëren afhankelijk van de hoeveelheid regenval. Vee wordt in alle regio's gehouden, maar hoofdzakelijk in de heuvels van de noordelijke provinciën.¹³² Ondanks het gebrek aan bebouwbaar land, 78% procent van Irak is niet geschikt voor landbouw, kan elke regio voorzien in een bepaalde mate van de eigen voedselvoorziening. Het historische handelspatroon van Irak wijst ook uit dat belangrijk basisvoedsel zoals graan, rijst, suiker, vlees en melkproducten altijd belangrijke importproducten zijn geweest.¹³³

De scenario's zoals geschetst in deze scriptie behoren hiermee niet alleen vanuit geschiedkundig en politiek opzicht tot de mogelijkheden, maar ook economisch gezien. Het is belangrijk dat de internationale gemeenschap hier rekening mee houdt. Het verwijderen van de dictator Saddam Hoessein en het Baath-regime heeft geleid tot grote instabiliteit van de gehele Iraakse regio. Volgens VN vluchtelingenorganisatie UNHCR zijn er bijna 2 miljoen Irakezen naar buurlanden gevlucht. Nog eens 2.5 miljoen Irakezen zijn in eigen land op de vlucht geslagen voor het geweld.¹³⁴ Het weer laten terugkeren van al deze vluchtelingen is een moeilijke, in sommige gevallen onmogelijke opgave. Veelal is in situaties van oorlog het oorspronkelijke woongebied verwoest of overgenomen door leden van een andere etniciteit. Ook blijkt dat veel vluchtelingen niet willen terugkeren naar het oorspronkelijke gebied. Slechts 900 van de 208.030 Iraakse vluchtelingen die

132 Schnepf, Randy– *CRS Report for Congress* – Iraq's Agriculture: Background and Status (mei 2003) – p. 2

133 Idem, p. 6

134 2010 UNHCR Country Operations Profile Iraq – <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/page?page=49e486426#>

bij de UNHCR in 2009 in Syrië geregistreerd waren tekenden voor vrijwillige terugkeer. Dit door de onzekere situatie waarin Irak zich nog altijd bevindt.¹³⁵

De internationale gemeenschap heeft zich sterk gemaakt om van Irak een democratie naar westers voorbeeld te maken. Er wordt echter te makkelijk gedacht over de moeilijkheden en problemen die het met zich meebrengt om een land dat vanaf zijn creatie enkel en alleen dictatuur heeft gekend, om te vormen naar een westerse democratische federatie. De beslissing van Barack Obama om de Amerikaanse troepen in 2010 en 2011 terug te trekken uit Irak is vooral een beslissing die Amerikanen ten goede komt. Of deze beslissing ook de Irakezen ten goede komt? Naar mijn mening wel. Als de president van de Verenigde Staten geen duidelijke termijn zou hebben gegeven voor het terugtrekken van de troepen, zou de situatie in Irak nog onstabiel kunnen zijn. De meerderheid van de Irakezen ziet het verwijderen van de dictator Saddam Hoessein als een goede zaak, maar ziet de Amerikaanse troepen als een imperialistische bezettingsmacht. De bedoelingen van de Amerikanen zijn weliswaar niet te vergelijken met het imperialisme van de 19e eeuw, toch blijft de notie bestaan van een westerse wereld die zijn eigen waarden en normen, en zijn politiek stelsel desnoods met geweld verspreidt over de rest van de wereld.

Het terugtrekken van de Amerikaanse troepen brengt echter veel risico's met zich mee. De internationale gemeenschap doet er daarom goed aan Irak niet aan zijn lot over te laten, maar over te schakelen op een non-militaire rol. Zoals Snyder stelt is begeleiding tijdens een democratisch transitieproces de enige mogelijkheid om nationalistisch geweld te voorkomen.¹³⁶ Dit moet geschieden in overeenstemming met de wensen van de Iraakse politiek. Hierbij valt te denken aan steun bij de opbouw van instituties die noodzakelijk zijn om het verloop van een democratisch proces te kunnen controleren; technische steun voor het herstel van de infrastructuur; steun bij het herstel van de voedselproductie die zwaar geleden heeft onder de jaren van dictatuur en internationale sancties; steun bij het aflossen van de ruim \$65 miljard aan internationale schuld en steun voor de opvang van oorlogsslachtoffers. Het is belangrijk de non-militaire rol van deze steun te benadrukken en de steun te laten verlopen in overeenstemming met de wensen van de Iraakse politiek. Het belang van blijvende internationale inspanning moet echter niet onderschat worden. Irak is een zeer fragiele democratie. In januari 2010 werd bekend dat de Iraakse Accountability and Justice Commission ruim 600 oppositiekandidaten had uitgesloten van deelname aan de verkiezingen van maart 2010 op grond van het verspreiden van de ideologie van de Baath-partij. Deze commissie is de Iraakse opvolger van de door de Verenigde Staten ingestelde De-

135 Refugees International Field Report (15 juli 2009) –

http://www.refugeesinternational.org/sites/default/files/071509_iraq_womensrights_0.pdf

136 Snyder, p. 28-33

Baathification Commission, een commissie met als opdracht het verwijderen van Baath-sympathisanten uit hooggeplaatste regeringsfuncties volgens artikel 7 van de Iraakse grondwet: *“Any entity or program that adopts, incites, facilitates, glorifies, promotes, or justifies racism or terrorism or accusations of being an infidel (takfir) or ethnic cleansing, especially the Saddamist Ba’ath in Iraq and its symbols, under any name whatsoever, shall be prohibited. Such entities may not be part of political pluralism in Iraq. This shall be regulated by law.”*¹³⁷

Sindsdien streefde de regering in samenwerking met de Amerikanen een programma van nationale verzoening na. Met het verbieden van zoveel oppositiekandidaten lijkt dit programma van nationale verzoening op losse schroeven te komen staan, aangezien veel prominente Soennietische politici nu niet mogen deelnemen met de aankomende verkiezingen. Een van deze kandidaten is de populaire Soennietische politicus Saleh al-Muthlak, hoofd van één van de grootste Soennietische politieke partijen: het Front voor Nationale Dialoog. Hij is lid geweest van de Baath-partij, maar verliet deze partij al in 1977.¹³⁸ Nouri al-Maliki, de Iraakse premier, heeft zich aangesloten bij de besluiten van de Accountability and Justice Commission. Met het uitsluiten van zoveel Soennietische politici lijkt een herhaling van de verkiezingen van 2005 in het verschiet. Hierbij boycotte de Soennietische gemeenschap op grote schaal de volksraadpleging uit onvrede over de situatie.

Behalve dit heeft de Iraakse regering 35 miljoen stembiljetten laten drukken, 35% meer dan het aantal stemgerechtigden. Er zijn claims dat Nouri al-Maliki grondgebied en plantages heeft weggegeven aan stamhoofden in ruil voor hun steun; 800.000 niet-bestaande namen zouden zijn opgenomen in de registratieregisters die gebruikt zouden kunnen worden voor frauduleuze praktijken; en aanhangers van de radicale Sjiitische geestelijke Moqtada Al-Sadr zouden in de dagen voorafgaand aan de verkiezingen zijn opgepakt om te verhinderen dat zij hun stem uit zouden kunnen brengen.¹³⁹

Irak is een zeer fragiele democratie. Een democratie die zonder Amerikaanse of internationale steun wellicht niet kan blijven bestaan. Gezien de geschiedenis van de drie grote etniciteiten van Irak en het onderlinge wantrouwen, zijn parallellen te trekken met het voormalig Joegoslavië en Tsjechoslowakije. Landen die na het verdwijnen van de communistische overheersing uiteen zijn gevallen langs etnische lijnen. Het Eenheidsscenario waar de Amerikanen, maar ook de internationale gemeenschap op aan sturen, past binnen de huidige *zeitgeist* waarin machtspolitiek en

137 Iraakse Grondwet, pag. 4 – http://www.uniraq.org/documents/iraqi_constitution.pdf

138 Al-Jazeera – Inside Iraq – Iraq's Political Wrangling (13 februari 2009) –

<http://english.aljazeera.net/programmes/insideiraq/2010/02/201021215856817632.html>

139 Moubayed, Sami – Suspicions swell as Iraq elections near – *Asia Times* (2 maart 2010)

het verdelen van grondgebied tot het verleden behoren. Het Joegoslaviëscenario en Tsjecho-Slowakijescenario worden hierdoor buiten beschouwing gelaten. De verkiezingen van maart 2010 zullen een graadmeter zijn voor het slagen van het experiment Irak. De drie grote etniciteiten leven nog altijd min of meer volgens de grenzen van de Osmaanse provinciën Bagdad, Basra en Mosul. Met behulp van de aanwezige fossiele brandstoffen en beschikbare landbouwgrond is elke etniciteit in staat om een levensvatbare staat te creëren. Het streven naar onafhankelijkheid zal echter vooral komen van Koerdische zijde. Zij hebben al sinds de Eerste Golfoorlog een zekere mate van onafhankelijkheid verworven. De Sjiitische en Soennietische gemeenschappen zijn daarentegen intern sterk verdeeld. De Sjiitische gemeenschap vormt een meerderheid in het land en kan hiermee het democratisch bestuur domineren. De Soennietische gemeenschap vormt een minderheid, waardoor alleen eenheid en democratie garanties kunnen geven voor het voortbestaan van de etniciteit. Het is belangrijk dat de internationale gemeenschap rekening houdt met het scenario dat vooral de Koerden weerstand zullen bieden tegen de federale regering in Bagdad. Het verdwijnen van de dictatuur en de komst van de democratie zijn voor de Koerden het moment om de lang gekoesterde zelfstandigheid te kunnen verwezenlijken. Of Irak zich op deze wijze zal ontwikkelen is voorbehouden aan de toekomst. Daarom is het zeer belangrijk om rekening te houden met de in deze scriptie geschetste scenario's.

Literatuurlijst & Bronnen

- Allawi, Iyad – Biografie- <http://www.wifaq.com>
- Associated Press – House rejects Iraq withdrawal deadline (16 juni 2006)
<http://www.msnbc.msn.com/id/13338901>
- Baylis, John & Smith, Steve (red.) – *The Globalisation of World Politics* (Oxford 2001) – Fred Halliday – Nationalism, p. 441
- BBC News – Elements of Civil War in Iraq (2 februari 2007)
http://news.bbc.co.uk/1/low/world/middle_east/6324767.stm
- BBC News – Iraq war illegal, says Annan (16 september 2004)
http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3661134.stm
- Ben-Ami, Shlomo (red.)– *Ethnic Challenges to the Modern Nation State* (London 2000)
- Blom, J.C.H. & Romijn, P. – Srebrenica A 'safe' Area (Amsterdam 2002) Hoofdst 1, §4
http://srebrenica.brightside.nl/srebrenica/toc/p0_c01_s004_b01.html
- Bruno, Greg – Muqtada Al-Sadr – *Council on Foreign Relations* (16 mei 2008) –
<http://www.cfr.org/publication/7637/%20-%2040k>
- Cockburn, Patrick – *The Independent* 21 december 2005 – Iraq's election result: a divided nation
<http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/iraqs-election-result-a-divided-nation-520280.html>
- Cordesman, Anthony H. – *CSIS*, Iraq's Sectarian and Ethnic Violence and It's Evolving Insurgency, (2 april 2007) http://www.csis.org/media/csis/pubs/070402_iraq_spring.pdf
- Cordesman, Anthony H. – *CSIS*, Iraq: The Broader Trends in Violence (30 april 2009)
http://www.csis.org/media/csis/pubs/090430_cordesman_iraqbroadertrends.pdf
- Devlin – *The Baath party: Rise and Metamorphosis* – American historical review, Volume: 96, Issue: 5 (1 december 1991)
- Dymond, Johnny – Turkey deals a blow to action against Saddam – *The Guardian* (1 augustus 2002) <http://www.guardian.co.uk/world/2002/aug/01/iraq.usa>
- Energy Information Administration http://www.eia.doe.gov/emeu/security/esar/esar_bigpic.htm
- Esses & Vernon – Hewstone e.a. – Prior Intergroup Contact and Ethnic Outgroup Neighbours
- Farouk-Sluglett, Marion & Sluglett, Peter – *Iraq since 1958* (New York 2003)
- Fearon, James D. – Iraq's Civil War – *Foreign Affairs* (maart/april 2007)
<http://www.foreignaffairs.com/articles/62443/james-d-fearon/iraqs-civil-war>

Gregory, Derek – *The Colonial Present*, (Oxford 2004)

Harff, Barbara & Gurr, Ted Robert – *Ethnic Conflict in World Politics* (Oxford 2004)

Howard, Michael – Militant Kurds Training Al-Quada Fighters – *The Guardian* (23 augustus 2002)
<http://www.guardian.co.uk/world/2002/aug/23/alqaida.iraq1>

Human Rights Watch Report – *Genocide in Iraq* (New York 1993) First Anfal-The Siege of
 Sergalou and Bergalou – <http://www.hrw.org/legacy/reports/1993/iraqanfal/ANFAL3.htm>

Inside Iraq – Return to Power - Interview Iyad Allawi. *Al-Jazeera* (16 oktober 2009) –
<http://www.youtube.com/watch?v=evrvAh2YJAs>

International Crisis Group: Middle East Report – Iraq's Moqtada Al-Sadr: Spoiler or Stabiliser? (11
 juni 2006) –
http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east__north_africa/iraq_iraq_iran_gulf/55__iraq_s_muqtada_al_sadr_spoiler_or_stabiliser.pdf

Iraakse Grondwet (Engelstalige versie) – http://www.uniraq.org/documents/iraqi_constitution.pdf

Iraakse Islamitische Partij – Partijgeschiedenis – <http://www.iraqiparty.com/page/history/>

Islamitische Da'wa partij –
<http://www.islamicdawaparty.com/module=home&fname=history.php&active=7>

Job, Cvijeto – *Yugoslavia's Ruin* (Oxford 2002)

Kaufman, Chaim– *Possible and Impossible Solutions to Ethnic Civil Wars* – *International Security*,
 Volume 20, Aflevering: 4 (lente1996)

Katzman, Kenneth – Iraq: politics, elections and benchmarks – *CRS Report for Congress* (21
 oktober 2009) <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21968.pdf>

Katzman, Kenneth – Iraq: US Regime Change Efforts and Post-War Governance (23 april 2003)
<http://fpc.state.gov/documents/organization/19708.pdf>

Katzman, Kenneth – The Kurds in Post Saddam Iraq – *CRS Report for Congress* (1 september
 2009) <http://ftp.fas.org/sgp/crs/mideast/RS22079.pdf>

Lake, Eli – *The Washington Times* 18 april 2009 – Kurds Anxious over U.S. Withdrawal –
<http://www.krg.org/articles/detail.asp?lngnr=12&smap=02010200&rnr=73&anr=28923>

Margesson, Rhoda & Tarnoff, Curt – Iraq: Recent Developments in Humanitarian and
 Reconstruction Assistance (1 april 2003)
<http://fpc.state.gov/documents/organization/19705.pdf>

McQueen, Carol – *Humanitarian Intervention and Safety Zones* (New York 2005)

Milošević, Slobodan – Kosovo 28 juni 1989 (BBC vertaling)
<http://emperors-clothes.com/milo/milosaid2.htm>

Mohammed, Muhanad – Iraq elections body seeks vote delay due to election row – *Reuters* (6

- november 2009) – <http://in.reuters.com/article/worldNews/idINIndia-43743520091106?pageNumber=2&virtualBrandChannel=0&sp=true>
- Murtha, John – H.J.RES. 73 – To redeploy US forces from Iraq (17 november 2005)
<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c109:H.J.RES.73>:
- Nakash, Yitzhak -*The Sji'is of Iraq* (Princeton 1994)
- Noorbaksh, Mehdi – *Sjiism and Ethnic politics in Iraq* -
http://www.mepc.org/journal_vol15/96Noorbaksh.pdf
- Norland, Rob – Stalemate in Parliament Could Delay Iraqi Elections – *The New York Times* (21 oktober 2009)
http://www.nytimes.com/2009/10/22/world/middleeast/22iraq.html?_r=1&hpw
- Obama, Barack – S.433 – Iraq War De-Escalation Act of 2007 (30 januari 2007)
<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/bdquery/z?d110:S433>:
- Oberschall, Anthony – *Conflict and Peace Building in Divided Societies* (New York 2007)
- O'Leary, McGarry, Salih (Red) *The Future of Kurdistan in Iraq* (Pensylvania 2005) – Ofra Bengio
– *Autonomy in Kurdistan in Historical Perspective*
- Otterman, Sharon – Iraq: Election Plan – *Council on Foreign Relations* (27 september 2004) –
<http://www.cfr.org/publication/7634/iraq.html>?
- Otterman, Sharon – Iraq: Interim Authority – *Council on Foreign Relations* (2 juni 2003)
<http://www.cfr.org/publication/7802/iraq.html>
- Otterman, Sharon – Iraq: Postpone the Election? – *Council on Foreign Relations* (14 december 2004) – <http://www.cfr.org/publication/7623/iraq.html>
- Otterman, Sharon – Iraq: The Interim Government Leaders – *Council on Foreign Relations* (2 juni 2004) – <http://www.cfr.org/publication/7664/iraq.html>
- Otterman, Sharon – Iraq: The New Bush Plan – *Council on Foreign Relations* (21 november 2003)
– <http://www.cfr.org/publication/7680/iraq.html>
- Paris, Roland – *At War's End* (New York 2004)
- President Wilson's Address to Congress, January 8, 1918:
<http://web.jjay.cuny.edu/jobrien/reference/ob34.html>
- Rippert, Ulrich & Schwarz, Peter – German chancellor speaks against US war vs. Iraq – *World Socialist Web Site* (12 augustus 2002) <http://www.wsws.org/articles/2002/aug2002/iraq-a12.shtml>
- Ross, Steven & Courtney, Morgan – *CSIS, Post-Conflict Reconstruction Fact Sheet* (25 januari 2005), http://www.csis.org/media/csis/pubs/050126_iraqfactsheet.pdf
- Schnepf, Randy– *Iraq's Agriculture: Background and Status – CRS Report for Congress* (mei 2003)

Shepherd, Robin H.E. – Czechoslovakia The Velvet Revolution and Beyond (Chippendarn 2000)

Sly, Liz – Anti US Cleric gets followers to the polls – *The Spokesman-Review* (17 oktober 2009)
<http://www.spokesman.com/stories/2009/oct/17/anti-us-cleric-gets-followers-to-polls/>

Snyder, Jack – From Voting to Violence (New York 2000)

Steorts, J.L., The Ethical case against withdrawal from Iraq – *National review*, Volume: 59, Uitgave: 12 (9 juli 2007)

Sullivan, Marisa Cochrane – Iraq's Parliamentary Election – *Institute for the Study of War* (21 oktober 2009)

The Global Education Project
http://www.theglobaleducationproject.org/mideast/info/maps/iraq_ethnic_religious_map.jpg

The White House news release – Operation Iraqi Freedom (27 maart 2003)
<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/03/20030327-10.html>

Tripp, Charles – *A history of Iraq* (Cambridge 2000)

Ulč, Otto – Czechoslovakia's Velvet Divorce – *East European Quarterly*, vol. 30, afl 3, 1 september 1996

UN Peace Operations: Year in Review 2004 –
http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/pub/year_review04/ch3.htm

UNHCR Country Operations Profile: Iraq –
<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/page?page=49e486426>

United Nations – Biografie Lakhdar Brahimi –
<http://www.un.org/News/dh/iraq/brahimi-bio-jan04.htm>

US Energy Information Administration – Iraq Country Analysis Briefs Background –
<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Iraq/Background.html>

US Government – Defense Department to Expand Training of Iraqi Opposition (12 oktober 2002)
<http://www.america.gov/st/washfile-english/2002/December/20021211103346pkurata@pd.state.gov0.1011011.html>

Verdrag van Sevrès (Sevrès 1920) http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Section_I_Articles_1_-_260

Vigevano, G.W.F., *Irak en de Erfenis van Saddam Hoessein* (Den Haag 2003)
http://www.clingendael.nl/publications/2003/20030100_cli_ess_vigevano.pdf

Yad Vashem, Shoah Resource Center – Croatia
http://www1.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%205930.pdf

Yildiz, Kerim – The Kurds in Iraq (Londen 2004)

Zarkov, Dubravka – From Media War to Ethnic War : The Female Body and the Production of Ethnicity in Former Yugoslavia (Nijmegen 1999)